

Challenging stereotypes

MUSLIMS
ARE ...

changing perceptions

CONFERENCE READER
KONFERENČNÝ ZBORNÍK

Creation of this publication was financially supported through “Democracy and Human Rights” programme implemented by Open Society Foundation Slovakia.

The publication is part of project SISUMMA, which is realised with the support of the Europe for citizens programme of the European Union.

The ideas expressed in the articles are authors' own and do not necessarily reflect the views of the editor or the publisher.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Tvorba publikácie bola finančne podporená prostredníctvom programu Demokracia a ľudské práva, ktorý realizuje Nadácia otvorenej spoločnosti.

Publikácia je súčasťou projektu SISUMMA, ktorý je realizovaný s podporou programu Európa pre občanov Európskej únie.

Názory vyjadrené v tejto publikácii sú názormi autorov a nemusia sa zhodovať s postojmi editorky a vydavateľa.

Muslims are : challenging stereotypes, changing perceptions

Conference reader

Authors

Adam Balcer – WISE Institute, Poland

Andrea Bilá, PhD. – Open Society Foundation, Slovakia

Márton Bisztrai – Menedék Association for Migrants, Hungary

Esther Benbassa – Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sorbonne), France

Samia Hathroubi – Foundation for Ethnic Understanding, France

PhDr. Jozef Lenč, PhD. – Ss. Cyril and Methodius University in Trnava,
Slovakia

Ahmad Taha Seddeeq Muhammad – Islamic Cultural Centre of Iceland

Mário Nicolini – the Forum of the World's Religions – Slovakia

Mgr. Katarína Šomodiová – Comenius University in Bratislava, Slovakia

Editor

Andrea Bilá, PhD.

Translation and proofreading

doc. PaedDr. Alena Kačmárová, PhD.

*keynote speech by E. Benbassa translated from French by A. Bilá, PhD.

Design

Peter Kušnírik

Published by

Nadácia otvorenej spoločnosti

Baštová 5, 811 03 Bratislava

www.osf.sk

First edition.

Published in English and Slovak languages.

ISBN 978-80-89571-11-6

2017 © Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation

All rights reserved. Reproduction and translation for non-commercial purposes are authorized, provided the source is acknowledged and the publisher is given prior notice and sent a copy.

Muslims are : predsudky, mýty, bariéry a ako proti nim bojovať

Konferenčný zborník

Autori

Adam Balcer – WISE Institute, Poľsko
Andrea Bilá, PhD. – Nadácia otvorenej spoločnosti, Slovensko
Márton Bisztrai – Menedék Association for Migrants, Maďarsko
Esther Benbassa – Ecole Pratique des Hautes Etude, Francúzsko
Samia Hathroubi – Foundation for Ethnic Understanding, Francúzsko
PhDr. Jozef Lenč, PhD. – Filozofická fakulta UCM Trnava, Slovensko
Ahmad Taha Seddeeq Muhammad – Islamské kultúrne centrum, Island
Mário Nicolini – Fórum náboženstiev sveta Slovensko
Mgr. Katarína Šomodiová – Filozofická fakulta UK v Bratislave, Slovensko

Editorka

Andrea Bilá, PhD.

Preklad a jazyková korektúra

doc. PaedDr. Alena Kačmárová, PhD.

* hlavný príspevok E. Benbassa z francúzštiny preložila A. Bilá, PhD.

Obálka a dizajn

Peter Kušnírik

Vydala

Nadácia otvorenej spoločnosti
Baštová 5, 811 03 Bratislava
www.osf.sk

Vydanie prvé.

Vychádza v anglickej a slovenskej verzii.

ISBN 978-80-89571-11-6

2017 © Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation

Všetky práva vyhradené. Reprodukcia a preklad na nekomerčné účely povolené pod podmienkou uvedenia zdroja a s predchádzajúcim súhlasom vydavateľa.

CONTENTS / OBSAH

ENGLISH TEXT	11
Introduction – Andrea Bilá, PhD.	15
Executive Summary – Mário Nicolini	23
Keynote Address – Esther Benbassa	34
Islam in Europe: Myths and Facts	42
Islam in Slovakia: Past and Present – Mgr. Katarína Šomodiová	43
Between Bridge and Bulwark: Central Europe and Islam – Adam Balcer	52
Life of a Minority: Challenges and How to Cope With Them	62
It takes only one year and a half – Márton Bisztrai	63
Islam in Iceland – Ahmad Taha Seddeeq Muhammad	70
Tackling Stereotypes: How Can Anti-Muslim Attitudes be Countered?.....	77
Unwelcome Foreigners: Muslims in Slovakia – Jozef Lenč	78
Muslims and the Interfaith Field in France and Beyond: Actors of Change and Social Peace – Samia Hathroubi	92
Conclusions and Recommendations – Mário Nicolini	99

SLOVENSKÝ TEXT	101
Úvod – Andrea Bilá, PhD.....	105
Zhrnutie – Mário Nicolini	113
Hlavný príspevok – Esther Benbass	124
Islam v Európe: mýty a fakty	132
Islam na Slovensku: minulosť a súčasnosť – Mgr. Katarína Šomodiová	133
Stredná Európa a Islam: na rozhraní medzi mostom a baštou – Adam Balcer	141
Život menšiny: výzvy a ako ich zvládať	151
Stačí na to rok a pol – Márton Bisztrai.....	152
Islam na Islande – Ahmad Taha Seddeeq Muhammad.....	159
O stereotypoch: ako čeliť protimuslimským postojom?	166
Nevítaní cudzinci: muslimovia na Slovensku – Jozef Lenč	167
Muslimovia a ich komunikácia s inými náboženstvami (nielen) vo Francúzsku: aktéri zmeny a sociálny mier – Samia Hathroubi	181
Závery a odporúčania – Mário Nicolini	189

ENGLISH TEXT

Sometimes people hold a core belief that is very strong. When they are presented with evidence that works against that belief, the new evidence cannot be accepted. It would create a feeling that is extremely uncomfortable, called cognitive dissonance. And because it is so important to protect the core belief, they will rationalize, ignore and even deny anything that doesn't fit in with the core belief.

- **Frantz Fanon**

Authors

Adam Balcer
Esther Benbassa
Andrea Bilá, PhD.
Márton Bisztrai
Samia Hathroubi
PhDr. Jozef Lenč, PhD.
Ahmad Taha Seddeeq Muhammad
Mário Nicolini
Mgr. Katarína Šomodiová

Editor

Andrea Bilá, PhD.

2017

Introduction

Andrea Bilá, PhD.

Islam. A word repeated with astonishing frequency in the present time. However, what does it mean to the Europeans? What kinds of connotations does this proper noun have for us in the contemporary context of political and ideological turmoil? While in the past some Europeans would hardly tell apart a Muslim, nowadays one's religion has become an important criterion of judgment. Clearly, we are living in an epoch when the fear of the unknown materialises in religious and ideological differences and creeps into every aspect of our lives.

Nowadays, expressions such as *jihad*, *sharia*, or *fatwa* do not incite blank stares on people's faces anymore. Moreover, these words have been repeated with such notoriousness that some of them even entered the youth slang: "burka", for example, is used by American teenagers for unstylish, dowdy garments. One possible interpretation of this phenomenon is that the Westerners have acknowledged and accepted the presence of Muslims in the West, at least by including those words in the lexicon. However, the negative connotation of the term reflects the unfavourable public opinion of Muslims held by the wider community. As for other representations of Islam and Muslims, it will be just enough to mention for example contemporary movie production in which vilifying representations of Muslims proliferate: since 2001, Hollywood has produced a great number of movies perpetuating a biased, demeaning image of Muslims and has helped anchor severe

cultural misconceptions (Shaheen, 2009; see also Shaheen, 2012 and Semmerling, 2009). Such examples of a stereotypical representation of Muslims can be found in sections of the media (Said, 1978; Said, 2008). Yet, are these images based on reality or are they an outcome of our subconscious fears? More and more often, Muslim communities want to have their say about the whole issue. But who are those Muslims and what do they have to say about this all?

In 2010, the size of the Muslim population in Europe was 44.1 million, which accounts for approximately 6% of Europe's total population. By 2030, their proportion is expected to have reached 8% (Hackett, 2016). According to the same source, countries with largest Muslim populations in absolute numbers are Germany (5.8% of the population), France (7.5% of the population), UK (4.8% of the population), and Italy (3.7% of the population). Roughly 13 million of the European Muslim population in 2010 was foreign-born. In Germany, the Muslim immigrant population, estimated at more than 3 million, is primarily from Turkey, but also from Kosovo, Iraq, Bosnia-Herzegovina, and Morocco. France's Muslim immigrants (also about 3 million) originate mostly from former French colonies of Algeria, Morocco and Tunisia (*Ibid.*).

European history is intrinsically linked to the Muslim world, as Muslim communities have been living on the continent for centuries. Nevertheless, since the recent terrorist attacks on several European countries, Europeans have grown alarmed by the growth of these religious communities and have started to react negatively to them. Public opinions are more hostile in central and southern Europe, with 72% of Hungarians, 69% of Poles, 66% of Italians, and 65% of Greeks holding unfavourable views of Muslims in their countries (*Ibid.*).

However, claiming that the dissolution of social links has occurred in recent years would be a sign of short memory. On the contrary, such a prejudice or misinformation has existed ever since the Europeans ‘invented’ the concept of Orient to explain the moral and ideological inferiority of the East and the superiority of their own culture. Post-colonial theorists explain it by the notion of “otherness” and claim the opposition between the Orient and the West, a fictional and “semi-mythical construct” (Said, 1978:XVIII), is based on a stereotypical image we have about the so-called Orientals who, to our eyes, represent the Other. Otherness and the fear of what is foreign and strange gave existence to myths full of misinterpretations and moral prejudices.

Accounting for the diversity of the Muslims’ origin should help to refute stereotypes and misconceptions about Muslims and Islam. Contrary to what large sections of the general public and media believe, most European Muslims are tolerant of other religious communities, have a feeling of belonging and show strong ties to the country (The Gallup Coexist Index, 2009). It is worth noting, however, that the facts are often presented in a manner which suggests that Muslims “want to be apart” (*Ibid.*) by distinguishing themselves from other communities. Muslims, however, pay dearly for this ‘difference’; many face discriminatory attitudes every day.

Discrimination against Muslims is usually based on preconceived ideas (Ameli, 2004). The main reason for this behaviour has been described as “cultural incompatibility” (*Ibid.*) between European and Muslim populations in terms of morals, beliefs and behaviour. The notion of cultural incompatibility, still a prevalent view among Europeans, implicitly contains the idea of alienation among Muslims and

emphasises the tension in their relationship with a wider society. A global survey conducted in 2015 on a sample of 27.718 people from 28 Member States of the European Union shows that although attitudes towards religious minorities are generally becoming more tolerant, a considerable bias towards Muslims exists: one in eight respondents (13%) say they would be uncomfortable working with a Muslim person and 30% of respondents would be uncomfortable with regards to a son or daughter's relationship with a Muslim person (Special Eurobarometer, 2015). Moreover, negative views more often than not translate into discriminatory, even violent, behaviour. According to a Europe-wide survey, on average one in three Muslim respondents had experienced discrimination in the past 12 months and one in ten was a victim of racially motivated 'in-person crime' (assault, threat, or serious harassment) at least once in the previous 12 months (FRA, EU-MIDIS, 2009). The figures suggest that this discrimination was stronger and more frequent if the person was wearing ostentatious signs of their religion.

Indeed, a number of available studies, surveys, and reports on Muslims and the West proves that the mainstream society remains concerned about the integration of Muslim populations (Globescan, 2007; Hardy, 2007) and extremism (Pew Global Attitudes Project, 2011), and it is the religious attire that is frequently perceived as a barrier to integration or a sign of radicalisation. The tensions between Muslim communities and the wider public concern the nature of European values and the way of how the integration of immigrants should be conducted. The idea of a hyphenated or a multiple identity that crosses different categories such as those of nationality, religion, or ethnicity may well be inconceivable to most Europeans. On the contrary, their

stance is that integration does not stop with learning the habits and customs or the language of the host country; it also includes the abandonment of certain religious practices deemed troublesome. In other words, it is “Muslims’ religiosity that prevents them from becoming fully integrated into European societies” (The Gallup Coexist Index, 2009; Mogahed, 2007).

While religiosity is often associated with extremism, surveys show that it rarely leads to violence: practising Muslims and non-practitioners are almost as likely to think that the defence of a noble cause does not justify the use of violence (The Gallup Coexist Index, 2009:42). Current problems stem from intolerant minorities in a society in both groups rather than from entire populations. However, feelings of injustice caused by social inequalities (poverty, social exclusion, a low level of educational achievement, and a high unemployment rate) experienced by many within the Muslim population could play a role in the radicalisation of young Muslims. By making sure to include Muslim leaders in decision-making and by encouraging community representatives to play a proactive role in the lives of their members, the public authorities could avoid adding to the personal grievances of Muslims.

A public opinion on Muslims seems to have evolved; manifestations of Islamophobia have increased in frequency and notoriety and the relations between Muslims and non-Muslims have become more complex. Given the necessity to set the whole topic into a historical context, the first part of the conference reader entitled “Islam in Europe: myths and facts” deals with the evolution of Muslim identities through time and offers historical and cultural perspectives of coexistence of Muslim and European populations. Though

critics often use the leitmotif of conflicting values to point out the origin of tensions between the populations, these differences are often ungrounded; insisting on our shared history could support the development of genuine understanding of Islam within European societies.

The social and political integration of Muslim populations is a part of the global trend and follows similar patterns in most European countries. A pre-requisite of successful integration is the adaptation to the institutional setup of the country. Yet, the immigrants' lifestyle and religious practices are often different from those of the country where they reside and are not always compatible with the idea that Europeans hold regarding their country's national identity. Some countries accommodate religious pluralism better than others, as the second part of the reader – "Life of a minority: challenges and how to cope with them" – dealing with two contrasting approaches, reveals.

The third part – "Tackling stereotypes: how can anti-Muslim attitudes be countered?" focuses on ways of how to challenge negative stereotypes about Muslims and how to restore tolerance within European societies. One of the obvious answers to how we can achieve peaceful coexistence is debunking myths and enhancing knowledge about Islam. However, knowledge is only the first step towards accepting cultural diversity and enhancing social cohesion. Empathy, as well as mutual trust and support, are all the more needed now that the current globalisation age and boom in communication technologies have made almost every minor piece of information accessible at once and created imaginary barriers between communities that may 'live next to each other', yet still ignore almost everything about one another. However, a

large section of the European population is not ready to recognise the need to confront and address the issue of Islamophobia. As Chomsky put it: "As long as the general population is passive, apathetic, diverted to consumerism or hatred of the vulnerable, then the powerful can do as they please, and those who survive will be left to contemplate the outcome" (Noam Chomsky in Amsterdam, 2013). We still can change the course of history.

References

- Ameli, S., Elahi, M., Merali, A. 2004. *Social Discrimination: Across the Muslim Divide. Vol. 2 of the British Muslims' Expectations Series, Summary*. London: The Islamic Human Rights Commission
- FRA, EU-MIDIS. 2009. European Union Minorities and Discrimination Survey. *Data in Focus Report*, 5
- Global Poll Finds that Religion and Culture are Not to Blame for Tensions between Islam and the West. 2007. *Globescan*. <http://www.globescan.com/news_archives/bbciswest/>, accessed on 2 October 2016
- Hackett, C. 2016. 5 facts about the Muslim population in Europe. *Pew Research*. <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/19/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>>, accessed on 25 October 2016
- Hardy, R. 2007. The middle ground on Islam and West. *BBC News*, 19 February
- Mogahed, D. & Nyiri, Z. 2007. Muslims in the West. *Harvard International Review*. (29)
- Noam Chomsky in Amsterdam. 2013. *Vimeo*. <<https://vimeo.com/chomskyinnederland>>, accessed on 22 November 2016
- Pew Research. 2011. *Pew Global Attitudes Project. Muslim-Western Tensions Persist*. Washington, DC: Pew Research

- Said, E. W. 1978. *Orientalism: Western conceptions of the Orient*. New York: Vintage Books
- Said, E. W. 2008. *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world (Fully revised edition)*. London: Random House
- Shaheen, J. 2008. *Guilty: Hollywood's Verdict on Arabs after 9/11*. Northampton: Interlink Publishing
- Shaheen, J. 2012. *Reel bad Arabs: How Hollywood vilifies a people*. Northampton: Interlink Publishing
- Semmerling, T. J. 2009. *Evil Arabs in American popular film: Orientalist fear*. Austin: University of Texas Press
- Special Eurobarometer. 2015. *Discrimination in the EU in 2015*. Brussels: European Commission, p. 31
- The Gallup Coexist Index 2009: A Global Study of Interfaith Relations. With an in-depth analysis of Muslim integration in France, Germany, and the United Kingdom.* 2009. Washington, DC: Gallup & The Coexist Foundation

Executive Summary

Mário Nicolini

On 14 October 2016, the Open Society Foundation in Bratislava convened a full-day series of discussions in order to address the stereotypes, myths and barriers against Muslims, and to demonstrate how these challenges can be tackled. The international conference entitled “Muslims are...” was attended by representatives of Muslim communities, experts and the public-at-large from Slovakia and abroad. The partners of the conference included the EEA and Norway Grants, the Europe for Citizens programme, the Forum of the World’s Religions – Slovakia, and the Social Initiative of Support to Minorities through Media Activism. The event also featured a dance performance *Dervish* by Ziya Azazi, a Sufi dance workshop and a photo exhibition *Habibi* depicting Muslims in Slovakia.

French Senator and history professor **Esther Benbassa** reminded the audience in her keynote address that most members of the 5-million strong French Muslim community have their roots in the immigrant families that came from former colonies to help France’s economic recovery. The original expectation was that they would return to their homelands, which is why there was no attempt at their integration into society. School ghettos are a sad reality in today’s France. The same goes for discrimination on the labour market despite the fact that the national economy loses € 80-300 billion as a result. Women are forbidden to cover their

faces in public. Pressured and stigmatised by the society, the disillusioned young Muslims are more prone to falling prey to Da'esh and Islamist propaganda. To achieve its goals, Da'esh has fabricated a "selective patchwork ideology" based on a linear reading of Islam. Despite these negative trends, Salafi jihadism only speaks to 1% of the French Muslims. Today's era, says Professor Benbassa, one in which "phantasm trumps reality", is a dark recollection of the 1930s popular resentment against Jews who were fleeing the monster of fascism. "Laïcité", the French concept of secularism, is being manipulated to suit anti-Muslim and anti-Arab propaganda. While "laïcité" does relegate religion into the realm of private life, it also contains the notion of freedom of belief which is now systematically ignored. The result is a polarised society and a more inward-looking Muslim community. France is witnessing a "return of religion" in its conservative form, not only among Muslims but also among Catholics and Jews. The agenda of the far right is becoming the agenda of mainstream politics. This is illustrated by plummeting support for the creation of new mosques, which fell from 33% to 13%. Today's France reflects a Europe-wide resurgence of nationalism, which also dominated discussions about the Brexit. Let's not get carried away by hate against Muslims as we once did with the Jews, warns Professor Benbassa. Let's reinvoke the idea of Europe based on inclusion and human dignity!

Islam in Europe: Myths and Facts

Katarína Šomodiová from the Comparative Religion Department at Comenius University dissected the forgotten history of coexistence with Islam in Central Europe. Conventional wisdom and history books are full of myths, she argued. Very little is known about the Muslim tribes pre-dating

the Hungarian Empire, the Saracens (also known as Ismaelites), who settled in the Carpathian region in the 9th century in parallel with Hungarian tribes and made positive contributions as traders and border guards. Most of them did not survive the Tatar invasion and assimilated in the peaceful, 300-year-long process of Christianisation. Violence between Christians, Muslims and Jews only appeared in the 14th century that culminated in the victory of Ottoman Turks in the Battle of Kosovo. For Šomodiová, the oft-cited Turkish oppression after the 1526 Battle of Mohács is a “crude disinterpretation of historical facts” because the concept of the nation came only with the French Revolution. In fact, Ottoman expansion failed to produce any mass conversions to Islam as this was not financially profitable for the rulers; instead, they imposed the same taxes on Christians and Jews as were mandatory for all subjects of the Empire. Had the Ottomans wanted to impose Islam on the occupied lands, they would no doubt have succeeded, given the high levels of illiteracy and the authority of the Church which could have been used to promote conversions. In reality, Ottoman rule introduced many progressive elements into the life of the Hungarian Empire, such as the establishment of economic and military structures, the development of trade, as well as the promotion of hygiene and the end of epidemics, which resulted from the extensive network of Turkish baths. After the Turks lost the 1683 Battle of Vienna, mutual contacts subsided until the beginning of national revolutions in the Balkans in the early 19th century. There are substantial differences between the Muslim communities currently living in Visegrad Four nations. In Slovakia, the university students who started coming from Muslim countries in the 1970s kick-started a positive contribution by Islam to our society which continues to this day.

Adam Balcer, analyst with the Warsaw-based WISE Institute, related the tense political atmosphere in today's Poland, a country gripped by culture war against the West. According to this narrative, Kaczynski's Poland and Orbán's Hungary are the true bearers of the West's long-lost conservative and Christian values. Invariably, the story includes the supposed threat posed by Muslim refugees who ruthlessly spread terror, rape and epidemics. Kaczynski's "fighters against political correctness" fear the liberal opposition who, in collaboration with Germany, want to Islamise Poland and dilute its "homogeneous" culture. Absurd, surreal narratives have been regurgitated from the past in which Poland stands tall as a bulwark against Muslim invasion. The truth is that Da'esh hates the Ottoman Empire precisely for its multiculturalism. Kaczynski's government has promoted the myth of Jan III. Sobieski, which is very hard to deconstruct as it is so deeply rooted in the national psyche. Sobieski himself was of Ukrainian descent. He admired the culture of the Ottoman Empire, wore a uniform in Ottoman style, learned Turkish and always kept Muslims (Tatars) in his army to emphasize his vision of modern Poland.

The complicated relationship between Islamophobia and neo-Nazi ideology was explained by **Zbyněk Tarant**, a fellow at the University of West Bohemia in Plzeň. The neo-Nazis now constitute only a small part of the Czech Islamophobic scene. They have no influence on Czech society, as opposed to the main Islamophobes such as Martin Konvička who can mobilise some 100.000 supporters on the internet. The Czech far right has a few thousand members, with several hundred neo-Nazis

constituting its violent core. Their infighting has led to a state of paralysis and a failure to use the refugee crisis for attracting more supporters, which is a unique phenomenon in today's Europe. Neo-Nazi attitudes toward Islam are marked not only by Islamophobia, but also by complex, sometimes conflicting, considerations. The Neo-Nazis have certainly made use of anti-immigrant and racist rhetoric, but they also admire Islam's "authenticity" and its strength in the fight against Zionism. This apparent clash of stereotypes can be reconciled through the racist notion of "Lebensraum": "A Muslim is only acceptable if he/she fights Israel and never leaves the Middle East." For a neo-Nazi, Islam is neither a religious nor a cultural phenomenon: it is a race. Thus, while other Islamophobes accept Muslim conversion and integration into society, the Nazis refuse to acknowledge any changes to Muslim identity. They demand that all Muslims are cleansed from the face of Europe.

The subsequent discussion highlighted the paradox that the far right, traditionally fighting all internationalist tendencies, is anti-American and anti-Jewish on the one hand, but strongly pro-Russian on the other. Various nationalist, fascist and pro-Russian groups are coordinating their actions across Europe, effectively coalescing into a "Nationalist International". Their rhetoric is hardly logical or consistent; it bears the hallmarks of total post-modern nihilism, in which the end justifies the means. One example can be found in the argument made by a Berlin think tank supported by Russia, which described, on the one hand, the USSR as Paradise on Earth that enabled peaceful coexistence of nations, while bashing the West for multiculturalism and moral decline.

The Life of a Minority: Challenges and how to Cope with them

Azim Farhadi, representing the Slovak Afghan community, argued that Prime Minister Robert Fico's comments depicting Slovakia's 5.000 Muslims as a threat to national security made their life more difficult. Muslims without citizenship are afraid to attend places of worship. There have been physical attacks. In the past 3-4 years, some 20 well-educated Muslims left the country. These fears also transpired during the preparation of a photo exhibition for this conference, as several Muslims refused to have their faces photographed. Despite all this, Mr Farhadi ended on a positive note: "We are here and we'll keep fighting."

Icelandic imam **Ahmad Seddeeq** spoke about the coexistence of cultures in his "paradisiacal country free from stereotypes". Society must provide an opportunity for everyone to voice their concerns. A project titled "Police in a Diverse Society" allows the Icelandic Muslim community to solve their issues in dialogue with the police. The government's role towards the media is to make sure that the media does not promote stereotypes about minorities. Based on a constitutional provision, schools in Iceland have taught religion, putting premium on the dominant Christian faith. Since 2010, however, a ministerial guidance introduced a neutral, coexistence and tolerance-based approach to religious education. To promote unity, Iceland holds interreligious meetings four times a year.

Márton Bisztrai from the Menedék Association for Migrants explained how the government of Viktor Orbán managed to whip up fear about Muslims over the course of one year and

a half of systematic brainwash. Orbán’s drift away from liberal democracy and his opportunistic consolidation of power have been cloaked in rhetoric about the protection of Hungary’s cultural heritage and strict law enforcement. Government pressure against civil society is rising, as is its scaremongering about foreign enemies. This is exemplified in the vilification of Hungarian-born financier George Soros who supposedly orchestrated the influx of migrants across Hungarian borders. Government propaganda has revolved around the notion that Europe is flooded by Muslim men with insatiable sexual appetites. Migrants are routinely identified with terrorists. The government has never actually used the term “Islam”, preferring to speak of “incomers” instead. Public discussion avoids the subject of Islam or the possibility for diverse groups to live together harmoniously. By staying silent, Orbán’s political opponents also bear a distinct responsibility for the current situation. “Islam was and still is invisible,” despite the fact that Hungary is home to 30-50 thousand Muslims. Fearing the invisible pressure from society, some Muslim women have shed the hijab, marking a dramatic departure from an important part of their identity.

In the subsequent discussion, members of the Slovak Muslim community aired their frustration about being rejected by society-at-large since the advent of the migrant crisis. Only President Andrej Kiska and some civil society leaders came out publicly in their defence. Responsible journalism has been limited to two media outlets, Denník N and SME. Overall, media coverage has been superficial and marked by fear. On the other hand, those journalists who are interested in writing about intercultural understanding through the prism of local

stories complained about difficult access to Muslims given their small numbers. Fear is also present in other religious or ethnic minorities: “Jewish and Muslim communities in the Czech Republic have kept a low profile. Experience has shown them that even if they are covered in a positive context, media attention can eventually turn against them.”

Anti-Muslim sentiment can result from fears of the unknown. The fact that most Slovaks know – and like – someone of Muslim origin does not translate into approval of the Muslims in general: “My dentist is good, but others are bad.” Another problem is uncertainty about oneself, about one’s own identity. Quite often, this turns fear around toward the other. “The Slovak is not bad – if he knows you,” Mr Farhadi quipped. For him, the way out lies in meeting people face-to-face. Imam Seddeeq highlighted the adaptability of Muslims, who are naturally respectful of the state and the constitutional order. For a Muslim, being granted asylum represents a social contract with the host nation.

When discussion turned to terrorism, it was argued that people commit atrocities in contradiction to the teachings of their faith not only in Islam, but also in other religions. Mohamad Hasna, director of the Islamic Foundation in Slovakia, said that his community strictly and publicly denounces all acts of terrorism, but the media rarely pick up such principled statements. Muslim representatives from the Czech Republic said the situation is similar there. However, they have no experience defending themselves against the spread of wahhabism. There have been instances of hateful preachers in mosques, but all publicly reported cases resulted into deportations. Can Europe’s Muslims, Jews and Christians

live in peace 20 years from now? According to Imam Seddeeq, “if people stop caring only about themselves, peace will come. But peace can only be achieved if the rulers cooperate with the ruled.”

Tackling Stereotypes: How Can Anti-Muslim Attitudes be Countered?

“If you are serious about countering narratives, focus on the individual person. Everyone is different.” Inspiration can be drawn from successful counter-campaigns like #1in5Muslims or the No Hate Speech Movement, said **Samia Hathroubi**, a young Muslim leader who left her teaching job to battle anti-Muslim stereotypes that have mushroomed in the wake of the Paris terrorist attacks. Echoing Esther Benbassa, she explained how the third and fourth generation of Muslims, who are “perfectly French” by now, are prevented from receiving higher education due to “systemic racism” in the school system. Candidates in the current presidential election in France are putting identity politics back on the agenda despite the fact that the issue ranks very low in public opinion polls. When reporting on Islam, the media, for their part, feature only radical imams and terrorists; all others are “invisible”. Ms Hathroubi reports: “They don’t want me on camera because I’m not their stereotypical Muslim. They’re only interested in imams and veiled women.” American expert John Esposito confirms the bias by pointing out that articles on Islam regularly mention terrorism, violence and war. The mosques are public and monitored places, everyone can follow the preaching. People ignore statistics: out of the 1700 victims of Da’esh this year, only 300 were citizens of the West. What is behind all this? “Europe has nothing to offer culturally or ideologically, so it’s looking for scapegoats. France is in

decline and fearful of the future. We must rebuild the European Dream and our national identity.” Ms Hathroubi introduced the two organisations she works for. Coexister is a youth initiative carried forward by 2.500 activists in 40 centres in 200 cities across France. Its logo features a cross, a crescent and a star, the symbols of the three Abrahamic religions. Based on the recognition that differences make people capable of achieving better results, Coexister conducts three types of activities. “Open Mosques” are an example of dialogue-centred events. Solidarity in practice finds its expression in collaborative social activities. Workshops aimed at tackling stereotypes are also very popular. The other organisation, Foundation for Ethnic Understanding, brings together Muslims and Jews in defending each other’s interests in the European Parliament.

Youssef Himmat from the Belgium-based Forum of European Muslim Youth and Student Organisations warned against entering into the deadly logic of fear – hate – violence. This underlines the importance of overcoming ignorance. The Three Faiths Forum in the United Kingdom connects Jewish, Muslim and other segregated schools by first exchanging letters and then entire classes. This forces school goers to leave their comfort zone and discover that they are, first and foremost, humans. Interreligious *dialogue*, led by spiritual leaders at conferences without the presence of lay believers, often fails to have any tangible impact. Interfaith *activism*, on the other hand, tends to be more interesting and productive in that it engages people from faith-based and secular organisations on the basis of a shared interest. This may include the fight against poverty, hate speech, global warming

or war. Mr Himmat's organisation has mobilised Muslims, Jews and Christians in a three-month anti-poverty project. The result? A realisation that "we're all born as humans, different layers of identity only come later. We are too focused on identity and difference. Let's return to humanity." There is much to be done within the religions as well: many Muslim communities, for example, are torn by ethnic grievances.

Keynote Address

Esther Benbassa

Born in Istanbul in a Jewish family expelled from Spain in 1492, Esther Benbassa emigrated to Israel at the age of fifteen and arrived in France in 1972. Specialized in Jewish history and the history of minorities, she became director of studies in 2000 at the Religious Sciences Department of the Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sorbonne). She is the first female (and secular) holder of the research chair on history of the modern Judaism (chair created in 1896). Esther Benbassa is a co-founder of the initiative “Pari (s) du Vivre-Ensemble” (Challenge(s) of Living Together). She was elected Senator for the Europe Ecology – The Green party in September 2011.

If Islam in France does not imply terrorism, it does not imply fundamentalist practice either. Salafism [an ultra-conservative movement linked to Wahhabism that developed in the 18th century Arabia, ed. note] concerns only 1% of Muslims in our country. The overwhelming majority of Muslims, when they do not become detached from traditions, define themselves simply as devout or cultural Muslims. The resurgence of religion, provided it takes place, can be observed as much among the French Jews as among the French Muslims. And even though it is expressed differently, this also seems to be a trend among Catholics.

Emphasizing the danger of Islamism is a long-established practice in France. The law of March 2004 against the ostensible religious signs in public schools (against the headscarf, in fact), that of October 2010 prohibiting to conceal one's face in the public space (against the "burqa") and a more recent, though ultimately unsuccessful, proposal to ban Muslim women wearing a headscarf in the childcare sector, have repeatedly put this issue at the centre of public debate. Yet, no one seems to have realised that every act of stigmatisation has its perverse effects – it pushes those who are victims to wall themselves off from the global society a little more and encourages self-segregation. It is also in this context that Salafism thrives.

Rejection of Islam is now expressed almost exclusively through stigmatisation of the headscarf – a headscarf which was literally fetishized in the name of the values of the French republicanism and the emancipation of women. Nowadays, the French Muslim citizens are called to observe a religious "neutrality" which is legally required only from the State since the law on separation of the Church and the State, which nevertheless authorises freedom of worship and conscience, was voted [in 1905, ed. note].

Because of the intolerable terrorist attacks targeting Europe today, formerly "invisible" Muslim minorities have come under increasing criticism of the public. For their part, women wearing the headscarf give visibility, perceived as aggressive, to the Muslim presence in France.

Very few of them, it should be recalled, do so. To defend a practice, which is nothing other than an individual freedom, does not necessarily mean an unreserved approval of this type of garment and its various derivatives. However, the more we forbid and stigmatise these outfits, the more we will contribute to giving them, by reaction, the value of an identity symbol.

Once married, Orthodox Jewish women also cover their heads [with headscarves, hats or wigs, ed. note] and wear clothes that hide their bodies down to ankles. The feminists opposing the veil prefer, obviously, not to lump them together for fear of being accused of anti-Semitism. Moreover, women are not the only ones oppressed by the codes of monotheistic modesty. Men are also obliged to follow these dress codes in a certain way – cap, skullcap, hat, special costume and who knows what else. Why do we not try to emancipate them, by force and by law, from the weight of “archaic” and “backward” religions?

Why does the headscarf, as long as it is not imposed, irritate French feminists so much but does not move their British or American counterparts? They live in countries where nobody turns to stare at a covered civil servant, customs official, or a policewoman. Why? Because we, the people of France, are the worthy heirs of the old French civilising mission, used for a long time to justify colonisation. To civilise, it was necessary to begin with women – the pillars of the family. We have not changed.

The French fear of Islam is not exclusively linked to the reality of the terrorist attacks which afflict us at regular intervals. This fear comes from afar: internalised since the colonial era, it is constantly aroused for electoral purposes.

It is a right thing to denounce Salafism. To demonise French followers of Islam is not so in any way. And to continue to marginalise them by denigrating Islam on every occasion and on the slightest pretext, can only hasten the revolt, favour – in parallel and as a reaction against it – the community withdrawal and aggravate the inter-community or inter-ethnic divides in a country already deeply shaken by the ordeals it has just gone through.

Mistrust of Islam, for a long time the prerogative of the extreme right, is now widely shared, including among the left-wing parties. The Figaro-IFOP poll carried out between 14 and 18 April 2016 shows that 52% of the voters of the Socialist Party think that the place occupied by Islam in France is way too important; in 2010, they were 39% to think so. In 1989, 33% of the French were in favour of the construction of mosques, now it is 13% of them. And while 33% were opposed to wearing the veil, in 2016, it is 63%.

In France, which complacently proclaims itself indivisible, one would expect all citizens to enjoy the same treatment. This is far from being the case. One only needs to stroll in the centres or in the outskirts of certain cities. The state and public services are absent. Culture is luxury. Humiliation is the rule. And identity checks based on ethnic profiling are part of the daily routine. Who lives in these abandoned areas? Always the

same people. I admit without difficulty that this is only a part of our problem. It is, however, its root. The task of reconstruction that awaits us will be immense and long. Nevertheless, it is an emergency.

As much as by certain Salafist drifts, which still occur on the margins, one can also be troubled by the emergence of identity movements among French Muslims. At first sight at least, their radical discourse avoids referring to Islam. It is free from any religious undertones. They strongly denounce a racism which they describe – probably wrongfully for the moment – as “State racism” and indistinctly attack everything that in their eyes incarnates or represents that State in a sort of anti-institutionalism of principle.

At the same time glorification of national identity and the fight against immigration and Islam sum up the agenda of France’s Front National. These issues are their stock in trade. Nowadays, the ascent of this party worries as much the right as the left wing politicians – even though for a while the latter made use of this ascension or even favoured it for low-level electioneering purposes. Still, our leftist government has found nothing better than to borrow the leitmotifs of its discourse from the extreme right in order to oppose its rise. The latest attacks in France and Belgium, however, have paved the way for extremist views.

In a secular country like ours, the State can only accompany the necessary modifications such as transparency in the financing of mosques, training, and financial compensation of religious staff, etc. Initiatives from within the Muslim

community alone have a chance to succeed. The State can stimulate them, not dictate them. Above all, it cannot expect them to solve the problem of terrorism as such within a short period of time. The terrorists can do very well without mosques – whatever their funding – and imams – whatever their training – to get acquainted with Islam and ideology of Daech. This trap was set by neo-colonialism and the State, alas, fell into it without even realising the damage of the unconscious ideology that inspired its decisions caused especially in the young generations “sacrificed” by the Republic.

The latest example of hysteria, after the modest fashion put on sale by major brands such as H&M, is the burkini crisis. In the middle of August 2016, both right and left-wing mayors suddenly engaged in a strange competition to prohibit in their cities bathing in burkini, a whole-body bathing suit worn by practicing Muslim women. The movement spread rapidly. They cited all kinds of reasons: the risk to public order, a public health issue, equality between men and women, our model of “laïcité”, the fight against Daech. The burkini became in the eyes of the Prime Minister “the expression of a political project, of counter-society”, and a “provocation” against which the Republic had to defend itself.

No one is obliged to wholeheartedly approve of this type of outfit to deem its ban perfectly illegitimate. Wearing a burkini is by no means illegal since the law does not impose on citizens any duty of neutrality in religious matters. Furthermore, choosing this somewhat particular swimwear delivers an ambiguous message: it is a compromise between the respect

of the dress codes of a certain religious tradition and the modernity represented by women bathing publicly. With this controversy, however, the politics has reached rock bottom; the merciless battle between Right and Left ended in a tie. Meanwhile, nobody cares that pious Jews have also bathed in “modest” outfits of the same kind for years.

In the aftermath of this crisis, France has unsurprisingly become the laughing stock of the foreign press. Ridiculous as it may appear in many respects, such a craze is, nevertheless, troubling. For many politicians from across the political spectrum, the temptation is decidedly too strong to exploit the anger of some people and the fears of the majority in the hope of winning a few votes or not losing too many in the upcoming elections. For more than two weeks, the “burkini controversy” made it possible to resurrect an old theme which always comes in handy when one is short of real projects: national identity.

In spite of all that, we can take pleasure in living in the system which respects the rule of law. On 26 August 2016, the Council of State [France’s highest administrative court, ed. note] suspended the anti-burkini decree of Villeneuve-Loubet [French Riviera town, ed. note]. Whatever the outcome of this unnecessary polemic, it has undoubtedly reinforced the existing anti-Muslim sentiment among a section of the French public.

The success of the Brexit campaign is not linked only to the real or fancied excesses of the Brussels technocracy. The fear of immigration, Islamism, terrorism, European and global

competition drove the voters to protectionism; their belief that self-isolation would better protect them from the uncertainties of the future created a breeding ground for the populist parties.

They have chosen national identity over the European one. At this time when refugees are flocking to European countries, the economic crisis is raging, nationalism has skyrocketed and populism is on the rise, let us not be tempted by hatred and rejection. These times could lead to transforming minorities into scapegoats. Even if the 1930s are far away and history will not repeat itself, the xenophobic machinery is running. Yesterday it targeted Jews, today it targets Muslims. History has taught us where this leads: to the persecution and destruction of certain minorities.

Let us endear the European project by making it inclusive rather than exclusive – a temptation which can be fatal for both the people and the States. Muslims are part of the Western nations and those who dismiss it are in denial. We have the means to not yield to this temptation.

PART 1

Islam in Europe: Myths and Facts

Islam in Slovakia: Past and Present

Mgr. Katarína Šomodiová

Mgr. Katarína Šomodiová (b. 1985) majored in Political Science with specialisation in oriental studies. Since 2012, she has been a PhD candidate at the Department of Comparative Religion, Comenius University in Bratislava. She has completed several study visits in Syria and Egypt. She specialises in the relationship of ethnic and religious identities among Muslims in Europe and the religious minorities of Middle East in their countries and in the diaspora.

Even though the issue of Islam and Muslims in Central-Eastern Europe has increasingly been a relevant part of political discourse and has caught significant media attention, little effort has been made by mainstream media and political authorities to explain the historical roots, connections, and relations with the present-day situation. Therefore, the aim of this humble contribution is to shed some light on the topic, hopefully without bias and prejudice which more often than not characterises public debates. The present paper is based on the study of existing academic and popular texts as well as on the author's nearly 15 years of regular field research among Muslims of Slovakia, the Czech Republic, and Hungary.

After a long dilemma, I have decided to limit this paper mainly to the geographical area of present-day Slovakia and the historical Kingdom of Hungary despite the fact that, generally speaking, the V4 countries share a great deal of common history. The reasoning is that each of the V4 countries has had different experience with Islam and Muslims in the past (be it the issue of Polish Tatar Muslims or, in the case of the present-day Czech Republic, very limited contact with Islam until the latter half of the 19th century – at least in comparison with its neighbors). Therefore, the analysis of Islam and Muslims in each of these countries requires an individual approach, for which, unfortunately, this publication does not offer enough space.

Muslim presence in Central Europe

Central Europe and the Muslim world had already been in contact before the Principality of Hungary, the predecessor of the Hungarian Kingdom, established between 895 and 896. The trade route leading from the Middle East through present-day Ukraine, Slovakia, and the Czech Republic and then further west and north attracted both Muslim (and non-Muslim Middle Eastern) merchants and travellers and geographers. In fact, the documents of Arab and Persian travellers (e. g. Ibn Rusta, al-Massoudi, Ibn Fadlan, Ibn Jaaqoub and others) are among the most valuable sources of information about this area from the pre-Christianisation era (Pauliny, 1999 ; Norris, 2009).

Another rarely discussed fact is that a substantial Muslim minority was among the tribes settling down in the Carpathian Basin from the 9th century onwards, often collectively called Magyar, too general a name, though. Experts most often

mention the Böszörmény tribe (Slovak Bašurman; in contemporary and later Medieval literature the tribe is also mentioned as Szerecsen–Saracen and/or Izmaelite–Ishmaelite, suggesting its members were adherents of Ismaili Shia Islam), probably a Turkic tribe composed mainly of merchants, who settled in various parts of the Kingdom, including the region around Nitra. In the early centuries of the Principality of Hungary, later in the Kingdom of Hungary, the members of the Böszörmény tribe were an important part of the newly formed society: they were successful merchants maintaining far-reaching business connections and members of the military, mainly within the border guard units (remnants of this phenomena might be seen in the remaining geographical names, e. g. the town of Hajdúböszörmény or the village of Berekböszörmény, both in the eastern part of present-day Hungary).

Furthermore, Muslims represented a relevant number of the members of the Káliz/Kabar/Khavar tribe settling in the region of later Bihar county in present-day Eastern Hungary and Western Romania, who at that time and later might well have been migrating to other parts of the Principality and later Kingdom. The names of the town of Budakalász in the Budapest metropolitan area and the village of Klasov (Hungarian Kalász) near Nitra could possibly be derived from the name of this tribe.

A history of tolerance

In the first two centuries of an independent Hungarian state, Muslims were well tolerated by other religious and ethnic groups. We have no recorded accounts of open persecution or armed aggression aimed against Muslims settled in the region.

On the contrary, being successful merchants and warriors, they played an important and valued role in forming and developing the new state.

However, the spread of Christianity in the region, especially after the baptism of St. Stephen, the first king of Hungary, at the end of the 10th century, had steadily pressured non-Christian groups into converting to Christianity, at least formally. There are only very limited accounts of forced conversions; however, by the 12th century most of the region's population had accepted Christianity. Thus, originally quite a diverse society was gradually becoming homogenous in terms of religion. Despite growing literacy (at least among the elites) and a growing number of preserved written sources on the then social issues, very little information about the Muslims of Hungary from the mid-thirteenth century onward is available. Most probably a relevant part of them did not survive the brutal Mongol invasion of 1241 – 1242 and the rest gradually became assimilated into the growingly ethnically and religiously homogenous majority population. As available written sources maintain, the last Muslim prayer room of this era was demolished in the mid-fourteenth century near Hajdúböszörmény as part of the fierce struggle of the Anjou dynasty against all non-Roman Catholic religions and denominations (including e. g. Orthodox Christianity and Judaism).¹

¹ For further information on Islam in early medieval CEE see e. g. Kovács, A. Islam a moslimovia v stredovekom Uhorsku: mýty a fakty, 2014. In Kečka, R. & Benická, J. (eds.) *Medzi východom a západom: Multikultúrne procesy, migrácia a náboženstvo v strednej Európe*. Bratislava: Chronos, pp. 60 – 71; or Mendel, M.,

For the following century and a half, the Kingdom of Hungary's cultural and trade contact with the Muslim world was relatively scarce. However, since the Ottoman expansion in the Balkans following the Battle of Kosovo (1389), the increasing Ottoman military presence near the southern border of the Kingdom had been causing unease among the Hungarian rulers and high-ranking military officers. The Ottoman army seemed to be unbeatable and could not even be compared to the Hungarian one in terms of size and level of coordination, especially due to the political instability and the lack of power of the central government since the 1490s. Eventually, after the Battle of Mohács (1526), most of the area of present-day Hungary and southern Slovakia came under Ottoman control and despite regular fights against the occupying army, the status quo remained largely unchanged until the Battle of Vienna (1683). Until this day we can observe remnants of the Ottoman presence not only in the form of well-preserved mosques and minarets (e. g. in Pécs and Eger) or the world-famous Turkish baths of Budapest, but also in everyday lexicon by virtue of Turkish loanwords (e. g. čiapka – sapka – şapka; čížma – csizma – çizme etc.).

The benefits of the Ottoman presence are reflected in the political and military coordination, international trade, in vastly improving hygiene and sanitary conditions in towns and cities; even so, this period has often been misinterpreted, especially since the birth of modern-day nationalism in the early 19th century. Being aware of basic historical facts, it would be hard to deny that a great part of the region came under direct military, political and economic control of the

Ostřanský, B. & Rataj, T. 2008. *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia.

Ottoman Empire. However, there is no direct evidence that the Ottoman administration would have performed serious attempts at ethnic or religious conversion of the local population.

A peaceful coexistence between people of diverse religions

Bearing in mind that the period discussed ends approximately a century before the modern definition of nation is formulated as part of the French enlightenment philosophy, one needs to understand that the issue of nation and ethnicity has not yet been established as a political matter. Even though the Ottoman officials were often addressed as “Turks” in everyday colloquial speech and even in advanced literary works, they were representatives of various ethnicities (including Balkan Slavs among others) and religions (incl. Jews and Orthodox Christians). Since the Ottoman administration itself was ethnically diverse, it did not attempt organised global turkification of the ethnic groups of the Hungarian Kingdom. Such an endeavour would have required tremendous coordination and financing (for instance, the establishment of thousands of local schools, which was also a phenomenon unheard of in the region in the given period) and, as mentioned above, had not been on the priority list of any European ruler until nearly a century after the Ottoman forces were withdrawn from the Carpathian Basin.

As for the issue of religion, we need to state clearly, that missionary activity was not characteristic of the Ottoman presence in Central Europe. Naturally, the Muslims settling in the area arranged for building mosques and prayer houses/rooms, and adjusted the schedules of the institutions and working people in such a manner that they could be able

to perform everyday religious duties and follow Muslim holidays. Throughout the region, individual conversions occurred occasionally. However, we do not know of any relevant attempts at forcing masses to convert. The most probable reason is purely economic: according to Muslim law, members of the “People of the Book” (*Ahl al-kitab*) [a term used for adherents of religions using the Scriptures, ed. note], namely Christians, Jews, Zoroastrians and Sabaeans, have to be tolerated and allowed to practice their religion freely, as long as they pay the *jizya* – a special tax for non-Muslim subjects permanently residing in Muslim lands. Therefore, it was much more profitable for the Ottoman administration to maintain Christianity as the religion of the majority population.

However, it is important to note, there had been relevant shifts in the religious orientation of the society of Ottoman Hungary. Unlike the Habsburgs, the Ottoman administration, in line with its indifferent approach towards non-Muslims in the region, did not fight against the Christian Protestant Reformation movement by force and thus allowed for the conversion of a large part of the population to Protestantism.

The centuries following the gradual Ottoman retreat after the lost Battle of Vienna in 1683 were marked by cautious indifference and occasional trade or cultural exchange. Regular contact with Muslim regions was again established in the second half of the 19th century when the Habsburg Monarchy began increasing its influence in the Balkans, especially Bosnia and Herzegovina. In this period and in the first decades of the 20th century, small communities of Balkan Muslims were established in cities and towns around the Monarchy. However, most of them either assimilated or returned to their

homeland after the collapse of the Monarchy in 1918.

Muslims in present-day Slovakia

The present-day Muslim community of Slovakia (and, in fact, those of Hungary and the Czech Republic as well) differs from those in Western Europe in many aspects. It does not consist of descendants of guest workers who decided to settle permanently after several decades of work in a given country, (like in the case of Germany) nor of citizens of former colonies or dependent/occupied territories (e. g. in France). Rather, it is mainly the result of political relationships with “befriended countries” in the pre-1989 era and in the early 1990s. The vast majority of Muslims who settled in Slovakia came here in the 1970s, 1980s, and early 1990s as university students and have decided to settle here permanently either due to personal reasons (marriage) or political ones (mainly in the case of Palestinians who could not return to their homeland at all or due to their “stateless” status would not be allowed to pursue their career in the third country, where they or their ancestors came as refugees, e. g. Lebanon). Slovakia is also home to an unknown number of converts of Slovak and Hungarian ethnicity.

As this very brief overview shows, Islam is certainly not a new phenomenon in Central-Eastern Europe and there are no sufficient historical records or present-day research that might justify the growing wave of Islamophobia in the region.

References

- Pauliny, J. 1999. Arabské správy o Slovanoch. Bratislava: Veda
- Norris, H. 2009. Islam in the Baltic: Europe's Early Muslim Community. London, New York: I. B. Tauris, pp. 4 – 18

Between Bridge and Bulwark: Central Europe and Islam

Adam Balcer

Adam Balcer is a political scientist, an expert in the area of the Black Sea region and the Polish foreign policy. He also works as a National Researcher at the European Council on Foreign Relations (ECFR) and an expert at the European Academy Krzyżowa. He is a lecturer at the Centre of East European Studies (SEW) at the Warsaw University and Diplomatic Academy. He has published numerous articles and reports on the Balkans, Turkey, and the CIS countries, and co-authored books "Polska na globalnej szachownicy" (Poland on the global chessboard) and "Orzeł i Półksiężyca. 600 lat polskiej publicystyki poświęconej Turcji" (The Eagle and the crescent. 600 years of Polish publications about Turkey).

In terms of successful integration of Muslims and the historical heritage of coexistence with the world of Islam, it is the European East which could quite often serve as a source of inspiration for the West. There is a dominant belief in the European media that the deep division of the European Union into the East and the West has been recreated. The key difference between the two "parts of Europe" is supposed to be the attitude towards Muslims closely associated with the

migration crisis. Central Europe is alleged to have shown its true, ugly face, and has proved to be what it has always been – Eastern Europe. This is supposedly confirmed through Islamophobic statements by local mainstream politicians and large anti-Muslim demonstrations. This interpretation can, of course, be substantiated.

Mainstream politicians in the West would never speak about Muslims in the way they are described by some Central European leaders. Suffice it to quote Jarosław Kaczyński, the leader of the Polish Right, who stated in October 2015 that “There are already signs of the emergence of very dangerous diseases which haven’t been seen in Europe for a long time: cholera on Greek islands; dysentery in Vienna; various types of parasites, protozoa, which aren’t dangerous in the organisms of these people [refugees from the Middle East, ed. note], but which could be dangerous here” (Bachman, 2016). We have been waiting for the epidemic in Europe ever since. Even more absurd is the case of the Slovak Prime Minister Robert Fico, who claims that he is a socialist. He declared, for instance, that he would never bring even a single Muslim to Slovakia or help create any Muslim communities here because they pose “a serious security risk” (Fico, 2016).

Among the leaders of the V4 countries, Viktor Orbán, the Prime Minister of Hungary, presented relatively the most moderate approach towards Muslims, though rather contradictory. Orbán believes that “Islam [...] is a major civilisation, without which there would be barbarism in a very substantial part of the world; it is a different culture, a different civilisation from ours. But where it is, it fulfils a very important mission in the history of humanity. In other words, we are not against Islam; we just want to live in Hungary by

our own rules [...]” (Website of the Hungarian Government, 2015). In Orbán’s opinion, “the civilisation that stems from Christianity and the civilisation that stems from Islam are not compatible. They cannot mingle, but can only exist side by side. This is the situation in the Middle East, and also in Europe” (Website of the Hungarian Government, 2016).

In Orbán’s view, Muslims and Christians cannot mix because “our perceptions of the world are so different that they lead to parallel worlds” (*Ibid.*), which means that many Muslim families secretly want their own religious laws put in place in European countries. Orbán added: “I understand that they trust their own religion more, and furthermore, I accept they have the right to live by different standards, but they don’t have to come here [to Hungary] to do just that” (Kegl, 2016).

However, the split of Europe into the East and the West is by no means obvious. Another relocation of refugees is supported, with some reservations, by the majority of Eastern European countries: Bulgaria, Croatia, Estonia, Lithuania, Latvia, Romania and Slovenia (the Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary are against it). On the other hand, the migration crisis has led to a significant growth of support for extreme right parties in many Western European countries. In 2015 in France, the National Front gained as much as one quarter of the popular vote in the first round of the local elections. In this article, a special attention will be paid to Poland and Hungary because both countries particularly underline their Christian roots and cultural difference from both Muslims and Western liberal Europe.

Forgotten heritage

In the collective memory of Eastern Europe are two archetypes of the relationship with the world of Islam – that of a bulwark and that of a bridge. At first glance they are diametrically opposed to each other. In fact, they frequently coexist in a given culture and collective memory. One of them cannot be imagined without the other and vice versa. What is more, none of them is evidently positive or negative: a bridge can be used for boarding an enemy ship or storming a fortress, while a bulwark clearly demarcates the border between two worlds without making territorial claims.

The archetype of a bulwark is strongly mythologised in many Eastern European countries. The number of nations eager for the status of a bulwark of Christianity in the region is greater than the pages of history can fit. Some nations which believe themselves to be defenders of Europe against Muslims, such as Poland, have scant traditions of wars against the Ottoman Empire or its rule. Still, however, the Polish Right aims to build a Polish identity as a bulwark of Christianity. President Andrzej Duda announced an assertive historical policy at home and abroad, promoting the vision of Poland which saved European civilisation in 1683 in Vienna (in fact, the battle of Vienna was the swan song of Ottoman Turkey, with Austria marking the maximum size of its expansion). The archetype of the bulwark of Christianity is also present in Hungarian historical politics. It is definitely more justified because the Hungarians (sometimes against other Hungarians) fought with the Ottomans many long wars between 14th and 18th centuries.

However, in the countries of Eastern Europe, we may find numerous and original examples of coexistence between the

world of Islam and the inhabitants of the region. Located on the opposite pole against the Polish president is Gediminas Kirkilas, the former Lithuanian Prime Minister and now deputy speaker of the country's parliament and VP of the Social Democrats. He has claimed:

We have ages of lasting experience how to accommodate different cultures and different people. Lithuanians are very proud of our country's history – the Grand Duchy of Lithuania was among the largest countries in Europe between 13th and 16th centuries. It is at that time, that Lithuania started its comprehensive policy of immigration. The 13-14th centuries saw the Tatars coming to Lithuania [...] The Tatars [...] remain precious and distinct, although tiny, parts of the Lithuanian population, as well as its culture and heritage (Kirkilas, 2015).

Unfortunately, Polish or Hungarian elites are not aware of this potential in public diplomacy abroad or deliberately reject it. The latter option, meaning a lobotomy of your own history, is all the more astonishing that both Polish and Hungarian Right speak a lot about national pride. And the fact is that Poles or Hungarians could really be proud of their relations with Muslims, often unique throughout Europe. Both countries can also provide Europe with the examples of peaceful coexistence between Muslims and Christians.

From the 10th to 14th century, Hungary was a home to a quite numerous Muslim community from the Volga region and Central Asia. The Tatars, a Muslim minority, have lived in Poland and Lithuania from the 14th century until today. Since the 16th century onward, their presence has made Lithuania

and Poland unique countries in the West. On the other hand, many Hungarians had lived under the Ottoman rule together with Muslims for 170 years. The Ottoman rule has a certain positive legacy. Although, Hungarians were the subjects of the second rank, in Ottoman-held territories (as opposed to Habsburg Hungary) emerged flourishing market towns with a relatively free and rich bourgeoisie who accumulated significant capital and developed their own civic attitudes.

Moreover, a unique status of Hungarian Transylvania within the Ottoman Empire (the widest autonomy achieved by the Christian vassal in the history of the Ottoman state accompanied by the golden period in the cultural history of Hungary) can serve as an excellent example of the possible *modus vivendi* between Muslims and Christians. Thanks to the Ottoman rule, relatively tolerant in comparison to most of European countries, Protestantism could develop and survive among Hungarians. It was not an accident that the first Edict of Tolerance in the history of Europe was accepted in Turda in Ottoman Transylvania in 1568. In the case of the Habsburg earlier victory, the Hungarian Protestants would most probably have been forcefully converted to Roman Catholicism or expelled like in the Czech lands. Therefore, Prime Minister Orbán, who is Calvinist in fact, can humorously be called a living legacy of the Ottoman rule.

In 1878, Hungary together with Austria occupied Bosnia-Herzegovina which in 1908 was annexed as an Austrian-Hungarian condominium. Muslim Bosniaks immediately gained a status of equal citizens of both countries. By default, Hungary, de facto more engaged in Bosnian affairs than Austria, has become a European country with the largest

Muslim minority in absolute numbers (3 percent of the population).

From the 16th until 18th century, the pro-Turkish and pro-Austria factions competed with each other in Hungary. John Zápolya, Imre Thököly and Francis Rákóczi, prominent figures in the Hungarian national pantheon, belonged to the former. During the famous military campaigns leading to the sieges of Vienna in 1529 and 1683, Zápolya and Thököly fought for the Ottoman Turks against the Habsburgs. In 1620, Protestant Czechs who started the uprising against the Habsburgs, sent a diplomatic mission to Istanbul to have the Ottoman suzerainty recognised. The homage remained on paper because the Habsburgs defeated the Protestants in the White Mountain Battle. Thököly and Rákóczi, as well as Lajos Kossuth, the leader of the Hungarian Spring of Nations (1848) found refuge in Ottoman Turkey. In the 18th and 19th centuries, Ottoman Turkey similarly became a safe haven for Polish political migrants. One of the earliest was the Polish king Stanisław Leszczyński, and one of the most important ones was Adam Mickiewicz, the greatest Polish poet with Tatar roots.

Poles and Hungarians living in Ottoman Turkey and often converting to Islam played a huge role in modernising this country. Ibrahim Müteferrika [an ethnic Hungarian born in Transylvania, later converted to Islam, ed. note] founded the first Turkish printing press, while Celaleddin Pasha, a.k.a. Konstanty Borzęcki, wrote “Les Turcs anciens et modernes”, [Turks old and new, ed. note] which made a great impact on Kemal Atatürk. Poles (including Polish Tatars) also made a very significant contribution to modernising other Turkic peoples. Their leaders treated Polish Tatars as a source of inspiration, confirming that it was possible to adopt Western civilisation

while preserving your own identity. On the other hand, the modern Turkish and Hungarian national identities that have developed in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century intertwined and mutually inspired themselves within the framework of the Panturanism. It was a romantic nationalist cultural and political movement that proclaimed the need for close cooperation or alliance between culturally, linguistically or ethnically closely related peoples of Turkic, Hungarian, and Mongol origin.

Several centuries earlier, Sarmatism, the most original current in Polish culture, founded in the 16th century, cannot be imagined without intense contacts with the Muslim Orient. The same regards Romanians, whose national architectural style Brancoveanu emerged in the 18th century from combining various artistic forms, including Islamic ones. Due to regular contact with Muslims, people from Eastern Europe often played a role of intermediaries between the Orient and the West, expanding the knowledge about the world of Islam in London or Paris. One example is the figure of the Romanian prince Dimitrie Cantemir, living at the turn of the 18th century and author of monumental works on Islam and the Ottoman Empire. The development of Turkish studies cannot be imagined without the outstanding achievements of Hungarian scholars, such as Armin Vambery, the founder of the first Turkish studies in the world and a friend of the Sultan.

The East and the Orient

As we can see, juxtaposing the West in the East by means of a simple opposition (positive values against negative values) more obscures than explains European reality, which is ridden with contradictions. It is a paradox that the East, in Western

Europe traditionally identified with the Islamic Orient, is now defined in the European media as an enemy of Islam within Europe. These two Easts (European and Oriental) are joined in the Western narrative by the belief in their essentially authoritarian nature, which is a classic Orientalist cliché. Certainly, such opinion stems today from the intent, openly declared by Kaczyński and Orbán, to build a non-liberal majority democracy. However, perceiving the whole European East through the prism of these politicians means using simplifying and unjust generalisations. Liberal critics of Orbán and Kaczyński from the countries of the region should remember that through identifying them with the “bad” East, they unconsciously cultivate the myth of the Western bulwark, threatened by Eastern despotism, this time attacking from the inside.

Kaczyński and Orbán present themselves as unique carriers of true Europe, who have to defend traditional culture, modernisation on your own terms and sovereignty against the expansion of the decadent West. They do not realise how much they resemble some Muslim politicians in their rhetoric, defending their societies against – usually imaginary – expansive West. And how much the uniqueness of their countries is based *inter alia* on relations with the Orient, which they so much fear and reject. The ambivalence of historical relations of Eastern Europe with the world of Islam is best personified by the figure of General Józef Bem, a Polish and Hungarian hero of the fight for freedom against invaders. Foreign ministers of both countries recently proclaimed him the patron of the eternal Polish-Hungarian friendship, one of the most important binding elements of which is supposedly the defence of Europe against Muslim refugees. But they

“forgot” to say that Bem died as a Muslim and General of the Ottoman Empire.

This article is an upgraded version of the article “Eastern Europe and Islam – Not Only Hatred and Fear” originally published in Aspen Review n.2/2016.

References

- Bachman, B. 2016. Diminishing Solidarity: Polish Attitudes toward the European Migration and Refugee Crisis. *Migration policy Institute*. <<http://www.migrationpolicy.org/article/diminishing-solidarity-polish-attitudes-toward-european-migration-and-refugee-crisis>>, accessed on 20 October 2016
- Fico chce zabrániť vzniku ucelenej muslimskej komunity na Slovensku. 2016. *SME*, 7 January
- Kegl, A. 2016. ‘You’re DESTROYING Europe’ Hungary PM predicts ‘parallel Muslim society’ due to migration. *Express*, 27 September
- Kirkilas, G. 2015. Lithuania’s Approach to Refugees: history, compassion and solidarity. *EurActiv*. <<http://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/opinion/lithuania-s-approach-to-refugees-history-compassion-and-solidarity/>>, accessed on 20 October 2016
- Website of the Hungarian Government*. 2015. Prime Minister Viktor Orbán on Kossuth Rádió’s “180 minutes”. <<http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-on-kossuth-radio-s-180-minutes>>, accessed on 20 October 2016
- Website of the Hungarian Government*. 2016. Interview with Prime Minister Viktor Orbán in the newspaper Passauer Neuer Presse. <<http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/interview-with-prime-minister-viktor-orban-in-the-newspaper-passauer-neuer-presse>>, accessed on 20 October 2016

PART 2

Life of a Minority: Challenges and How to Cope With Them

It takes only one year and a half

Márton Bisztrai

Márton Bisztrai has an MA degree in Cultural Anthropology, and is a PhD candidate (Eötvös Loránd University, Budapest) and educated mediator (Central European University). As a researcher and lecturer he has specialised in Christian-Muslim relationships in the Middle East. His academic interest focuses on cultural links between national and religious identities. After three years of fieldwork in the Middle East, he published a book (*Faith, weapons, virgins*) and numerous articles. In 2010, he organized an intercultural project titled ‘Rugby for Peace’ by virtue of which Palestinian and Israeli teams engaged on the rugby field for the first time in history. Since the influx of asylum seekers he has been working as an intercultural mediator and manager of a mobile outreach team of SOS Children’s Villages, Hungary and Menedék Association. Beside the field base social work he is involved in integration issues and focuses on gender-related issues.

Since the political transition in 1989, polls have constantly showed excessive xenophobia among Hungarians. All of polls share two elements: susceptibility to anti-Semitism and very strong racism towards the Roma population. Since the influx of asylum seekers, Islamophobia has been on top of every poll. Of course, it is not the direct result of the encounters between the local population and the asylum seekers. It is the outcome of the systematic hate campaign of the Hungarian

government. It took only one and half years to create an enemy the most Hungarians have never seen. Through the story of a colleague of mine I would like to show the relation between what the polls have measured and what a Muslim in Hungary could feel.

From Afghanistan to Hungary

Mariam is from Afghanistan. She arrived in Hungary in 2011 and she is studying medicine thanks to a government grant. She is young, smart, and beautiful, with a touch of Eastern magic. She speaks, reads and writes in Hungarian like me, a native Hungarian. However, she is not Hungarian. She is a girl from Afghanistan well integrated into her Hungarian-international urban environment. She liked her *hijab* [Islamic headscarf, ed. note], it was natural to her. Back in Afghanistan, her sister and mother did not wear the headscarf, only Mariam did, and she kept it in Hungary, too. Her family did not force it, as in Hungary the social pressure (that in general existed in Afghanistan) disappeared. Nonetheless, about half a year ago she removed the *hijab*... This act is the core of my article. In order to understand Mariam's decision – because it was her own decision – I have to explain broader a context of changes occurring in Hungary during the one year and a half.

In May 2015, the Hungarian government launched a campaign, a paper-based questionnaire (it was sent to every Hungarian household by post), so-called “national consultation” on migration and terrorism (Website of the Hungarian Government, 2015). It consisted of twelve manipulative questions:

1. How important is the spread of terrorism as far as your own life is concerned?
2. In your opinion could Hungary become the target of terrorism in the next few years?
3. Do you agree that mistaken immigration policies contribute to the spread of terrorism?
4. Did you know that economic immigrants cross the border illegally and that lately their numbers have increased twentyfold?
5. Do you agree with the opinion that economic immigrants endanger the jobs and livelihoods of the Hungarian people?
6. In your opinion, did Brussels' policies on immigration and terrorism fail?
7. Would you support the government in its effort to introduce stricter immigration regulations in opposition to Brussels?
8. Would you support a new regulation that would allow the government to place immigrants who illegally entered the country into internment camps?
9. In your opinion should those immigrants who illegally enter the country be returned to their own countries in the shortest possible time?
10. Do you agree that those economic immigrants who stay in Hungary should have to work to cover the cost of their keep?
11. Do you agree that the best means of combating immigration is to give economic assistance to the countries of origin of the immigrants?

12. Do you agree with the government that instead of allocating funds to immigration we should support Hungarian families and their children yet to be born?

Instead of thinking about valid questions, millions of Hungarians were manipulated into finding the direct links between migration and terrorism and started to fear for their own well-being. In June 2015, when the first massive wave of asylum seekers hit Hungary, a new billboard campaign was already on the streets. It spread messages like “If you come to Hungary, you must respect our culture” (Proszektúra Blog, 2015) all around the country. Not in English, it was solely in Hungarian and made it ‘clear’ for many, that those unknown (for most citizens even invisible) groups are a threat to our culture. Then asylum seekers were everywhere in the media.

Between late June and mid-September about three hundred thousand strange people crossed Hungary. It did not go smoothly, quite the contrary – it was ugly. People were stuck in public parks, train stations were blocked. There was dirt, pain, and frustration. In the government controlled media, the migration wave was associated with young and single men. Since then, most Hungarians believe that 90% of migrants are males. The public opinion was poisoned by ‘real experience’ and Hungary quickly became a victim.

Muslims invading Europe

In September 2015, it was time to act and defend Hungary from the invasion of new Muslim migrants. Looking at the news and the events on the southern borders it was clear to everyone: Hungary was at war. The new language was used in the political discourse and by the public media that endlessly

repeated, “Hungary fought against terrorism by protecting its borders” (Hungary starts building fence, 2015). And soon the victim became a hero. A razor wire fence, the army, the police and the anti-terrorism commando protecting Europe from the wave of Islam appeared.

By the end of October 2015, the route to Europe taken by asylum seekers had changed. At that time there were about two thousands asylum seekers (most of them in detention centres) in Hungary, and every week fifty crossed the border illegally. It was not enough to feed the media and the fear. So, the rumour spread that a similar incident to the one that occurred in Germany, ‘occurred in the smallest town of Hungary, too.’ New parables appeared: “Muslims are terrorists, they are all ISIS members. All the Muslim men were in Köln and they all want to rape our women. Muslims invaded Europe, there are no-go zone for whites” (Fidesz, 2016). The Hungarian government backed online sites which repeated those rumours and thus gave a more crediting look to these lies.

In July 2016, the tone changed a little bit. The propaganda found a new enemy to blame: it was the civil society who helped and protected refugees. The government engaged in mudslinging of George Soros who was accused of spending his money on flooding Europe with Muslims (Szegedma, 2016). Szilárd Németh, the vice-chairman of the Hungarian governing party FIDESZ, told the Parliamentary Committee for National Security and the National Defense Committee that even the information obtained by the secret service had indicated that George Soros was the person behind these civil society efforts (Fidesz, 2016 ; Magyaridők, 2016). Refugees, migrants,

Muslims and those who believed they were human beings have become a national security issue.

Divisive referendum

As a consequence, the Hungarian government initiated a national referendum about the decision of the EU to relocate refugees according to the previously set quota system. To make sure that enough people would vote and say no, a new ‘information campaign’ was launched: radio and TV spots, advertisements in the newspapers and a huge number of giant size billboards literally flooded Hungary. The messages appearing on the billboards said: “Did you know that since the beginning of the migrant crisis, more than 300 people have died in Europe in terror attacks?”, as well as “Did you know that since the beginning of the migrant crisis, harassment towards women has steeply risen in Europe?” and “Did you know that the Paris attack was carried out by immigrants?” (Hungarian gov’t attacks, 2016).

The 2nd October was the day of the referendum. Mariam did not want to leave her dorm. She thought she’d better stay at home, who knows what may happen. She was scared and felt threatened. This was the direct outcome of the last one and half years. And there was not only the feeling of fear and not only on the 2nd October...

Mariam was verbally abused because she was wearing her *hijab* and angry eyes followed her in public places. She felt discriminated by some of her teachers at the university. According to the interpretation of Islamic texts, *hijab* helps women to hide their beauty from the eyes of strangers, it helps them stay invisible. However, this important piece of

Mariam's identity had become inconvenient to her. So she removed it and let her beauty be visible only to become invisible again. She put on the headscarf without any pressure, and in the middle of the heated campaign of the Hungarian government she removed it. The way I see it, her act was a self-mutilation inflicted by the society.

References

- Fidesz.* 2016. Titkosszolgálati jelentések bizonyítják Soros Magyarországi befolyását. <<http://www.fidesz.hu/hirek/2016-05-25/titkosszolgatali-jelentesek-bizonyitjak-soros-magyarorszagi-befolyasat/>>, accessed on 2 September 2016
- Hungarian govt attacks 'migrants' in new campaign. 2016. *Budapest Business Journal*. <http://bbj.hu/politics/hungarian-govt-attacks-migrants-in-new-campaign_119453>, accessed on 11 September 2016
- Hungary starts building fence on border with Croatia: PM, 2015. *Reuters*. <<http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-orban-idUSKCN0RI0GD20150918>>, accessed on 2 September 2016
- Magyaridők.* 2016. Sorosékállnak a bevándorlók mögött. <<http://magyaridok.hu/belfold/sorosek-allnak-bevandorlok-mogott-715897>>, accessed on 10 September 2016
- Proszektúra Blog.* 2015. Nemzeti Kultúralis Kiskáté <http://proszektura.blog.hu/2015/06/12/kdnp_kulturalis_kiskateja>, accessed on 1 September 2016
- Szegedma.* 2016. Orbán: nemzetközi erők migránsok behozatalán dolgoznak. <<http://szegedma.hu/hir/szeged/2016/06/orban-nemzetkozi-erok-migransok-behozatalan-dolgoznak.html>>, accessed on 10 September 2016
- Website of the Hungarian Government.* 2015. National consultation on immigration to begin. <<http://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/national-consultation-on-immigration-to-begin>>, accessed on 15 September 2016

Islam in Iceland

Ahmad Taha Seddeeq Muhammad

He was born in 1979 in Syria. Since 2003, he has been a staff member at the Department of English language and translation of Islamic texts at the renowned university Al-Azhar in Egypt. In 2010, he earned an MA degree in Islamic studies in English at the very same university. He has long been involved in the translation of religious texts and Islamic coursebooks into English. In 2010, he went to Iceland as a visiting imam and gave speeches at many institutions that deal with intercultural understanding, e.g. Universal Peace Federation (UPF). Since 2011, he has been a religious leader of the Islamic cultural centre in Iceland.

Iceland is a Nordic island country of 333.000 inhabitants among whom almost 2000 are Muslims. The majority of the Muslim population lives in the capital. Only two Islamic associations are registered in Iceland and both located in the capital. There are no private schools run by Muslims in Iceland. Different forms of communication and cooperation exist between religious bodies and Icelandic authorities in an effort to achieve coexistence in the society. Iceland provides a model example of peaceful and respectable coexistence among diverse religions and nationalities. However, utopia is a state of mind and challenges remain the salt and flavour of life.

Muslim populations and official Muslim organisations

Muslim population in Iceland could approximate, according to some estimates, almost 2000. For many years informal statistics talked about 1500 Muslims in Iceland. However, as of now the number of Muslims is increasing. Recently, many Muslims have arrived in Iceland as wars, unrests and chaos flared up in their home countries. This makes the Muslim population approximately 2000. Amongst them, only one thousand are formally registered with Muslim associations in Iceland. Up to now, two Muslim associations are formally registered by the government as the country's religious bodies. Muslims have the right to register with either of the two organisations: Muslim Association of Iceland and Islamic Cultural Centre of Iceland. These two Muslim associations follow the system applied to all religious associations with regard to the governmental financial support. Iceland has 44 religious organisations representing many different faiths and religions. These organisations get financial support from the taxpayers who have signed up as members in one of those organisations. Members over 16 pay small part of their taxes to their religious organisation, which is then processed through the government tax office.² The activities of Muslims

² There is no formal separation between the church and the state in Iceland. Icelanders are required to register their religious affiliation with the state, with almost three-quarters of the population affiliated to the established Evangelical Lutheran Church of Iceland. There are more than 40 other registered religious bodies that qualify for "parish fees" paid through the taxation system. The state church is supported by the government, but all registered religions receive support through a church tax paid by taxpayers over the age of 16 years. If they are not registered the money goes into the general revenue. (Ed. note)

include daily prayers and the main weekly gathering on Friday and celebrating two main annual festivals which attract fairly big numbers of Muslim families with kids who enjoy these feasts and wait for every new year.

History of Islam in Iceland

Foreign Muslims living in Iceland have different ethnic backgrounds including Albanians, Bosnians, Kosovars, Turkish, Pakistani, Middle Eastern and Africans. The number of Icelandic converts is around 50, with a female majority, and some of them live abroad. According to the Icelandic researcher, Kristján Sigurðsson, Icelandic-Muslim communication started during the 9th century through Arab traders who were first to establish contact with Nordic people. According to the Icelandic written history, in 1627, it was the first time that Muslims had reached Iceland: so-called Turkish pirates raided the south-west coast of Iceland. On the invaders' return, they had in company with them some Icelanders heading for Algeria where those Icelanders stayed and some of them converted to Islam. Some Icelanders were later brought back to Iceland. Among them was Guðrun Símonardóttir who later married one of the most prominent Christian leaders in Icelandic history – Hallgrímur Pétursson. The largest church building in Iceland is named after him – Hallgrímskirkja.

Muslims living in Iceland today have no ancestors in the country as the first Muslims known to have settled there arrived in the 1950s. Before this date, one can hardly find any information about Muslims except for the year of 1627 mentioned above. In the modern history, Sverrir Agnarsson is known to be the first Icelandic person who converted to Islam,

namely in 1972. First Muslims who settled in Iceland sometime around 1960s originated in Syria. Many Muslims came in the 1970s, but the Muslim population has boomed since the conflicts in the Middle East. They come from various cultural backgrounds: the Middle East, North and West Africa, Turkey, Asia, or Europe, not to mention Icelandic people who have converted to Islam.

Cooperation with the Metropolitan Police

The Muslim community in Iceland is still small compared to other Scandinavian countries in the region. Yet, recently many people have arrived in Iceland in the wake of troubles and wars in their homelands. Other non-Muslims from Eastern Europe and other parts of the world join them, which gives rise to new challenges. In reaction to this demographic change and new situations, the government has launched some projects aimed to improve communication and understanding between newcomers and the local people.

In this connection, in January 2016, the Reykjavik metropolitan police started a project to monitor and prevent hate crimes (Barylo, 2016). This project was piloted by a chief police inspector who, among other steps, met with the religious leaders and representatives of Muslim associations in their locations and listened to them attentively. These meetings have had positive impact on the Muslim community and on the Icelandic society as they assisted in ensuring cooperation between people and authorities as well as in building bridges and channels of communication, which helped to remove any phobia and to clear up any misconception or misunderstanding.

In October 2016, another big project entitled “The Police in a Diverse Society” was initiated by the metropolitan police with the aim to build bridges and channels of communication and promote better understanding between the police and local immigrants. The project lasts till next summer with the aim to grant cooperation between the two parties, help the society to move forward and create a safer and favourable environment. The project urges all participants to understand that by holding these meetings everyone contributes to forming the conceptions and making the decisions; all act as one team and one body.

A plot for mosque-building

The Icelandic government approved of the grant for financing a plot so that a mosque for the Muslims of Iceland can be built – a gesture highly appreciated by local Muslims. The plot intended for building a mosque was allocated to the Muslim Association and since then the Muslim Association’s representatives have taken effort to find the financial support required to achieve this grand project. Until now the mosque has not been built. Since the delivery of the plot, there has been controversy in the Icelandic society; some have challenged the government to retract the decision and withdraw the plot. The government, however, have faced the challenge and kept their word. Icelanders who were unhappy with the decision created a group on Facebook against building a mosque in Iceland, and in quick reaction another group was created challenging and opposing the earlier group and confirming the right for Muslims to have their own place of worship as part of the society.

The opposition to build a mosque did not stop at expressing opinion on social media as later on, a pig head was found in the plot where the mosque was supposed to be built. The Icelandic society split into three groups on the issue of building a mosque: the first opposing, the second supporting, the third and biggest had a neutral reaction and did not care much about whether or not it was built.

Multiculturalism and Interfaith Cooperation

Icelandic media frequently cover Muslim feast celebrations as they did in September this year (Þorbjörnsson, 2016). The news coverage of Muslims' activities helps to make the society more attentive to diversity as far as religions are concerned. Different Icelandic religious associations regularly hold interfaith meetings during which means of cooperation and mutual understanding are discussed. Among the goals of these meetings is to point out problems and find solutions to them. The representatives of the religious associations participating in these regular meetings celebrated an anniversary on 24th November. The new president was invited to take part and give a speech on this occasion.

Every year Iceland organises multicultural events in which Muslims participate by bringing books, traditional food and desserts. Universities organise lectures in cooperation with Muslim organisations, while Muslim speakers have a chance to share Islamic views with the society, clear up misconceptions, and answer nagging questions. Symposia and seminars are also organised by human rights organisation and Red Cross in order to promote peaceful coexistence and tolerance. All these efforts are urgently needed in the European societies in order to achieve harmony, coexistence,

and integration in these societies. Schools, universities and media should have a main role in bringing harmony to the society, in building stronger ties between diverse cultures in the same society. Being conscious of the new challenges will definitely help to achieve our dreams.

References

- Barylo, W. 2016. Making of a Cohesive Society: Muslims In Iceland. *Huffington Post.* <http://www.huffingtonpost.co.uk/william-barylo/making-of-a-cohesive-soci_b_10023530.html>, accessed on 10 October 2016
- Þorbjörnsson, G.B. 2016. Haldið upp á Eid al-Adha í Skútvogin. *RÚV.* <<http://www.ruv.is/frett/halidid-upp-a-eid-al-adha-i-skutuvogi>>, accessed on 10 October 2016

PART 3

Tackling Stereotypes: How Can Anti-Muslim Attitudes be Countered?

Unwelcome Foreigners: Muslims in Slovakia

Jozef Lenč

PhDr. Jozef Lenč, PhD. is a Slovak political scientist. He is a co-author of the publication *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti* [Young Migrants in the Slovak Society] and the author of the publication *Náboženstvo v politike a pozícia náboženských politických strán* [Religion in Politics and the Status of Religion-based Political Parties]. He is currently a staff member of the Department of philosophy and applied philosophy at St. Cyril and Methodius University in Trnava. He regularly provides commentaries on events in the Middle East in Slovak media.

On every occasion, we tend to present ourselves as those who welcome visitors with bread and salt. We are continuously creating an image of a nation that is open and hospitable. The current crisis and the anecdotal evidence of the Muslim community in Slovakia, however, have unveiled a surprisingly different picture; a picture of the minorities' life in Slovakia has not always been 'a bed of roses'. Neither has it been like that for those who voluntarily or even against their own will, have found themselves in Slovakia. We do not welcome migrants with open arms. We have built walls of mistrust and we fear them. It is the Muslim minority that receives the most controversial treatment here. Ethnic and racial overtones of a hostile picture of the Muslims emerged especially after 9/11

(Letavajová, 2007) and were emphasised during the refugee waves in 2011 – 2016 (Lidák, 2015; Világi, 2015; Kadlečíková, 2016).

Muslims as Unwelcome Foreigners

A feeling of the unwanted is experienced by the members of a number of minorities in Slovakia. “Under communism, I thought, I didn't feel at home in Slovakia because that was under communism, today I know that it's because they don't want us here” (Szigeti in Gál, 2009:203). After the euphoria of November 1989, a number of Slovak Hungarians have experienced that kind of feeling. The status of unwelcome visitors is applicable to Slovak Muslims, even though they are virtually invisible, which is significantly different from the majority of EU countries. Even so, in Central Europe dangerous aspects of Islamophobia are increasingly manifested. Popularity of right-wing and extremist parties is growing, hate speeches by individuals and political elites are publicly presented and tolerated (Charvát, 2007). In order to take advantage of anti-Muslim propaganda, Islamophobia³ is

³ Islamophobia is most commonly associated with the utterances through which people a priori negatively define themselves against Islam and the Muslims. The most common cause of anti-Muslim behaviour of the majority population is fear triggered by the information spread about Islam and the Muslims as well as historical prejudices associated with Islam and the Muslims. Islamophobia is a concept that does not have a clear-cut definition; the authorities tend to adopt more than one possible approach to this concept. Islamophobia has a polysemous nature and is associated with political populism which rejects internal differentiation of Islam and presents it as a monolithic threat to the West and its values. Islamophobia is expressed in the form of:

becoming a part of the intra-national political struggle during the electoral campaigns of the majority of political parties (Štefančík, 2011a).

The Slovak society paternalistically hinders the acceptance of new ideas and gets shut off from the new minorities. This has been highlighted in building Slovakia and its ethnic and religious identity. Upon signing the Basic Agreement between the Holy See and Slovakia in 2000, the country undertook to support the Catholic Church in its activities in Slovakia.⁴ The events of the first decades of the 21st century and a significantly negative image of Islam in the society have created favourable conditions for increasing manifestations of adverse emotions directed against Islam and Muslims – Islamophobia.

The Muslim community in Slovakia is extremely diverse. Its history dates back to the 1960s. At that time the first Muslims

discrimination, prejudice, violence and social exclusion (Richardson 2004:7-15; Štefančík 2011b: 12-15).

⁴ The Basic Agreement between the Holy See and Slovakia was adopted during Mikuláš Dzurinda's first term in 2000. The contract included a number of specific advantages for the Catholic Church. These were supported by the fact that the document takes the form of an international treaty whose status is superior to the national legislation. Through the Treaty, Slovakia undertakes that in religious and personal issues the Catholic Church has absolute sovereignty and the State shall respect the non-working days, Sundays and religious holidays (listed in the contract), shall cooperate with the Church in the protection and support of marriage. The Treaty delimits the rights of the Church in pastoral and educational work, etc. Amendments were supposed to include the issues of funding and education. (The Basic Agreement between the Holy See and the Slovak Republic)

from the allied socialist countries came to Slovakia, they studied at Czechoslovak Universities in Bratislava, Martin and Košice, got married and then stayed in Slovakia. They and their descendants made up the majority of the Slovak Muslim community. An organised community – similarly as in the Czech Republic, however, officially did not exist. There are no relevant records, and it can only be assumed that the Muslim faith in Slovakia was practiced only in private, or within extended families. The life of Muslims was an undercover issue, like any other religious activities of individuals or small communities.

Emergence of the Muslim Community in Slovakia and its Issues

The late 1980s and early 1990s brought a change. Afghan students, who came to Slovakia, successfully completed their studies at secondary schools and universities. They settled in Slovakia, started their families and created one of the most numerous communities. Contact with the Arab countries, Palestine, Iraq, Syria, and Libya became livelier and that resulted in the emergence of the first Muslim community in Slovakia in the early 1990s. In order to make it possible, a change of the political regime and legislation was necessary so that people could freely form associations.

The emergence of the Muslim community in Slovakia was not surprising in the first years of freedom. International students tried to maintain their Muslim religious traditions even in humble conditions; at least they tried to organise their Friday prayers. However, they lacked a religious authority that would coordinate their activities. What is more, under non-democratic conditions, the faith issues and its public

manifestations were a burden. From the evidence given by Muslims we know that at that time there were a few Slovak converts, however, little do we know about their identity now. There is no information of any similarly significant authority that would be active within the community and would gain the same respect as Prof. Šilhavý in the Czech Republic. The official establishment of the Slovak *umma* [community of believers, ed. note] is still only pending.

Part of the community were refugees from the Balkans, their numbers ranging in hundreds; the community gradually swelled with the Muslims from the Russian Federation, the countries of the former Yugoslavia, and the Albanians from Kosovo and Macedonia, i.e. from Bosnia. With the emergence of independent Slovakia and the opening of embassies in Muslim countries, the community became bigger with the local staff from those embassies. Out of them, over a long period of time, the most active Muslims were from Indonesia and they got engaged in education. In the early 2000s, groups of migrants from African Muslim States entered Slovakia. Those were asylum seekers from the conflict regions of East Africa (Sudan, Eritrea, and Somalia) and partly from Nigeria and Algeria. Altogether these Muslims have created a multi-coloured mosaic of Slovak Islam.

In the early 1990s, favourable conditions were created for free gathering of various communities. Slovak Muslims took advantage of the situation: in Bratislava, the first place for the unofficial prayer room was found near Námestie 1. mája Square and it was available until 1999. Here, the General Union of Muslim Students was established (founded in 1993) (Nielsen et al., 2011). Probably also in other university cities in Slovakia (Martin and Košice), similar prayer rooms were

founded and served as occasional meeting places for Muslims. Daúd Imeri, the first ever known Imam of the Slovak Muslim community, worked in Bratislava. Despite the unfavourable conditions, a strong community was built here and it was instrumental in the integration of the first migrants in Slovakia. Daúd Imeri could not officially perform his profession as the cleric and teacher of Islamic theology due to the lack of registration, and thus he decided to leave Slovakia in 1996.

The General Union of Muslim students in Slovakia endeavoured to win the recognition of Islam. It published several journals, distributed Muslim literature, organised various lectures, raised awareness, organised joint prayers and also provided social assistance to Muslims. After Daúd Imeri left, he was substituted by Muhammad Safwan Hasna in Námestie 1. mája Square prayer room in Bratislava. A few years later, the General Union of Muslims was transformed to the Islamic Foundation. Its establishment was associated with Muhammad Akram al-Hasna, Artan Qineti, and al-Hajwan. Establishing the Foundation brought back to attention the efforts to build a mosque. The Foundation possesses a building lot, however, the city magistrate and the public oppose the construction and do not allow the Muslims to build an Islamic cultural centre that would worthily represent Islam and Muslims in Slovakia. Since 2009, the Foundation has been running the Córdoba Cultural Centre. The Islamic Foundation works successfully, chiefly thanks to Muhammad S. Hasna, Artan Qineti, Zuzana Hasna, Maroš Zofčin, and to many other Slovak converts and Muslims from various parts of the colourful Muslim world.

According to the data provided by Husain Kettani, approximately 4.870 Muslims live in Slovakia, the number

being based on the census taken in 2001, in which 6.214 Slovak inhabitants claimed other than state recognized faith (Kettani, 2010). An unofficial count by the Islamic Foundation presents numbers very close to those given by Kettani. The analysis of various Muslim communities living in Slovakia – the citizens of the Slovak Republic, seasonal workers, entrepreneurs and students – shows that the community consists of approximately 1.500 Arabs (students and naturalised Arabs), 1.000 Muslims from Macedonia (so called Osmanli and Albanians from the towns of Vrapčište, Gostivar, Tetovo, and so on), 240 Afghans, 300 to 400 Muslims originating from the former Soviet Union, 200 Muslims from Bosnia and about the same number from Kosovo, 150 – 200 Turks, some 200 Africans (mainly Somalis), about 400 Muslims from other parts of the world (South-East Asia – Indonesia, Pakistan) and about 350 – 500 Slovak converts, among whom the majority are women who married Muslims. Considering the estimate, we can arrive at quite a real number, approximately 4.700 Muslims.

The Muslim community consists of university-educated people with a good knowledge of the Slovak language and successful entrepreneurs who create jobs and contribute to the economic growth of the country. Muslims are not socially isolated or separated from the mainstream society, which partly minimises the negative image of Islam conveyed by the media and politicians. The Islamic Foundation has good relations with non-governmental organisations engaged in the protection of rights and freedoms, though Slovakia unfortunately, still lacks a political party that would publicly stand up for the rights of religious minorities, with the intention to change some aspects of discriminatory laws in force in the Slovak Republic.

Using legislation against Muslims

Discrimination of followers of Islam in Slovakia is also anchored in the law. Amendment to the law on freedom of religion and the status of churches and religious communities made in 2007, put the Slovak Republic among the countries with the strictest standards in Europe (Štefančík, 2011b:21).

The law defines new conditions for the registration of religious groups not recognized by the Slovak Republic. Section 11 states that the application for registration may be "filed if it is established that the church or religious community has at least 20.000 adult members," but they must have a permanent "residence in the Slovak Republic and be citizens of the Slovak Republic" (Act no. 201/2007 Coll.). The problem is that religious communities are not able to register their affiliates. Especially Muslims, since conversion to Islam is not associated with "baptism," it is not necessarily supported by a relevant document. Authorities (the state), can arbitrarily decide which signatures meet or do not meet the requirements for recognition. This may delay the registration of "inconvenient" religious society in any way that suits the state. Several Slovak politicians expressed such an intention – Interior Minister Kaliňák (September 2006), Minister of Culture Maďarič (January 2016) and Speaker of the Parliament Danko (in 2015 and 2016).⁵

⁵ Cf. <http://www.islamonline.sk/2016/09/sns-vravi-ze-sprisnenie-registracie-ma-zabranit-spekulantom-nie-je-to-cela-pravda/>, <http://www.islamonline.sk/2016/05/vyroky-premiera-nas-opat-preslavili-vsimali-si-ich-turisti-ambasady-komentatori-i-zahranicie/>, <http://www.islamonline.sk/2016/01/minister-kultury-madaric->

The law defies EU standards⁶ and is stricter than some legal standards in undemocratic regimes (Belarus)⁷ or in countries that are undergoing the process of transition (Ukraine)⁸. Domestic and foreign institutions expressed criticism. The annual report of the US Department of State on the level of religious freedom in the world reiterates that "the religious registration law in many cases discriminates against smaller

zakon-na-registraciu-cirkvi-sme-sprisnili-aby-sa-zabranilo-islamizmu/ (10th November, 2016).

⁶ The legislation of individual states of the European Union regulating the acceptance of minority religions sets out the minimum number of signatures required for the registration of new church or religious community. There are cases where the state does not make any claim for the registration of religious communities existing on its territory. Religious communities act as social or private organisations and if their doctrine is not contrary to morality or constitutional law and does not violate the rights and freedoms they enjoy the same legal protection as the majority religious community. But usually without any financial compensation. In cases where signatures are required for recognition their number ranges from dozens (Baltic States) to hundreds of members (V4). Alternatively, the percentage of the population is indicated i.e. from 0.002% to 0.5%. (Moravčíková; Lojda 2005).

⁷ Despite the fact that Belarus is one of the last non-democratic regimes of Europe, it is more open in the matters of acceptance of new churches and religious communities than the Slovak Republic. In Belarus the registration of religious communities is mandatory and has tightened since 2002, however, the current legal standard requires the signature of at least 20 citizens who are 18 years old and reside permanently in one or more municipalities (Moravčíková & Lojda, 2005).

⁸ In Ukraine, the policy of acceptance of new churches and religious communities is more liberal than in Belarus. In order to obtain state recognition or legal personality, registration should be requested by 10 founding members (Moravčíková & Lojda 2005).

religious communities" (Religious Freedom Report, 2011). The problem, as they see it, is that

... clergy from unregistered religious groups could not minister to their members in prisons or government hospitals, and religious weddings by these groups needed to be accompanied by a civil ceremony to be legally valid. Occasionally, members of these groups were prevented from burying their relatives in municipal cemeteries [...]. Unregistered groups were not represented in official educational materials for religion classes (*Ibid.*).

The Prosecutor General's Office of the Slovak Republic also commented on Act. 201/2007 Coll. and raised an objection to the Constitutional Court. The final court decision did not grant the Prosecutor's Office request to suspend the force of law no. 201/2007 Coll. and the Constitutional Court judges agreed that "the fact that a church or religious community is not registered does not mean or imply that the freedom of religion of members of such groups is legally hindered" (Constitutional Court ruling 10/08). Judge Lajos Mészáros did not agree with this interpretation and his objections are part of the ruling 10/08. He argues that the number of signatories on the application for registration hinders the freedom of religion. He states that "the inability to obtain legal personality when the number of members is small [...] interferes with the freedom to manifest one's religion" (Mészáros, 2010).

Freedom does not only mean the possibility to profess one's faith and to live it out privately. Freedom covers all areas including the construction of temples and the possibility to legalise religious marriages and funerals (Letavajová, 2007).

She adds that this law creates inequality in that the state recognizes churches that have fewer members but does not accept the community which traditionally exists in Slovakia and exceeds the number of believers of registered churches. This confirms the state bias against Islam and Muslims. The statements of some politicians and political programmes of certain parties can prove it (Štefančík, 2011c; IslamOnline, 2015, 2016).

Disinformation and how can we change it

Misleading information about Islam and Muslims and its dissemination in the society negatively affects the status of the Muslim community in Slovakia. The political and social elites and media have an equal share in this situation. Fertile ground for anti-Islamic disinformation is: a) a lack of education about Islam (Muslim youth in the West, converts and non-Muslim public); b) the media image of Islam and Muslims (repeatedly show terror, violence and punishments based on *sharia*); c) stereotypes conveyed by churches, politicians, and elements of folk culture. It is also true that Islamophobia in Slovakia (and in Central Europe in general – V4) strives because the true image of Islam, in fact, does not exist.

The most common myths include: an a priori negative attitude of Islam or Muslims to non-Muslims who are not allowed to befriend them and have to fight them; the importance and place of *jihad* in Islam, which is presented only as a “holy war”; oneness of Islam and unity of the Muslim community, which produces a homogeneous image of essentially “bellicose and hateful Islam” as the only alternative, and portrays Muslims as terrorists; and finally the status of women in Islam, which is interpreted as “serfdom” denying existence of any women's

rights. The most visible consequence of spreading myths and disinformation is the current hate debate in the Slovak parliament (and on the Internet), which takes place in the context of amendments to the law on religious freedom Act no. 308/1991 Coll. (Act 201/2007 Coll.) with a view to enhancing its restrictive nature.⁹

Mutual understanding and acceptance of the differences is the best means of how we can deal with irrational fear. This can be seen in Iceland, where the Muslim community has a similar history and structure as the one in Slovakia. It also began to take shape as early as in the 1960s and is similarly ethnically diverse. However, the attitude of the state towards Muslims is different as in Iceland Islam is recognized by the state that supports building of cultural and religious centres. Moreover, the state closely cooperates with the local community in the integration process and in safe coexistence and elimination of myths and disinformation. Strengthening mutual dialogue, understanding and coexistence are the real ways of fighting with growing extremism on both sides. In this sense, Iceland should be for us a model worth following.

References

- Gál, F. 2009. *Z prvej ruky*. Trnava: Edícia Ryba
Charvát, J. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*.
Praha: Portál
Kadlečíková, J. 2016. *Rozumne o migrácii*. Bratislava: CVEK, pp. 9-44

⁹ Cf. <http://www.islamonline.sk/2016/10/muslimaci-zberba-cidielo-diabolo-takto-niekto-poslanci-v-parlamente-hovorili-o-muslimoch/> (15 November 2016)

- Kettani, H. 2010. *World Muslim Population*. Honolulu: Hawai International Conference on Arts and Humanities
- Letavajová, S. 2007. *Zmiešané slovensko-muslimské manželstvá ako príklad etno-kultúrnych aspektov migrácie cudzincov na Slovensko*. In: Etnologické rozpravy 2007. (2), pp. 25-43
- Lidák, J. 2015. *Migračné toky v Európe na začiatku 21. Storočia*. In: Aktuálne problémy súčasného sveta: Politika – Ekonomika – Spoločnosť. Kolín: Nezávislé centrum pre studium politiky
- Moravčíková, M. & Lojda, M. 2005. (eds.) *Islam v Európe: náboženská sloboda a jej aspekty*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví
- Nielsen, J. et al. 2011. (ed.) *Yearbook of Muslim in Europe*. Leiden: Brill NV.
- Richardson, R. 2004. (ed.) *Islamophobia Issues, Challenges and Action*. Oakhill, Stoke on Trent: Trentham Books Limited
- Štefančík, R. 2011a. Úroveň migračnej politiky. In: *Politické vedy, ročník XIV.* (3), pp. 6-34
- Štefančík, R. 2011b. Islamofóbny populizmus v straníckej politike. In: *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorizmu*. 9(2), pp. 1-30
- Štefančík, R. 2011c. Migrácia v Európe v II. polovici 20. Storočia. In: Štefančík, R. & Lenč, J. (eds.) *Migračná politika národných štátov*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, pp. 9-31
- Világi, A. 2015. Slovensko v krízami poznačenej Európskej únii. In: Brezáni, P. (ed.) *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky*. Bratislava: SFPA, pp. 19-33

Other sources

- Islamská nadácia na Slovensku / IslamOnline*. <<http://www.islamonline.sk/>>, accessed on 20 October 2016
- Mészáros, L. 2010. *Odlišné stanovisko súdca Lajosa Mészárosovi k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. PL ÚS 10/08.* <http://portal.concourts.sk/Zbierka/2010/1_10s.pdf>, accessed on 15 November 2016

Religious Freedom Report. 2011. *Slovenská republika*.
http://slovakia.usembassy.gov/religious_freedom_report_slovenska_republika.html, accessed on 15 November 2016

Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou.
<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/kon-sr.htm>, accessed on 7 November 2016

Zákon č. 201/2007 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností

Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností

Muslims and the Interfaith Field in France and Beyond: Actors of Change and Social Peace

Samia Hathroubi

Samia Hathroubi is a commentator and social activist who specialises in the issues of minorities and development in Europe generally and Paris in particular. She is currently working on different projects to promote the rights of minorities and interfaith dialogue with a number of European, French and US-based institutions, including the New York-based Foundation for Ethnic Understanding, a non-profit organisation dedicated to promoting racial harmony and strengthening inter-group relations and Coexister, the youth interfaith movement in France. She graduated from the University of Lyon 2 with an MA in Islamic Studies and followed the course on Muslim-Jewish relations throughout history at the Woolf Institute in Cambridge, a leading institute in the academic study of relations between Jews, Christians and Muslims. She has given lectures and contributions for Cambridge University, in leading social schools like École des Hautes Etudes en Sciences Sociales (School for Advanced Studies in the Social Sciences, EHESS), École Pratique des Hautes Etudes (EPHE) and Political Institute of Rabat among others. She regularly intervenes on CNN, Skynews, BBC or Al Jazeera.

Using the metaphor from the Greek heritage, trying to touch every aspect of the subject of the title could be described as a Sisyphean task. The genesis of this topic stems from my almost seven-year first-hand experience as a practitioner in the field of interfaith in France, Europe, and other corners of the world. This paper is part of my journey of a French woman, and a young Muslim involved in the field of interfaith. My personal journey is unique but also very familiar to most of the Muslim population in France. My family, like thousands of other Muslim families, came from former French colonies in the late 1970s. My father worked as a non-qualified worker in a factory. My siblings and I were raised in public schools and universities. Contrary to the great majority of the working class coming from the immigrant background, I had a chance to attend selective classes and universities. In 2005, during the riots in the French suburbs, mostly inhabited by young children of immigrants, I decided to get involved and went teaching in a vocational high school where the riots sparked – this is how I climbed the social scale. For the past seven years I have been involved in the Jewish-Muslim dialogue both at European and national levels in cooperation with European political bodies.

My first-hand experience of both the field and institutional involvement in the interfaith have allowed me to engage in the thinking behind these issues and participate through research and action. For a long time the interfaith field distinguished itself by a certain number of distinctive traits: its historical longevity, its vertical operating mode, and the actors themselves. These paradigms consequently made the interfaith field somewhat hermetic and put limits to the potential of its social impact. Since the last-year attacks [in Paris in 2015, ed. note] we have seen a rapid increase of new

actors in the field of action, dialogue, and cooperation between communities and individuals of different beliefs. I will elaborate on this at length: through a number of examples I will point out new forms of horizontal action and in particular the proliferation and emergence of Muslim actors forced into positioning themselves both intra and inter community.

Historical and sociological momentum: Muslims living in France

In my account, the reference to Muslims implies every person who defines herself/himself as belonging to that faith, community, or identity (Imams, youth who are practicing, those who consider themselves liberal). As a matter of fact, a typology of people involved in interfaith can be provided. Broadly speaking, the interfaith field of encounter can be understood as follows: the cooperative and positive interaction among people of different faith traditions and moral perspectives (religious and secular) at both individual and institutional levels. The goal is sometimes to derive a common belief about similarities between faiths, shared values leading to pluralism (religious pluralism describes a community in which different individuals or groups respect each other's distinct religious and philosophical identities and perspectives) and commitment to the world religions and to the world.

I will start with a few words about the French demography and collective memory in order to understand better the very unique French complex. Not only does France welcome one of the most important and largest Muslim community, but it is also one of the most plural and diverse European countries in terms of religious beliefs (the second largest Muslim and

largest Jewish community), which makes it a very interesting place in terms of interfaith encounter. However, at the same time, and we should definitely stress this, it is a secularised society with all the evidence pointing to people becoming less religious, with the legal framework of *laïcité* becoming a national debate, and with religion and by extension religious identities being inscribed with negative historical heritage. As Raymond Aron¹⁰ has demonstrated, the savagery of the religious wars between Protestants and Catholics has profoundly marked the collective memory of France.

Comparing the history of western Muslims in Europe, the French case follows the same patterns (French decolonisation, a family joining the husband/father who had already been there at the progressive closure of borders). We do not have clear data about Muslims in France; yet, for certain they are claimed to be the first minority in the country. French Muslims found themselves in a kind of momentum because they have to define their own identity as a minority in a secular country. For the first Muslim generation, the assimilation to the French context (*laïcité* and dialogue platform) means better understanding of the framework (legal and historical) in which the first generation of Muslim leaders in interfaith integrated. In the Muslim context, the word “*laïcité*” or “secularism” has often been seen as a synonym of “atheism.”¹¹

¹⁰ French sociologist, historian, and political commentator known for his skepticism of ideological orthodoxies.

¹¹ *Laïcité* or secularism is a system that excludes the Churches from the exercise of political and administrative powers, and in particular the organisation of education. *Laïcité* is a fundamental value for any state that intends to defend its independence from any denomination whatsoever. The secular state distinguishes between the temporal and the spiritual, reserving the expression

During one of my interviews with a French Muslim leader, I went through the difficulties of the first generation of French Muslim to integrate in the French historical and philosophical perspective (Benbassa & Attias, 2015). Imam Gaci, a leading figure of the Muslim Brotherhood movement, had some issues understanding the legal framework of *laïcité* in the beginning and now sees it as an opportunity to interact with others in the public space. Azzedine Gaci is interesting in that he is also one of the leading figures of the Christian-Islamic dialogue or platform. We see that Muslims learned from the pattern founded by Jews and Christians after the Second Vatican Council (1962), which was a start for new relationships between Jews and Christians in the aftermath of the Shoah.

Opportunities and Challenges

It is important to highlight the limits of Muslim participation in the interfaith field. The more one looks into this topic, the more paradoxes of the French power in the relation to beliefs or religious communities can be found. There are two limits of interfaith for Muslims' participation: the first one is when the "interfaith encounter" is used for electioneering purposes. I have contributed to a book (*Ibid.*) where I discussed the issues of how political power can use "Muslim actors" and interfaith as means of gaining social peace in times of violence. Very

of particularism in the private sphere. In the case of France the separation of church and state was declared in 1905 and formalised the freedom of conscience and the neutrality of the society in religious matters. Secularism is often enshrined in the Constitution of modern nations – the principle of the secular state is laid down by Article 1 of the French Constitution of 1958. "*Laïcité*" in *Encyclopédie Larousse*. (Ed.note)

often, however, it is not a genuine effort. Besides, we can see that there is a huge irony in it when we do know that the French authorities do not recognize a community but individuals. One important limit of it will be that interfaith is not seen as a priority. In the current situation, ethnic profiling, a high rate of unemployment, the rise of Islamophobia are seen as the priorities and most important issues that Muslims have to deal with, which makes it more complicated to get them involved in encounters with people from different communities of believers. A case study of success is Coexister. Coexister is a French youth-led interfaith movement with 45 local chapters with a very high share of Muslim leaders, the president herself being Muslim. Many belong to a promising pro-active Muslim generation which sees the interfaith as an opportunity to create shared assistance on anti-racist issues, on engaging with society, and to create safe space for interacting and explaining Islam.

Challenges Ahead

For years interfaith has been seen as a dialogue between high representatives of Churches and religious leaders. The Muslims involved were mainly theologians or imams. Since 2015, we have been witnessing promising ways of interactions between Muslims and the majority. In 2015, the main federations followed the British example and launched the operation Open Mosque. For one day or a weekend, they opened their mosques to everyone and it created and provoked a new framework of interactions. It is no longer a discussion between elites, rather a peer to peer interchange. In addition, we have seen that it is no longer a matter of believers only. We came from the interfaith to interconvictional action. Non-believers, atheists and agnostics are

also an inevitable part of those new interactions. And in the French context, it is even more important because thirty percent of the population define itself as agnostic or atheist.

We can only draw a provisional conclusion because what I have described is an ongoing process. Thinking back about 2015 and 2016, they were the years of ruptures provoked by the waves of terrorist attacks. Every attack creates a disruption, there is a before and an after. Last year's attacks created a break that may have important effects on the media and may provoke unprecedented shockwaves among the members of the Muslim community. The political, community, media, national and leadership spheres have been deeply shaken by the consequences of these attacks. Those attacks have also had impact on the interfaith field – and made them more and more interesting to analyse, e.g. the latest developments and consequences of the killing of the Catholic priest [Father Hamel in Saint-Étienne-du-Rouvray, ed.note]. Nehru once said that the only alternative to coexistence is co-destruction; the tragedies that have occurred in Europe and in France show a great need for and importance of these interactions since this can be the only way to create common hopes.

References

Benbassa, E. & Attias, J.-F. (eds.) 2015. *Juifs et musulmans. Retissons les liens!* Paris: CNRS Éditions, coll. « Débats »

Conclusions and Recommendations

Mário Nicolini

1. Put a resolute end to the acceptance of intolerant and radical discourse in the public. The fight for a more tolerant society must be led by top government officials, said Ján Orlovský, director of the Open Society Foundation. The roles of NGOs, media organisations, Churches, educational and cultural institutions are irreplaceable.
2. Foster opportunities for people-to-people contact and the exploration of personal stories shared by members of the Muslim community in Slovakia.
3. Avoid black-and-white and Western-centric conceptions of Islam in elementary and secondary school education. History classes should provide more balanced accounts of the Ottoman rule and the Crusades. Literature classes should teach examples of Arabic and Persian literature.
4. Improve the quality of textbooks and reinforce education of teachers in relevant fields.
5. Organise study trips in and around Slovakia to explore places of contact between Western and Muslim culture.

6. Provide **Islam-specific programmes** for the media. Encourage open and socially responsible journalism.
7. **Work with young** opinion leaders, journalists, bloggers and YouTubers.
8. Cooperate with religious, spiritual and civic organisations with the view of **promoting the peaceful nature of Islam**. Support domestic interfaith and intercultural initiatives.
9. **Include intercultural and interfaith dialogue in curriculum** to bring up a selfless, values-driven young generation rather than one centred on egoism and short-term gain.
10. Religious and minority communities should **overcome feelings of mutual distrust, fear and egoism**, and support each other in the protection of their rights and freedoms in the spirit of genuine solidarity: an attack against one is an attack against all.
11. Vigorously **apply the provisions of the Penal Code concerning hate speech**.
12. Consider **using the philosophy underlying the Three Faiths Forum project** to tackle stereotypes against the Roma population in the classroom, as suggested by Laco Oravec, director of the Milan Šimečka Foundation.
13. Since religions are often perceived as a source of conflict, **believers** of all religious traditions, especially Christians, Jews and Muslims, **should play active roles in public life** and boldly present the undistorted reality of life as a believer and of religion's power as a force for good.

SLOVENSKÝ TEXT

Názory ľudí sú niekedy založené na silnom presvedčení. Keď im však predostriete fakty, ktoré tomuto presvedčeniu protirečia, nedokážu novozískané informácie akceptovať. Vyvolalo by to v nich veľmi nepríjemný pocit nazývaný kognitívna disonancia. A keďže presvedčenie treba chrániť, budú používať racionálne argumenty, ignorovať alebo dokonca popierať všetko, čo do ich presvedčenia nezapadá.

- **Frantz Fanon**

Autori

Adam Balcer
Esther Benbassa
Andrea Bilá, PhD.
Márton Bisztrai
Samia Hathroubi
PhDr. Jozef Lenč, PhD.
Ahmad Taha Seddeeq Muhammad
Mário Nicolini
Mgr. Katarína Šomodiová

Editorka

Andrea Bilá, PhD.

2017

Úvod

Andrea Bilá

Islam. Slovo, ktoré dnes počuť prekvapivo často. Ale čo to pre Európanov znamená? Aký význam má pre nás v hektickom kontexte súčasného politického a ideologického zmätku toto vlastné meno? Zatiaľ čo v minulosti by niektorí Európania len ťažko rozoznali moslima od nemoslima, v súčasnosti sa vierovyznanie stalo dôležitým kritériom úsudku. Je zrejmé, že žijeme v dobe, kedy sa strach z neznámeho zhmotňuje v náboženských a ideologických rozdieloch a pomaly zasahuje do všetkých aspektov nášho života.

Výrazy ako *džihád*, *šaríja*, alebo *fatwa* dnes už nesprevádzajú nechápavé pohľady. Niektoré z nich boli opakované tak často, až sa stali súčasťou slangu: „burka“ je napríklad výraz, ktorým americkí tínedžeri označujú nevkusné a predpotopné kusy odevu. Tento jav môžeme interpretovať aj tak, že západné spoločnosti zobraли prítomnosť muslimov na vedomie a akceptovali ju v týchto krajinách prinajmenšom tým, že tieto slová začlenili do slovnej zásoby. Avšak negatívne konotácie, ktoré tento pojem „burka“ vyvoláva, odzrkadľujú aj nepriaznivú mienku, ktorú má o muslimoch široká verejnosť. Rovnako je to aj so zobrazovaním islamu a muslimov. Stačí napríklad spomenúť súčasnú filmovú produkciu, ktorá sa znevažujúcim stvárňovaním len tak hemží: od roku 2001 Hollywood vyprodukoval veľký počet filmov, ktoré

o moslimoch vytvárajú skreslený a ponižujúci obraz, čím pomohol permanentne ukotviť obzvlášť mylné predstavy o ich kultúre (Shaheen, 2008; pozri tiež Shaheen, 2012 a Semmerling, 2009). Takéto príklady stereotypného zobrazovania moslimov možno nájsť takmer vo všetkých médiách (Said, 1978 ; Said, 2008). Sú tieto obrazy založené na realite, alebo sú výsledkom našich podvedomých obáv? Moslimské komunity sa chcú na tieto témy vyjadriť čoraz viac. Ale kto sú tí moslimovia a čo nám vlastne chcú povedať?

V roku 2010 bola veľkosť muslimskej populácie v Európe 44,1 milióna, čo predstavuje približne 6% celkového obyvateľstva v Európe. Podľa očakávaní by mal ich podiel do roku 2030 dosiahnuť 8% (Hackett, 2016). Ten istý zdroj uvádza, že krajinu s najväčšou muslimskou populáciou v absolútnych číslach sú Nemecko (5,8% obyvateľstva), Francúzsko (7,5% obyvateľstva), Veľká Británia (4,8% obyvateľstva) a Taliansko (3,7% obyvateľstva). Podľa údajov z roku 2010 sa zhruba 13 miliónov európskych moslimov narodilo v cudzine. V Nemecku žijúci pristáhovalci muslimského pôvodu, ktorých počet sa odhaduje na viac ako 3 milióny, pochádzajú predovšetkým z Turecka, ale aj z Kosova, Iraku, Bosny a Hercegoviny a Maroka. Muslimskí pristáhovalci žijúci vo Francúzsku (ktorých sú tiež približne 3 milióny) pochádzajú prevažne z bývalých francúzskych kolónií ako Alžírsko, Maroko a Tunisko (Ibid.).

História Európy je neodmysliteľne spojená s muslimským svetom, keďže muslimské komunity žijú na európskom kontinente po celé stáročia. Avšak nedávne teroristické útoky, ktoré sa odohrali vo viacerých európskych krajinách, vyvolali v spojení s nárastom týchto náboženských komunit u

Európanov znepokojenie a negatívne reakcie. Verejná mienka je najzaujatejšia v strednej a južnej Európe, kde má 72% Maďarov, 69% Poliakov, 66% Talianov a 65% Grékov o moslimoch vo svojej krajine negatívnu mienku (Ibid.). Ale tvrdenie, že toto narušenie sociálnych väzieb sa udialo len nedávno je príznakom krátkej pamäte. Naopak, tieto predsudky či dezinformácie existujú už od doby, kedy európsky Západ vymyslel koncept Orientu, ktorým vysvetľoval morálnu a ideologickú podradenosť Východu a nadradenosť svojej vlastnej kultúry. Postkoloniálni teoretici to označujú pojmom odlišnosť (*Otherness*) a tvrdia, že kontrast medzi Orientom a Západom je fiktívnym „semi-mýtickým konštruktom“ (Said 1978:XVIII) založeným na stereotypnom zobrazovaní takzvaných Orientálcov, ktorí v našich očiach predstavujú „toho Druhého“. Odlišnosť a strach z toho, čo je cudzie a neznáme dal existenciu mýtom plným chybných interpretácií a morálnych predsudkov.

Muslimovia sú rozličného pôvodu, čo by mohlo prispieť k vyvráteniu stereotypov a mylných predstáv o nich a o islame. Na rozdiel od toho, čo si myslí veľká časť verejnosti a médií, je väčšina európskych muslimov tolerantná k iným náboženským skupinám, má pocit spolupatričnosti a silné väzby ku krajine, v ktorej žije (The Gallup Coexist Index, 2009). Stojí však za zmienku, že fakty sú často prezentované spôsobom, ktorý naznačuje, že muslimovia „chcú žiť oddelene“ (Ibid.) a navzájom sa rozlišujú od iných komunit. Muslimovia však za „rozdielnosť“ draho platia; mnohí denno-denне čelia diskriminačným postojom.

Diskriminácia voči muslimom je zvyčajne spôsobená predsudkami (Ameli, 2004). Konanie na základe predsudkov je zväčša odôvodňované „kultúrnou nezlučiteľnosťou“ (Ibid.) medzi európskou a muslimskou populáciou z hľadiska morálky, presvedčenia a správania. Pojem kultúrnej nezlučiteľnosti, ktorý ako názor medzi Európanmi stále prevláda, implicitne zahŕňa aj odcudzenie muslimov a kladie dôraz na napätie v ich vzťahu k širšej spoločnosti. Z globálneho prieskumu uskutočneného v roku 2015 na vzorke 27 718 ľudí z 28 členských štátov Európskej únie vyplýva, že hoci sú postoje voči náboženským menšinám všeobecne stále tolerantnejšie, voči muslimom existuje značná zaujatosť: jeden z ôsmich respondentov (13%) uviedol, že by mu vadilo pracovať s muslimom alebo muslimkou a 30% respondentom by bolo neprijemné ak by bol ich syn alebo dcéra vo vzťahu s muslimom alebo muslimkou (Special Eurobarometer, 2015). Tieto negatívne postoje sa navyše často premietajú do diskriminačného, alebo dokonca násilného správania. Podľa celoeurópskeho prieskumu v priemere jeden z troch muslimských respondentov zažil za posledných 12 mesiacov diskrimináciu a jeden z desiatich bol obeťou rasovo motivovaného trestného činu (prepadnutia, zastrašovania alebo závažného obťažovania) aspoň raz v predchádzajúcich 12 mesiacoch (FRA, EU-MIDIS, 2009). Údaje tiež poukazujú na to, že diskriminácia bola závažnejšia a častejšia ak mala dotknutá osoba na sebe viditeľné náboženské symboly.

Iste, množstvo dostupných štúdií, prieskumov a správ o muslimoch a západnom svete potvrzuje, že integrácia muslimskej populácie (Globescan, 2007 ; Hardy, 2007) a extrémizmus (Pew Global Attitudes Project, 2011) naďalej

vyvolávajú obavy u väčšinovej spoločnosti a je to práve náboženský odev, ktorý je často vnímaný ako prekážka v integrácii alebo znamenie radikalizácie. Spor o povahu európskych hodnôt a o tom, ako by sa malo postupovať pri integrácii pristáhovalcov medzi muslimskými komunitami a širšou verejnosťou pretrváva. Koncept zmiešanej alebo rôznorodej identity, ktorá prechádza napriek viacerým kategóriám ako národnosť, náboženstvo alebo etnický pôvod, môže byť pre väčšinu Európanov ľahko uchopiteľný. Naopak, podľa ich názoru sa integrácia nekončí osvojením si zvykov a obyčajov alebo jazyka hostiteľskej krajiny, ale implikuje aj zrieknutie sa určitých náboženských praktík, ktoré sú považované za problematické. Inými slovami, je to „oddanosť ich viere, ktorá muslimom bráni v plnom integrovaní sa do európskej spoločnosti“ (The Gallup Coexist Index 2009 ; Mogahed, 2007).

Aj keď sa religióznosť často spája s extrémizmom, prieskumy ukazujú, že len málokedy vedie k násiliu: názor, že obrana vznešeného cieľa ospravedlňuje použitie násilia zastávajú praktizujúci muslimovia s takmer rovnakou pravdepodobnosťou ako neveriaci (The Gallup Coexist Index 2009:42). Súčasné problémy vyvolávajú skôr neznášanlivé menšiny v oboch skupinách než celé populácie. Avšak pociely krivdy spôsobené sociálnymi nerovnosťami (chudoba, sociálne vylúčenie, nízka úroveň vzdelania a vysoká miera nezamestnanosti), ktoré zažívajú mnohí členovia muslimských komunít, by mohli zohrať úlohu v radikalizácii mladých muslimov. Orgány verejnej moci by mohli zmierniť pociely neprávosti u muslimského obyvateľstva tým, že by zapojili muslimských komunitných lídrov do rozhodovacích procesov

a podporili zástupcov náboženskej obce v zohrávaní aktívnej úlohy v živote svojich členov.

Zdá sa, že verejná mienka o moslimoch sa vyvíja; prejavy islamofóbie sú frekventovanejšie a viditeľnejšie a vzťahy medzi muslimským a nemoslimským obyvateľstvom sa komplikujú. Prvá časť konferenčného zborníka, ktorá vzhľadom na potrebu vsadiť túto tému do historického kontextu nesie názov „Islam v Európe: mýty a fakty“, sa zaoberá vývojom muslimskej identity a otvára historické a kultúrne perspektívy spolužitia muslimskej a európskej populácie. Hoci kritici často používajú leitmotív protichodných hodnôt na to, aby poukázali na pôvod napäťia medzi týmito populáciami, rozdiely medzi nimi sú často neopodstatnené a naopak zdôrazňovanie našej spoločnej histórie by mohlo podporiť rozvoj lepšieho pochopenia islamu v európskych spoločnostiach.

Sociálna a politická integrácia muslimskej populácie je súčasťou celosvetového trendu a väčšina európskych krajín sa pri nej riadi podobným modelom. Nevyhnutným predpokladom pre úspešnú integráciu je prispôsobenie sa inštitucionálному usporiadaniu krajiny. Avšak životný štýl a náboženské zvyky pristáhovalcov sa mnohokrát odlišujú od zvykov v krajinе pobytu, a preto nie sú vždy v súlade s predstavou, ktorú majú Európania o národnej identite svojej krajiny. Niektoré krajiny sa vyrovnali s náboženským pluralizmom lepšie ako iné a práve túto skutočnosť poodhaľuje druhá časť zborníka „Život menšiny: výzvy a ako ich zvládať“.

Tretia časť – „O stereotypoch: ako čeliť protimuslimským postojom?“ – sa zameriava na spôsoby, akými možno bojať s negatívnymi stereotypmi a obnoviť toleranciu v rámci európskeho spoločenstva. Jedna zo zrejmých odpovedí na otázku ako dosiahnuť mierové spolunažívanie je odhaľovať mýty a prehliobiť vedomosti o islame. Avšak znalosť faktov je len prvým krokom k prijatiu kultúrnej rozmanitosti a posilneniu sociálnej súdržnosti. Empatiu, ako aj vzájomnú dôveru a podporu potrebujeme o to viac, že v súčasnej dobe globalizácie a rozvoja v oblasti komunikačných technológií máme k dispozícii takmer každú, aj tú nepodstatnú informáciu, ale kvôli pomyselným bariéram, ktoré sa medzi komunitami vytvorili, môžeme žiť vedľa seba a napriek tomu o sebe nevedieť takmer nič. Aj napriek tejto skutočnosti nie je veľká časť európskej populácie pripravená pripustiť, že je potrebné konfrontovať a riešiť problém islamofóbie. Ako povedal Chomsky: „Kým je široká verejnosc' pasívna, apatická, zamestnaná konzumom alebo nenávisťou zraniteľných skupín, tí, ktorí sú pri moci si môžu robiť, čo sa im zapáči, a tým, ktorí prežijú nezostane nič iné ako rozjímať o následkoch“ (Noam Chomsky in Amsterdam, 2013). Chod dejín však môžeme ešte stále zmeniť.

Bibliografia

- Ameli, S., Elahi, M., Merali, A. 2004. *Social Discrimination: Across the Muslim Divide. Vol. 2 of the British Muslims' Expectations Series, Summary*. London: The Islamic Human Rights Commission
- FRA, EU-MIDIS. 2009. European Union Minorities and Discrimination Survey. *Data in Focus Report, 5*

- Global Poll Finds that Religion and Culture are Not to Blame for Tensions between Islam and the West. 2007. *Globescan*. <http://www.globescan.com/news_archives/bbciswest/>, cit. 2.10.2016
- Hackett, C. 2016. 5 facts about the Muslim population in Europe. *Pew Research*. <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/19/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>>, cit. 25.10.2016
- Hardy, R. 2007. The middle ground on Islam and West. *BBC News*,
- Mogahed, D. & Nyiri, Z. 2007. Muslims in the West. *Harvard International Review*. (29)
- Noam Chomsky in Amsterdam. 2013 Vimeo. <<https://vimeo.com/chomskyinnederland>>, cit. 22.11.2016
- Pew Research. 2011. *Pew Global Attitudes Project. Muslim-Western Tensions Persist*. Washington, DC: Pew Research
- Said, E. W. 1978. *Orientalism: Western conceptions of the Orient*. New York: Vintage Books
- Said, E. W. 2008. *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world (Fully revised edition)*. London: Random House
- Shaheen, J. 2008. *Guilty: Hollywood's Verdict on Arabs after 9/11*. Northampton: Interlink Publishing
- Shaheen, J. 2012. *Reel bad Arabs: How Hollywood vilifies a people*. Northampton: Interlink Publishing
- Semmerling, T. J. 2009. *Evil Arabs in American popular film: Orientalist fear*. Austin: University of Texas Press
- Special Eurobarometer. 2015. *Discrimination in the EU in 2015*. Brussels: European Commission, s. 31
- The Gallup Coexist Index 2009: A Global Study of Interfaith Relations. With an in-depth analysis of Muslim integration in France, Germany, and the United Kingdom*. 2009. Washington, DC: Gallup & The Coexist Foundation

Zhrnutie

Mário Nicolini

Dňa 13. októbra 2016 zorganizovala Nadácia otvorenej spoločnosti v Bratislave celodennú sériu diskusií s cieľom odkryť predsudky, mýty a bariéry voči moslimom a ukázať cesty, ako s nimi bojať. Medzinárodnej konferencie Muslims are... sa zúčastnili zástupkyne a zástupcovia muslimských komunít, expertnej a akademickej obce, ako aj širokej verejnosti zo Slovenska i zahraničia. Partnermi konferencie boli Grantly Európskeho hospodárskeho priestoru a Nórská, program Európskej únie Európa pre občanov, Fórum náboženstiev sveta – Slovensko a projekt Social Initiative Of Support To Minorities Through Media Activism. Sprievodný program ponúkol predstavenie „Derviš“ Ziya Azaziho, tanečný workshop a výstavu fotografií „Habibi“ zobrazujúcu moslimov žijúcich na Slovensku.

Hlavná rečníčka, francúzska senátorka a profesorka historie **Esther Benbassa**, pripomerala, že 5-miliónová muslimská komunita vo Francúzsku je v prevažnej miere tvorená potomkami migrantov z bývalých kolónií, ktorí pomohli hospodárskemu rozkvetu krajiny. Pôvodne sa však očakával ich postupný návrat do vlasti, preto sa spoločnosť nevenovala ich integrácii. Vo Francúzsku pretrváva ghettoizácia škôl a diskriminácia na trhu práce, a to aj napriek tomu, že ekonomika na tom stráca 80-300 mld. eur ročne. V spojení so

stigmatizáciou muslimských symbolov, ktorú ilustruje zákaz zahaľovania žien na verejnosti, tento spoločenský tlak spôsobuje dezilúziu mladej generácie a robí z nej ľahkú korist' Daňu a radikálnych imámov. Daň na tento účel vyrobil „selektívnu ideologickú skladačku“, založenú na lineárnom čítaní islamu. Napriek tomu Saláfizmus oslovouje len 1% muslimov žijúcich vo Francúzsku. Dnešná atmosféra, v ktorej sú „fantazmy dôležitejšie ako realita“, pripomína odpór k židom utekajúcim pred fašistickou mašinériou v tridsiatych rokoch. Propagátori protimoslimských a protiarabských postojov vo svojom ťažení zneužívajú koncept laicity. Ten sa vo Francúzsku tradične spája so zatlačením náboženstva do súkromia, zároveň však v sebe zahŕňa rešpekt slobody vierovyznania, ktorý je teraz zámerne ignorovaný. Výsledkom je polarizácia spoločnosti a uzatváranie muslimskej komunity do seba. Francúzsko zaznamenáva návrat k náboženstvu v konzervatívnej forme nielen u muslimov, ale aj u katolíkov a židov. Agenda pravice sa stáva väčšinou, čo sa odráža napríklad na prepade podpory pre ďalšie stavanie mešít z 33% na 13%. Dnešné Francúzsko kopíruje celoeurópsky trend návratu nacionalizmu, ktorý prevážil aj v diskusii o Brexite. Nenechajme sa uniesť nenávistou proti muslimom ako kedysi proti židom, varuje Esther Benbassa. Vráťme prítažlivosť myšlienke Európy postavenej na inklúzii a dôstojnosti človeka!

Islam v Európe: mýty a fakty

Zabudnutú historiu spolužitia s islamom v strednej Európe pripomenula **Katarína Šomodiová** z Katedry porovnávacej religionistiky Univerzity Komenského, podľa ktorej sú všeobecné povedomie a učebné osnovy dodnes plné mýtov. Málo sa vie o pred-uhorských muslimských kmeňoch

Beserménov (nazývaných aj Saracéni alebo Izmaelitmi), ktorí povedla maďarských kmeňov osídľovali Karpatskú kotlinu v 9. storočí a ako podnikatelia a príslušníci pohraničnej stráže mali významný prínos pre spoločnosť. Väčšina z nich neprežila tatársky vpád, pričom postupné, nenásilné pokrestančovanie za 300 rokov viedlo k ich asimilácii. Násilie vo vzájomných vzťahoch kresťanov, moslimov a židov sa objavilo až v 14. storočí, ktoré vyvrcholilo víťazstvom osmanských Turkov v bitke pri Kosovom poli. Útlak spojený s tzv. obdobím poturčovania po bitke pri Moháči Šomodiová označuje za „ťažkú dezinterpretáciu historických faktov“, lebo vtedy ešte neexistovala koncepcia národa, akú zaviedla Francúzska revolúcia. Osmanská expanzia nepriniesla masové konverzie, pretože tie neboli pre vládcov finančne výhodné. Radšej vyberali od kresťanov a židov dane, ktoré boli povinné pre nemoslimské národy v celej ríši. Keby Osmani chceli ľudí násilne priviesť k islamu, nepochybne by to boli urobili vzhľadom na vysokú negramotnosť a autoritu cirkvi, na ktorú by stačilo zatlačiť. Pre osmanskú nadvládu je skôr príznačné, že priniesla do Uhorska mnohé výhody. Patrí sem zavedenie hospodárskych a vojenských štruktúr, rozvoj obchodu, ale aj zvýšenie hygieny a potlačenie epidémií vďaka sieti tureckých kúpeľov. Po porážke Osmanov pri Viedni v 1683 sa kontakty obmedzili až do národnoslobodzovacích hnutí na Balkáne začiatkom 19. storočia. Medzi moslimskými komunitami v krajinách Visegrádskej štvorky sú dnes zásadné rozdiely. Od príchodu vysokoškolských študentov v 70-tych rokoch majú moslimovia aktívny prínos pre spoločnosť a sú jednoznačným benefitom pre Slovensko.

Adam Balcer, analytik poľského WISE Institute, priblížil napäťu politickú atmosféru v dnešnom Poľsku, ovládanom rétorikou kultúrnej revolúcie proti Západu. Podľa tohto naratívu sú Kaczynského Poľsko a Orbánovo Maďarsko tými pravými nositeľmi západných konzervatívnych a kresťanských hodnôt. Neoddeliteľnou súčasťou tohto príbehu je ohrozenie muslimami, neúprosne vydávanými za teroristov, násilníkov a šíriteľov chorôb. Títo „bojovníci proti politickej korektnosti“ považujú liberálnu opozíciu za hrozbu, lebo v kolaborácii s Nemeckom chce islamizovať Poľsko a narušiť jeho „homogénnu“ kultúru. Pripomínajú sa absurdné, surrealisticke naratívy z minulosti, podľa ktorých je Poľsko bariérou kresťanstva proti nájazdu muslimov. Pritom je faktom, že Daň neznáša Osmanské impérium práve pre jeho multikulturalizmus. Kaczynského vláda pestuje mýtus Jána III. Sobieskeho, ktorý sa ťažko dekonštruuje pre jeho hlbokú zakorenenosť. Samotný Sobieski, ktorý mal ukrajinské korene, v skutočnosti obdivoval kultúru Osmanského impéria. Nosil typicky osmanskú uniformu, naučil sa aktívne po turecky a počas vojenských výbojov mal vo svojej armáde muslimov (Tatárov) ako vyjadrenie modernej vízie Poľska.

Komplexný vzťah medzi islamofóbiou a neonacistickou rasovou ideológiou osvetlil odborný pracovník Západočeskej univerzity v Plzni **Zbyněk Tarant**. Neonacisti dnes tvoria len zlomok českej islamofóbnej scény. Oproti hlavným islamofóbom, akým je Konvička, ktorí dokážu na internete mobilizovať okolo 100-tisíc ľudí, neonacisti nemajú v českej spoločnosti vplyv. Krajiná pravica v Českej republike má niekoľko tisíc členov, jej násilné jadro tvorí niekoľko stoviek neonacistov. Je zrejme českým unikátom, že bojom medzi

sebou sa navzájom paralyzovali natoľko, že nedokázali využiť migračnú krízu na upevnenie svojich pozícií. V postojoch neonacistov voči islamu sa prejavuje nielen islamofóbia, ale aj komplexné, niekedy protirečivé stanoviská. Ich propaganda využíva potenciál protiimigračnej rétoriky a rasizmu, ale neonacisti zároveň obdivujú „autenticitu islamu“ a jeho silu v boji proti sionizmu. Tento konflikt stereotypov riešia cez rasistickú myšlienku Lebensraumu: „Muslim je priateľný, ak bojuje proti Izraelu a nikdy neemigruje do Európy.“ Islam pre neonacista nie je náboženským alebo kultúrnym fenoménom, ale rasou: tam, kde iné islamofóbne hnutia pripúšťajú konverziu a integráciu muslimov do spoločnosti, pre nacistu aj konvertovaný muslim zostáva muslimom. V tomto zmysle požadujú úplné etnické čistky Európy od muslimov.

V diskusii bolo zdôraznené, že krajná pravica, tradične naladená proti internacionalizmu, je dnes antiamerická, antiizraelská, ale zároveň veľmi silne proruská. Nacionalistické, fašizujúce a proruské hnutia koordinujú svoju činnosť naprieč Európu, pričom vznikajú zárodky „nacionalistickej internacionály“. V ich vyjadreniach netreba hľadať logiku, vyznačuje sa úplným nihilizmom a postmodernizmom, v ktorom účel svätí prostriedky. Príkladom je argumentácia berlínskeho think tanku podporovaného z Ruska, ktorá vykresľuje ZSSR ako raj na zemi umožňujúci spolužitie národov a zároveň kritizuje multikulturalizmus a morálny úpadok Západu.

Život menšiny: výzvy a ako ich zvládať

Azim Farhadi z afgánskej komunity na Slovensku potvrdil, že po vyjadreniach premiéra Fica proti 5-tisícovej muslimskej komunite sa jej členom na Slovensku žije ľažie. Muslimovia bez občianstva sa boja chodiť do modlitební a vyskytli sa individuálne prípady fyzického napadnutia. Za 3-4 roky odišlo zo Slovenska asi 20 vzdelaných muslimov. Tieto nálady potvrdila aj výstava fotografií pripravená pri príležitosti konferencie, v rámci ktorej sa viacerí oslovení muslimovia odmietli dať fotografovať. Napriek tomu zaznelo Farhadiho optimistické: „Sme tu a budeme ďalej bojať.“

Ahmad Seddeeq, imám Islamského kultúrneho centra na Islande priblížil spolužitie kultúr v tejto „panenskej krajine bez predsudkov“. Spoločnosť musí vytvárať priestor, v ktorom sa každý môže vyjadriť. V rámci projektu „Polícia v rozmanitej spoločnosti“ môže muslimská komunita na Islande riešiť svoje problémy v dialógu s políciou. Úlohou vlády vo vzťahu k médiám je dozerať na to, aby médiá nebudovali stereotypy o menšinách. V zmysle ústavy sa náboženstvo učí na školách s dôrazom na dominantnú kresťanskú vieru, od roku 2010 však existuje ministerské nariadenie o nábožensky neutrálnom vzdelávaní vychádzajúcim z princípov koexistencie a tolerancie. Štyrikrát ročne sa na Islande organizuje medzináboženské stretnutie.

Márton Bisztrai zo združenia pre migrantov Menedék popísal, ako vláda Viktora Orbána za rok a pol postupne vytvorila strach obyvateľov z muslimov. Orbánov odklon od liberálnej demokracie sprevádza oportunistické využívanie každej

príležitosti na upevnenie vlastnej moci, kryté rečami o ochrane vlastnej kultúry a prísnom dodržiavaní zákonov. Stupňuje sa tlak na občiansku spoločnosť a hľadanie nepriateľa v zahraničí. Typickým príkladom je obviňovanie amerického finančníka maďarského pôvodu George Sorosa z prílevu utečencov do Maďarska. Leitmotívom vládnej propagandy o migrácii sa stala myšlienka, že prichádzajú moslimskí muži s veľkým sexuálnym apetítom. Migrant bol stotožnený s teroristom. Vláda nikdy oficiálne nepoužila termín „islam“, hovorí len o „prišelcoch“. V skutočnosti neexistuje diskusia o islame, o možnostiach spolužitia rôznych skupín obyvateľov. Tým, že opozícia je ticho, stáva sa spoluvinníkom súčasného stavu. „Moslimovia boli a zostávajú neviditeľní,“ a to aj napriek tomu, že ich podľa maďarských duchovných v krajinе žije 30 až 50-tisíc. Zo strachu pred neviditeľným tlakom spoločnosti sa niektoré muslimské ženy zbavili hidžábu, dôležitej súčasti svojej osobnosti.

V diskusii sa členovia muslimskej komunity na Slovensku vyjadrili, že spoločnosť im vyslala jasný signál, že tu nie sú vítaní. Verejne sa moslimov zastal len prezentant Andrej Kiska a niektorí občianski aktivisti. Jedine Denník N a SME boli v diskusii menované ako zodpovedné médiá. Celkovo však novinári kladú povrchné otázky a je na nich badať strach. Tí žurnalisti, ktorí majú záujem písť o kultúrnom zblížení cez prizmu slovenských príbehov, naopak pocitujú problém dostať sa k moslimom, keďže ich na Slovensku nie je veľa. Strach je badateľný aj v postoji iných menšinových komunit: „Židovské a muslimské obce v Česku si držia nízky mediálny profil. Majú skúsenosť, že aj keď sú medializovaní v dobrom kontexte, pozornosť sa môže obrátiť proti nim.“

Protimoslimské nálady môžu vyplývať zo strachu z neznámeho. Paradoxom je, že takmer všetci na Slovensku poznajú nejakého moslima vo svojom okolí, ktorého spravidla vnímajú pozitívne, to sa však neprenáša ďalej: „Môj zubár je dobrý, ale ostatní sú zlí.“ Ďalším problémom je neistota samým sebou, vlastnou identitou. Ked' si nie som istý sebou, svoj strach otočím na iného, podotkol jeden z divákov. „Slovák nie je zlý – pokiaľ ťa pozná,“ uviedol Farhadi. Receptom je podľa neho osobné stretávanie s ľuďmi. Seddeeq poukázal na prispôsobivosť moslimov, pre ktorých je úcta k štátu a ústavnému poriadku prirodzená a udelenie azylu je pre každého moslima spoločenskou dohodou.

Diskutovalo sa aj o terorizme s tým, že nielen v islame, ale aj v iných náboženstvách ľudia páchajú zverstvá, ktoré protirečia pravej vierouke. Riaditeľ Islamskej nadácie na Slovensku Mohamad Hasna uviedol, že jeho komunita odsudzuje ostro a verejne všetky teroristické útoky, ale do médií tieto principiálne postoje nepreniknú. Predstavitelia českých islamských komunít zvyčajne konajú podobne. Nemajú však skúsenosti s obranou proti prieniku wahhabizmu do mešít. Niektorí imámovia obhajujú radikálne názory, ale prípady, ktoré prenikli na verejnosť, vyústili do vyhostenia z krajiny. Na otázku, či môžu žiť moslimovia, židia a kresťania o 20 rokov v Európe v mieri, Seddeeq odpovedal: „Ak sa ľudia prestanú dívať len na seba, nastane mier. Ten však možno dosiahnuť len spoluprácou medzi vládnucimi a obyčajnými ľuďmi.“

O stereotypoch: ako čeliť protimoslimským postojom?

„Ak naozaj chcete bojovať s naratívmi, zamerajte sa na ľudí. Každý je iný,“ začala mladá Francúzka **Samia Hathroubi**, ktorá odišla zo školstva do mimovládneho sektora v snahe lepšie vplývať na deti a spoločnosť v boji proti stereotypizácii francúzskych muslimov v dôsledku terroristických útokov. V zhode s Esther Benbassa poukázala na „systémový rasizmus“ v školstve, ktorý tretej a štvrtnej, „dokonale francúzskej“ generácií muslimov bráni v získaní vyššieho, kvalitnejšieho vzdelania. V rámci prezidentskej kampane vo Francúzsku kandidáti opäť násilne forsírujú debatu o islame a identite, pričom toto podľa výskumov verejnej mienky Francúzov vôbec nezaujíma. Médiá stavajú do popredia radikálnych imámov a teroristov, všetci ostatní sú „neviditeľní“. Samia hovorí: „Televízia ma nechce do relácií, lebo ich zaujíma len stereotypný muslim: buď je ním imám alebo zahalená žena.“ Pritom mešity sú verejné, kázne monitorované. Americký expert na islam John Esposito konštatoval, že články o muslimoch pravidelne spomínajú terorizmus, násilie a vojnu. Štatistiky sú ignorované: Daň zabil v tomto roku 1700 ľudí, z toho len 300 boli ľudia zo Západu. Z úspešných protinaratívov boli spomenuté kampaň #1in5Muslims alebo No Hate Speech Movement.

Čo je za tým? „Európa kultúrne ani ideovo nemá čo ponúknuť, takže vyťahuje nepriateľov. Francúzsko upadá, bojí sa budúcnosti. Čaká nás úloha zrekonštruovať európsky sen a národnú identitu.“ Hathroubi priblížila prácu dvoch organizácií, pre ktoré pracuje. Mládežnícka iniciatíva Coexister, ktorej logo zobrazuje kresťanský kríž, islamský polmesiac a židovskú hviezdu, združuje 2500 aktivistov v 40

centrách v 200 mestách po celom Francúzsku. Východiskom je poznanie, že práve rozdiely medzi ľuďmi im umožňujú spoločne dosahovať lepšie výsledky. Coexister organizuje tri typy aktivít. Otvorené mešity sú príkladom dialogických podujatí. Spoločné sociálne aktivity posilňujú solidaritu v praxi. Populárne sú aj workshopy proti stereotypom. Druhá organizácia, Nadácia pre etnické porozumenie, zapája muslimov a židov do vzájomnej obhajoby záujmov toho druhého na pôde Európskeho parlamentu.

Youssef Himmat z belgického Fóra európskych muslimských mládežníckych a študentských organizácií zdôraznil želesnú logiku, podľa ktorej zo strachu pramení nenávist, a tá plodí násilie. Z toho je zrejmé, že sa treba sústredit na prekonanie neznalosti. Projekt Three Faiths Forum vo Veľkej Británii prepája židovské, muslimské a iné segregované školy, najskôr formou písania listov a potom výmenou tried. Toto nútí žiakov vyjsť z komfortnej zóny a objaviť, že sú v prvom rade ľudia a majú viac vecí spoločných ako rozdielnych. Medzináboženský *dialóg*, pri ktorom sa na konferenciách stretávajú duchovní lídri a nie bežní veriaci, zostáva často pri vzletných slovách. Často zaujímavejší a efektívnejší je medzináboženský *aktivizmus*, ktorý mobilizuje ľudí na základe spoločného záujmu o riešenie problému, ktorý spája nábožensky aj nenábožensky založené organizácie. Patrí sem boj proti chudobe či nenávistným prejavom, boj za ochranu životného prostredia či svetový mier. Himmata organizácia spojila muslimské, židovské a kresťanské komunity v spoločnej trojmesačnej práci proti chudobe. Výsledok? Poznanie, že „všetci sme sa narodili ako ľudia, rôzne vrstvy identity prišli až neskôr. Príliš zvýrazňujeme identitu a rozdiely, treba sa vrátiť

k ľudskosti.“ Mnoho práce je aj vo vnútri komunít, etnická neznášanlivosť prekvitá aj medzi muslimami navzájom.

Hlavný príspevok

Esther Benbassa

Narodila sa v Istanbule do rodiny potomkov Židov vyhnaných zo Španielska v roku 1492. Esther Benbassa emigrovala vo veku 15 rokov do Izraela a v roku 1972 sa prestáhovala do Francúzska. Je odborníčkou na dejiny židov a dejiny menšín. V roku 2000 sa stala riaditeľkou Katedry náboženských vied na parížskej Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sorbonne). Je prvou ženou (a zároveň sekulárnu osobou), ktorá je držiteľkou pozície Výskumný pracovník pre oblasť moderného judaizmu (pozícia vytvorená v roku 1896) a spoluzakladateľkou iniciatívy „Výzva(-y) spoločného života“ na podporu medzikultúrneho porozumenia. V septembri 2011 bola zvolená do francúzskeho senátu za Stranu zelených.

Islam vo Francúzsku sa nedá spájať ani s terorizmom, ale ani s fundamentalizmom. Podiel saláfstov [ultra-konzervatívne hnutie spojené s Wahhabizmom, ktoré vzniklo v 18. storočí na arabskom poloostrove, pozn. ed.] vo Francúzsku predstavuje len 1% z celkového počtu muslimov. Drvivá väčšina muslimov, ak nie sú úplne oddtrhnutí od tradícií, sa definujú ako pobožní alebo kultúrni. Návrat k religióznosti, ak sa tento fenomén dá takto nazvať, možno pozorovať tak medzi francúzskymi židmi ako medzi francúzskymi muslimami. Hoci sa náboženské

obrodenie medzi katolíkmi prejavuje iným spôsobom, je trendom aj v tejto komunite.

Zdôrazňovať nebezpečenstvo islamizmu je vo Francúzsku dlhoročnou zavedenou praxou. Zákon z marca 2004, ktorý zakazuje nosenie symbolov prejavujúcich náboženskú príslušnosť vo verejných školách (v skutočnosti sa týka muslimskej šatky), zákon z októbra 2010, ktorý zakazuje zahaľovanie tváre na verejnosti (čím sa myslí „burka“) a najnovší, i keď nakoniec neúspešný, návrh zakázať nosenie šatky muslimským ženám, ktoré pracujú v oblasti starostlivosti o deti, pomohli opakovane zaradiť túto tému do centra verejnej diskusie. Avšak ako sa zdá, nikto si neuvedomuje, že každý akt stigmatizácie má nepriaznivé účinky: tých, ktorí sú jej obeťami vyčleňuje z globálnej spoločnosti a ešte viac podporuje ich izolovanosť. Aj toto je kontext, v ktorom sa Saláfizmu darí.

Odmietnutie islamu sa teraz prejavuje takmer výlučne prostredníctvom stigmatizácie závoja, z ktorého sa v mene francúzskych republikánskych hodnôt a emancipácie žien stal doslova fetiš. V súčasnosti sú francúzski moslimovia vyzývaní k dodržiavaniu náboženskej neutrality. Avšak tá je od schválenia zákona o oddelení cirkvi od štátu povoľujúceho slobodu vyznania [v roku 1905, pozn. ed.] vyžadovaná výlučne od štátu.

Kvôli desivým teroristickým útokom v Európe, sa doteraz „neviditeľná“ muslimská menšina stala terčom narastúcej kritiky verejnosti. Čo sa týka zahalených žien, ich závoj pomohol zviditeľniť moslimov, ktorých prítomnosť vo Francúzsku mnohí vnímajú ako agresívnu.

Treba určite zdôrazniť, že zahalených žien je vo Francúzsku len veľmi málo. Navyše brániť obyčaj, ktorá nie je ničím iným ako individuálnej slobodou, nemusí nevyhnutne znamenať bezvýhradný súhlas s týmto ani jemu podobnými odevmi. Tak či onak, čím viac je tento odev zakazovaný a stigmatizovaný, tým viac jeho hodnota ako symbolu muslimskej identity stúpa.

Vydaté ortodoxné židovky si tiež zakrývajú hlavy [šatkami, klobúkmi a parochňami, pozn. ed.] a nosia oblečenie, ktoré im zahaľuje celé telo až po členky. Feministky, ktoré sú proti zahaľovaniu, ich radšej nehádzaju do jedného vreca – zrejme z obavy, aby ich niekto neobvinil z antisemitizmu. Okrem toho ženy nie sú jediné, ktorým monoteistické náboženstvá prikazujú cudnosť. Muži sú tiež určitým spôsobom povinní dodržiavať pravidlá cudnosti v obliekaní nosením čiapky, jarmulky, klobúka, špeciálneho obleku a kto vie čoho iného. Prečo sa týchto mužov nepokúsime emancipovať, násilím a vďaka zákonom, a oslobodiť ich od ľarchy „archaických“ a „zaostalých“ náboženstiev?

Prečo závoj, ak do jeho nosenia nebola žena donútená, natoľko irituje francúzske feministky, ale necháva ich britské alebo americké spolubojovníčky ľahostajnými? Žijú v krajinách, v ktorých sa nikto neobracia za zahalenou úradníčkou, colníčkou alebo policijtkou. Prečo? Pretože my, francúzsky národ, sme dôstojní nasledovníci dávnej francúzskej civilizačnej misie, ktorou sa veľmi dlho ospravedlňovala kolonizácia. Ak chcete civilizovať, tak treba začať so ženami – základom rodiny. V tomto sme sa nezmenili.

Strach, ktorý majú Francúzi z islamu nie je spojený výlučne s realitou teroristických útokov, ktoré nás sužujú v pravidelných intervaloch. Tento strach pochádza z minulosti: osvojili sme si ho v koloniálnej ére a neustále ho vyvolávame pre volebné účely.

Hoci je kritika Saláfistov oprávnená, v žiadnom prípade nemožno ospravedlniť démonizáciu francúzskych prívržencov islamu. Ak budeme pokračovať v ich marginalizácii očierňovaním islamu pri každej príležitosti a pod hocjakou zámenku, najskôr tak len urýchlime ich revoltu, podporíme (paralelne, ako reakciu naň) izolovanosť komunity a zhoršíme medzikomunitné alebo interetnické rozkoly v krajinе hlboko otriasenej skúškami, ktorými nedávno prešla.

Nedôvera k islamu, ktorá bola dlho výsadou krajnej pravice, je teraz veľmi rozšírená dokonca aj u ľavicových strán. Z ankety Figaro-IFOP uskutočnenej medzi 14. a 18. aprílom 2016 vyplýva, že pre 52% voličov Socialistickej strany má islam vo Francúzsku príliš silné postavenie. V roku 2010 bolo 39% voličov toho istého názoru. V roku 1989 podporovalo výstavbu mešít 33% Francúzov, dnes ich je už len 13%. S nosením závoja zasa nesúhlasilo 33% Francúzov, v roku 2016 je to 63%.

V krajinе ako Francúzsko, ktoré sa samolúbo pokladá za súdržnú krajinu, by sa dalo očakávať, že sa všetci občania budú tešiť rovnakému zaobchádzaniu. Je to ale ďaleko od pravdy. Stačí sa poprechádzať v centrach alebo na okraji niektorých miest: štátne a verejné služby chýbajú, kultúra je luxus, ponižovanie pravidlom. Kontroly totožnosti vykonávané na základe etnického profilovania sú súčasťou každodennej

rutiny. Kto žije v týchto opustených oblastiach? Stále tí istí. Bez problémov priznávam, že je to len časť nášho problému. Je však jeho jadrom. Rekonštrukcia, ktorú máme pred sebou, je nesmierna a dlhá, ale naliehavá.

Rovnako ako sme znepokojení niektorými tendenciami Saláfistov, ktorých výskyt medzi francúzskymi muslimami je zatiaľ marginálny, môžeme byť znepokojení vznikom hnutí za práva muslimov. V ich radikálnom prejave aspoň na prvý pohľad chýbajú odkazy na islam a náboženské podtóny. Tvrdo kritizujú rasizmus, ktorý označujú – zatiaľ zrejme neodôvodnené – za „systémový“ a z akéhosi proti inštitučného princípu bez rozdielu útočia na všetko, čo v ich očiach stelesňuje alebo reprezentuje štát.

Oslava národnej identity a boj proti pristáhovalectvu a islamu sumarizujú politický program francúzskeho Národného Frontu, sú jeho nosnými témami. Aj keď jeho vzostup ľavica po istú dobu využívala alebo dokonca podporovala z prozaicky politických dôvodov, v súčasnej dobe politikov pravicových aj ľavicových strán znepokojuje. Aj napriek tomu francúzska ľavicová vláda nedokázala vymyslieť nič lepšie ako použiť hlavné myšlienky krajne pravicovej ideológie na to, aby rozmachu Národného frontu „zabránila.“ Nedávne útoky vo Francúzsku a Belgicku tiež pomohli vydláždiť cestu pre extrémistické názory.

V sekulárnej krajine ako je Francúzsko môže štát poskytnúť podporu len pri nevyhnutných úpravách ako je transparentnosť financovania mešít, vzdelávanie, finančná kompenzácia cirkevných pracovníkov, atď. Jedine iniciatívy

vychádzajúce priamo z muslimskej komunity majú šancu na úspech. Štát ich môže podporovať, ale nie riadiť. Najmä však od nich nemôže očakávať, že v krátkej dobe nájdu riešenie na problém terorizmu ako takého. Teroristi sa pri oboznamovaní s islamom a ideológiou Daňu zaobídu aj bez mešity (bez ohľadu na ich financovanie) a imámov (nech sú akokoľvek vzdelaní). Práve v tom spočíva pasca neokolonializmu. Štát sa do nej bohužiaľ chytil bez toho, aby si uvedomil aké škody táto ideológia, ktorá podvedome inšpirovala jeho rozhodnutia, napáchala práve u mladej generácie obetovanej na „oltár“ republiky.

Potom, ako veľké značky typu H&M začali predávať oblečenie spĺňajúce kritériá cudnosti sa poslednou epizódou psychózy stala kríza spôsobená burkini – celotelovými plavkami, ktoré nosia praktizujúce muslimky. V polovici augusta 2016 sa pravicoví aj ľavicoví starostovia náhle pustili do zvláštnych pretekov v zakazovaní burkini na plážach svojich miest. Trend sa rýchlo rozšíril. Spomenuté boli všelijaké dôvody: narušenie verejného poriadku, otázka verejného zdravia, rovnosť medzi mužmi a ženami, francúzsky sekulárny model, boj proti Daňu. Burkini sa stali v očiach francúzskeho premiéra „vyjadrením protispoločenského politického projektu“ a „provokáciou“, voči ktorej sa republika musela brániť.

Nikto nie je povinný bezvýhradne schvaľovať tento typ oblečenia na to, aby považoval jeho zákaz za absolútne nelegitímny. Nosenie burkini nie je v žiadnom prípade nezákonné, keďže zákon neukladá občanom žiadnu povinnosť neutrality v náboženských záležitostiach. Okrem toho nosenie týchto trochu zvláštnych plaviek vysiela dvojznačný odkaz: je

kompromisom medzi rešpektom voči určitej náboženskej tradícii a jej pravidlám obliekania a modernosťou, ktorú predstavuje kúpanie žien na verejnosti. Vďaka tejto polemike však francúzska politika dosiahla dno; neľútostný boj medzi pravicou a ľavicou sa skončil remízou. Mimochodom, nikoho nezaujíma, že pobožné židovky sa kúpu v „cudných“ úboroch toho istého typu už roky.

Určite nikoho neprekvapí, že v dôsledku tejto krízy sa Francúzsko stalo terčom posmechu zahraničnej tlače. Hoci sa môže takýto ošiaľ zdať v mnohých ohľadoch absurdný, je skôr znepokojujúci. Pre mnohých politikov naprieč politickým spektrom je pokušenie využiť hneď niektorých a obavy väčšiny ľudí dúfajúc, že získajú niekoľko hlasov alebo ich v nadchádzajúcich voľbách príliš veľa nestratia, rozhodne príliš silné. „Aféra burkini“ pomohla na viac ako dva týždne vzkriesiť starú tému, ktorá vždy príde vhod, keď chýbajú ozajstné projekty: národnú identitu.

Napriek všetkému nás ešte stále môže utešovať skutočnosť, že žijeme v právnom štáte. 26. augusta 2016 Štátnej rade [najvyšší správny súd vo Francúzsku, pozn. ed.] pozastavila dekrét zakazujúci burkini vo Villeneuve-Loubet [mesto na francúzskej riviére, pozn. ed.]. Bez ohľadu na výsledok, táto zbytočná polemika nepochybne posilnila existujúce protimuslimské nálady u časti francúzskej verejnosti.

Úspech kampane Brexit nie je spojený iba s reálnymi alebo iluzórnymi výstrednosťami bruselských technokratov. Strach z migrantov, islamizmu, terorizmu a európskej a globálnej konkurencie priviedol voličov k protekcionizmu: presvedčenie,

že izolácia ich lepšie ochráni pred neistotami budúcnosti vytvorilo živnú pôdu pre populisticke strany.

Namiesto európskej identity si teda vybrali národnú. Nenechajme sa však zlákať nenávistou a odmietnutím v dobe, keď sa utečenci hrnú do európskych krajín, keď hospodárska kríza zúri, a nacionalizmus a populizmus sú na vzostupe. V týchto časoch by sa mohli z menších stať obetní baránkovia. Aj keď sú 30. roky 20. storočia ďaleko a história sa opakovať nebude, mechanizmus xenofóbie je v pohybe. Včera nám vadili židia, dnes moslimovia. História nás naučila, že to vedie k prenasledovaniu a k záhube určitých menšíň.

Pomôžme zatraktívniť európsky projekt tým, že namiesto uzavretosti – sice lákavé, ale fatálne riešenie pre občanov aj pre štáty – podporíme inkluzívnosť. Moslimovia sú súčasťou západných krajín a tí, ktorí túto skutočnosť odmietajú, popierajú evidentné. Máme prostriedky na to, aby sme tomuto pokušeniu nepodľahli.

1. časť

Islam v Európe: mýty a fakty

Islam na Slovensku: minulosť a súčasnosť

Katarína Šomodiová

Magisterské štúdium absolvovala v odbore politológia v špecializácii orientálne štúdiá. Od roku 2012 je internou doktorandkou Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK v Bratislave. V minulosti absolvovala viaceré študijné pobedy v Sýrii a v Egypte. Špecializuje sa na vzťah etnickej a náboženskej identity medzi muslimami v Európe ako aj medzi príslušníkmi blízkovýchodných náboženských menší vo vlasti aj v diaspoře.

Aj napriek tomu, že otázka islamu a muslimov v strednej a východnej Európe je čoraz častejšie súčasťou politického diskurzu a púta značnú pozornosť médií, popredné médiá a politické orgány venujú len málo úsilia tomu, aby vysvetlili historické korene, prepojenia a súvislosti so súčasnou situáciou. Cieľom tohto príspevku je preto ozrejmiť danú problematiku bez predpojatosti a predsudkov, ktoré väčšinou charakterizujú verejné diskusie na túto tému. Príspevok je založený na štúdiu existujúcich odborných a populárnych textov a na autorkinom takmer 15-ročnom pravidelnom terénnom výskume medzi muslimami na Slovensku, v Českej republike a v Maďarsku.

Po dlhom váhaní sme sa rozhodli obmedziť tento príspevok na územie dnešného Slovenska a historického Maďarského kráľovstva, a to i napriek tomu, že vo všeobecnosti krajiny V4 majú dosť spoločnej histórie. Dôvodom tohto rozhodnutia je odlišná historická skúsenosť každej z krajín V4 s islamom a muslimami (či už je to otázka poľských tatárskych muslimov, alebo v prípade dnešnej Českej republiky veľmi obmedzený kontakt s islamom až do druhej polovice 19. storočia – aspoň v porovnaní s jej susedmi). Preto si analýza islamu a muslimov v každej z týchto krajín vyžaduje individuálny prístup, pre ktorý, žiaľ, táto publikácia neponúka dostatok priestoru.

Muslimovia v strednej Európe

Kontakty medzi strednou Európou a muslimským svetom existovali už pred vznikom Maďarského kniežatstva v rokoch 895 – 896, ktoré bolo predchodom Maďarského kráľovstva. Obchodná cesta vedúca z Blízkeho východu cez dnešnú Ukrajinu, Slovensko a Českú republiku a ďalej na západ a na sever, pritáhovala nielen muslimských a nemoslimských obchodníkov z Blízkeho Východu, ale aj cestovateľov a geografov. V skutočnosti dokumenty od arabských a perzských cestovateľov (ako napr. Ibn Rusta, al-Massoudi, Ibn Fadlan, Ibn Jaaqoub a ďalší) patria medzi najcennejšie zdroje informácií o tejto oblasti z predkresťanskej éry (Pauliny, 1999 ; Norris, 2009).

Ďalším zriedka diskutovaným faktom je, že medzi kmeňmi, ktoré osídľovali Karpatskú kotlinu od začiatku 9. storočia a ktoré často dostávali súhrnné, aj keď príliš všeobecné pomenovanie Maďari, bola značná muslimská menšina. Odborníci najčastejšie hovoria o kmeni Böszörmény (slovensky Bašurmani, v súčasnej a neskoršej stredovekej

literatúre sa kmeň tiež spomína pod názvom Szerecseni – Saracéni, resp. Izmaeliti – Ishmaeliti, čo svedčí o tom, že jeho členovia boli prívrženci Izmaelitského šiitského islamu). Pravdepodobne išlo o turkický kmeň pozostávajúci hlavne z obchodníkov, ktorí sa usadili v rôznych častiach kráľovstva, vrátane regiónu okolo Nitry. V skoršom období Maďarského kniežatstva, neskoršieho kráľovstva, boli členovia kmeňa Bašurmanov dôležitou súčasťou novovytvorenej spoločnosti: boli úspešnými obchodníkmi udržiavajúcimi d'alekosiahle obchodné styky a členmi armády, a to predovšetkým v rámci jednotiek pohraničnej stráže (pozostatky tohto fenoménu možno pozorovať v geografických názvoch miest a obcí, napr. Hajdúböszörmény alebo Berekböszörmény, ktoré sa nachádzajú vo východnej časti dnešného Maďarska).

Okrem toho muslimami bolo aj mnoho členov kmeňa Káliz/Kabar/Khavar usídleného v oblasti neskoršej Bihárskej župy v dnešnom východnom Maďarsku a v západnom Rumunsku, ktorí sa v rovnakom čase, ale aj neskôr stáhovali do iných častí kniežatstva a neskôr kráľovstva. Mená mesta Budakalász v oblasti hlavného mesta Budapešť a dediny Klasov (po maďarsky Kalász) v blízkosti Nitry, sú pravdepodobne odvodené od názvu tohto kmeňa.

História tolerancie

V prvých dvoch storočiach existencie nezávislého Maďarského štátu boli muslimovia tolerovaní ostatnými náboženskými a etnickými skupinami. Neexistujú žiadne záznamy o otvorenom prenasledovaní alebo o ozbrojenom útoku proti muslimom usadeným v tomto regióne. Tí ako úspešní obchodníci a bojovníci naopak hrali dôležitú a cennú úlohu pri vytváraní a rozvíjaní nového štátu.

Avšak šírenie kresťanstva v tomto regióne, a to najmä po krste prvého uhorského kráľa, svätého Štefana, v druhej polovici 10. storočia, začalo postupne vyvíjať tlak na inovercov, aby aspoň formálne konvertoční na kresťanstvo. Existujú iba veľmi obmedzené záznamy o násilných konverziach. Do začiatku 12. storočia väčšina obyvateľov regiónu prijala kresťanstvo a – v zmysle vierovyznania – pôvodne veľmi rozmanitá spoločnosť sa stala čoraz viac homogénnou. Napriek stúpajúcej gramotnosti (aspoň medzi elitou) a rastúcemu počtu zachovaných písomných prameňov týkajúcich sa vtedajších spoločenských otázok, máme k dispozícii len veľmi málo informácií o moslimoch v Maďarsku z obdobia od polovice 13. storočia. S najväčšou pravdepodobnosťou veľká časť z nich neprežila brutálnu inváziu Mongolov v 1241 – 1242 a zvyšok sa postupne asimiloval do stále viac etnicky a nábožensky homogénnej väčšinovej populácie. Podľa dostupných písomných prameňov bola v polovici 14. storočia nedaleko Hajdúbösztormény zničená posledná moslimská modlitebňa tejto éry. Tento akt bol súčasťou urputného boja dynastie Anžuovcov proti inovercom (vrátane ortodoxných kresťanov a židov)¹².

Počas nasledujúceho storočia a pol boli kultúrne a obchodné kontakty Maďarského kráľovstva s moslimským svetom pomerne vzácne. Avšak, prítomnosť osmanskej armády v

¹² Pre viac informácií o moslimoch v strednej Európe počas raného stredoveku pozri Kovács, A. 2014. Islam a moslimovia v stredovekom Uhorsku: mýty a fakty. Kečka, R., Benická, J. (eds.) *Medzi východom a západom: Multikultúrne procesy, migrácia a náboženstvo v strednej Európe*. Bratislava: Chronos, s. 60 – 71; alebo Mendel, M., Ostřanský, B., Rataj, T. 2008. *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia.

blízkosti južnej hranice kráľovstva, ktorá od bitky o Kosovo (1389) a následnej expanzie Osmanov na Balkán narástla, bola pre uhorských panovníkov a vysokých vojenských dôstojníkov dôvodom na znepokojenie. Osmanská armáda sa zdala byť neporaziteľnou a najmä v dôsledku politickej nestability a nedostatočnej moci ústrednej vlády od poslednej dekády 15. storočia sa nedala prirovnávať k tej maďarskej ani z hľadiska veľkosti, ani úrovne organizácie. Po bitke pri Moháči (1526) sa nakoniec väčšina z oblastí dnešného Maďarska a južného Slovenska dostala pod osmanskú kontrolu a aj napriek pravidelným bojom proti okupačnej armáde zostal súčasný stav takmer bez zmeny až do bitky o Viedeň (1683). Dodnes môžeme pozorovať zvyšky osmanskej prítomnosti nielen v podobe dobre zachovaných mešít a minaretov (napr. Pécs a Eger) alebo svetovo preslávených tureckých kúpeľov v Budapešti, ale aj v bežnom jazyku v podobe slov prebratých z turečtiny (napr. čiapka – sapka – şapka; čižma – csizma – çizme atď.).

Najmä od zrodu moderného nacionálizmu na začiatku 19. storočia bolo toto obdobie často nesprávne chápane, a to aj napriek prínosu Osmanov pre politickú a vojenskú organizáciu, medzinárodný obchod, nehovoriac o výraznom zlepšení hygienických a zdravotných podmienok v mestách. Vzhľadom na základné historické fakty sa nedá poprieť skutočnosť, že sa veľká časť regiónu dostala pod priamu vojenskú, politickú a ekonomickú kontrolu Osmanskej ríše. Avšak neexistuje žiadny priamy dôkaz, že by sa osmanská vláda vážne pokúšala o etnickú alebo náboženskú konverziu miestneho obyvateľstva.

Pokojné spolužitie medzi ľuďmi rôzneho vierovyznania

Vzhľadom na to, že dané obdobie končí približne sto rokov predtým, než bola v rámci francúzskej osvietenskej filozofie formulovaná moderná definícia národa, je potrebné si uvedomiť, že otázka národa a národnosti nebola politicky ustanovená. Aj napriek tomu, že osmanských vládnych úradníkov často v každodennej hovorovej reči, a dokonca aj v pokrovkých literárnych dielach, označovali za „Turkov“, patrili k rôznym etnikám (vrátane balkánskych Slovanov medzi inými) a náboženským skupinám (vrátane židov a pravoslávnych kresťanov). Vzhľadom na to, že osmanská verejná správa bola sama etnicky rôznorodá, nepokúšala sa o organizované globálne poturčenie jednotlivých etnických skupín Maďarského kráľovstva. Takéto úsilie by si vyžadovalo vysokú mieru organizovanosti a množstvo financií (napríklad vytvorenie tišícov miestnych škôl, ktoré boli tiež neslýchaným fenoménom v tejto oblasti v danom období), čo však, ako už bolo uvedené vyššie, nebolo na zozname priorít žiadneho európskeho vládcu až do takmer sto rokov po odchode osmanských vojsk z Karpatskej kotliny.

V súvislosti s otázkou náboženstva je potrebné špecifikovať, že pre osmanskú prítomnosť v strednej Európe nebola príznačná misijná činnosť. Moslimskí usadlíci nechávali prirodzené v danej oblasti postaviť mešity a modlitebne a upravovali otváracie hodiny inštitúcií a pracujúcich tak, aby si mohli plniť každodenné náboženské povinnosti a dodržiavať moslimské sviatky. Konverzie jednotlivcov v regióne sa vyskytovali príležitostne. Žiadne závažné pokusy o konvertovanie väčšiny populácie však neboli zaznamenané. Najpravdepodobnejším dôvodom je jednoducho ekonomika: v súlade s moslimským právom musia byť „Ľudia knihy“ (*Ahl al-kitab*), [označenie

používané pre vyznávačov náboženstiev, ktorým bolo „zjavené Písмо“, pozn. ed.] – čiže kresťania, židia, vyznavači zoroastrizmu a Sabiánci – tolerovaní a majú mať možnosť slobodne vyznávať svoju vieru, pokiaľ budú platiť *džizju* (osobitná daň pre nemoslimských poddaných trvalo žijúcich na moslimských územiach). Z tohto dôvodu bolo oveľa výhodnejšie pre Osmanskú vládu zachovať kresťanstvo ako náboženstvo väčšiny obyvateľstva.

Treba však poznamenať, že v skutočnosti došlo k rozhodujúcemu posunu v náboženskej orientácii spoločnosti osmanského Maďarska. Na rozdiel od Habsburgovcov, osmanská verejná správa, v súlade so svojím ľahostajným prístupom k nemoslimom v regióne, nebojovala proti protestantskej reformácii násilne, čím umožnila konvertovanie veľkej časti populácie na protestantizmus.

Storočia, ktoré nasledovali po postupnom ústupe Osmanov po prehranej bitke o Viedeň v roku 1683 boli poznačené opatrňou ľahostajnosťou a príležitostnými obchodnými alebo kultúrnymi výmenami. Pravidelný kontakt s moslimskými regiónmi bol znova nadviazaný v druhej polovici 19. storočia, keď Habsburská monarchia začala zvyšovať svoj vplyv v oblasti Balkánu, najmä v Bosne a Hercegovine. V tomto období a v prvých desaťročiach 20. storočia môžeme pozorovať vytváranie malých komunít balkánskych moslimov v mestách po celej monarchii. Väčšina z nich sa však asimilovala alebo vrátila do vlasti po páde monarchie v roku 1918.

Muslimovia na Slovensku dnes

Súčasná muslimská komunita na Slovensku (a vlastne aj v Maďarsku a v Českej republike) sa lísi od moslimských komunít

v západnej Európe v mnohých ohľadoch. Nepozostáva z potomkov robotníkov, ktorí sa rozhodli usadiť po niekoľkých desaťročiach práce v danej krajine (čo je napr. prípad Nemecka), ani z občanov bývalých kolónií alebo závislých/okupovaných území, ako tomu často býva (napr. vo Francúzsku). Je predovšetkým výsledkom politických vzťahov so „spriateľenými štátmi“ pred rokom 1989 a začiatkom 90. rokov 20. storočia. Drvivá väčšina moslimov, ktorí sa usadili na Slovensku, sem prišli v 70., 80. a začiatkom 90. rokov 20. storočia ako študenti vysokých škôl a rozhodli sa tu usadiť natrvalo buď z osobných (manželstvo) alebo politických dôvodov (najmä v prípade Palestínčanov, ktorí sa nemohli vrátiť do svojej vlasti vôbec, alebo ako osoby „bez štátnej príslušnosti“ nemali povolené vykonávať svoje povolanie v tretej krajine, kde sa oni alebo ich predkovia usadili ako utečenci, napr. Libanon). Slovensko je tiež domovom pre neznámy počet konvertitov slovenskej a maďarskej národnosti. Ako je zrejmé z tohto veľmi stručného prehľadu, islam určite nie je novým javom v krajinách strednej a východnej Európy a neexistujú dostatočné historické záznamy ani súčasné štúdie, ktoré by mohli ospravedlniť rastúcu vlnu islamofobie v tomto regióne.

Bibliografia

- Pauliny, J. 1999. Arabské správy o Slovanoch. Bratislava: Veda.
Norris, H. 2009. Islam in the Baltic: Europe's Early Muslim Community. London, New York: I. B. Tauris, s. 4 – 18.

Stredná Európa a Islam: na rozhraní medzi mostom a baštou

Adam Balcer

Politológ, odborník na oblasť čiernomorského regiónu a poľskú zahraničnú politiku. Pracuje tiež ako Národný výskumník pri Európskej rade pre medzinárodné vzťahy (European Council on Foreign Relations, ECFR) a zároveň ako expert na Európskej akadémii Krzyżowa. Prednáša v Centre pre východoeurópske štúdie (SEW) na Varšavskej univerzite a na akadémii diplomacie. Je autorom viacerých článkov a štúdií venujúcich sa Balkánu, Turecku a Spoločenstvu nezávislých štátov a spoluautorom kníh „Poľsko na globálnej šachovnici“ a „Orol a polmesiac: 600 rokov poľských publikácií o Turecku“.

Európsky Východ by mohol poslúžiť ako zdroj inšpirácie pre Západ v súvislosti s úspešnou integráciou muslimov a aj v súvislosti s historickým dedičstvom spolužitia s muslimským svetom. V európskych médiách prevláda presvedčenie, že Európska únia je znova hmatateľne rozdelená na Východ a Západ. Hlavným rozdielom medzi nimi by v tomto prípade mal byť postoj voči muslimom, úzko spojený s migračnou krízou. Stredná Európa údajne ukázala svoju pravú, nevábnú tvár a potvrdila, že je tým, čím vždy aj bola – východnou Európu.

Túto domnienku utvrdzujú islamofóbne vyhlásenia popredných politikov z regiónu a rozsiahle protimoslimské demonštrácie. Tento výklad samozrejme nie je bez opodstatnenia.

Bežní politici na Západe by nikdy o moslimoch nehovorili spôsobom, akým ich popísali niektorí stredoeurópski lídri. Úplne postačí citovať Jaroslawa Kaczynského, lídra poľskej pravice: v októbri 2015 vyhlásil, že „už existujú náznaky výskytu veľmi nebezpečných chorôb, ktoré sme v Európe dávno nevideli: cholera na gréckych ostrovoch; úplavica vo Viedni; rôzne druhy parazitov, prvoky, ktoré nie sú nebezpečné pre organizmy týchto ľudí [utečencov zo Blízkeho východu, pozn. ed.], ale ktoré by mohli byť nebezpečné pre nás“ (Bachman, 2016). Odvtedy v Európe čakáme na vypuknutie epidémie. Ešte absurdnejším je prípad slovenského premiéra Roberta Fica, ktorý tvrdí, že je socialista. Vyhlásil napríklad, že na Slovensko nevpustí ani jediného moslima a nepodporí vznik žiadnych moslimských komunit, pretože predstavujú „vážne bezpečnostné riziko“ (Fico, 2016).

Medzi vedúcimi predstaviteľmi krajín V4, je to práve maďarský premiér Viktor Orbán, kto má k moslimom najmiernejší, aj keď rozporuplný prístup. Orbán sa domnieva, že „Islam [...] je významná civilizácia, bez ktorej by značná časť sveta žila barbarským spôsobom života; je to iná kultúra, iná civilizácia ako tá naša. Ale tam, kde má prevahu, plní veľmi dôležitú úlohu v dejinách ľudstva. Inými slovami, nie sme proti islamu; my len chceme žiť v Maďarsku podľa našich vlastných pravidiel [...]“ (Website of the Hungarian Government, 2015). Podľa Orbánovho názoru „civilizácia s koreňmi v kresťanstve a civilizácia s koreňmi v islame nie sú kompatibilné. Môžu žiť bok po boku, ale nemôžu sa miešať. Tak to je na Strednom

Východe aj v Európe“ (Website of the Hungarian Government, 2016).

Podľa Orbána sa moslimovia a kresťania nemôžu miešať, pretože „naše vnímanie sveta je tak odlišné, že by to viedlo k vytvoreniu paralelných svetov“ (Ibid.) z čoho vyplýva, že mnoho moslimských rodín si potichu želá, aby ich vlastné náboženské zákony boli akceptované v európskych krajinách. Orbán dodáva: „Chápem, že majú väčšiu dôveru vo svoje vlastné náboženstvo a navyše akceptujem ich právo žiť podľa iných noriem, ale nemusia kvôli tomu chodiť sem [do Maďarska]“ (Kegl, 2016).

Nech to vyzerá akokoľvek, rozdelenie Európy na Východ a Západ nie je v žiadnom prípade jednoznačné. Ďalšie prerozdeľovanie utečencov má podporu, s určitými výhradami, vo väčšine krajín východnej Európy: Bulharsko, Chorvátsko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko aj Slovinsko (Česká republika, Poľsko, Slovensko a Maďarsko sú proti). Na druhej strane, migračná kríza viedla k výraznému nárastu podpory pre extrémne pravicové strany v mnohých krajinách západnej Európy. V roku 2015 vo Francúzsku získal Národný front až štvrtinu hlasov voličov v prvom kole komunálnych volieb. V tomto článku budeme venovať pozornosť obzvlášť Poľsku a Maďarsku, pretože obe krajinu kladú osobitný dôraz na svoje kresťanské korene a zároveň sa kultúrne vymedzili voči moslimom a západnej liberálnej Európe.

Zabudnuté dedičstvo

V kolektívnej pamäti východnej Európy existujú dva modely vzťahov s moslimským svetom: bašta a most. Na prvý pohľad sú tieto dva modely od seba diametrálne odlišné. V

skutočnosti sa však v danej kultúre a kolektívnej pamäti často vyskytujú spoločne. Jeden si nemožno predstaviť bez toho druhého a naopak. Navyše ani jeden z nich nie je vyslovene pozitívny alebo negatívny: most môžeme využiť na obsadenie nepriateľskej lode alebo pri útoku na pevnosť, zatiaľ čo bašta jasne, ale bez územných nárokov, vytvára hranicu medzi dvoma svetmi.

Archetyp bašty je silne mytológizovaný v mnohých krajinách východnej Európy. Krajín túžiacich po štatúte bašty kresťanstva je v tomto regióne viac ako sa zmestí do dejepisných kníh. Niektoré národy, ktoré sa sami považujú za ochrancov Európy pred muslimami, ako napríklad Poľsko, sa v minulosti len zriedka vojensky vzopreli Osmanskej ríši a jej expanzii. Aj napriek tomu sa poľská pravica snaží budovať poľskú identitu na symboloch bašty kresťanstva. Prezident Andrzej Duda presadzuje asertívny historický naratív doma aj v zahraničí a podporuje víziu Poľska ako krajiny, ktorá zachránila európsku civilizáciu v roku 1683 vo Viedni (v skutočnosti bola bitka o Viedeň labuťou piesňou osmanského Turecka, ktorého rozpínavosť až na územie Rakúska v danom momente dosahovala svoje maximum). Archetyp záštity kresťanstva je tiež prítomný v historicko-politickej naratíve Maďarska. Ten je rozhodne viac založený na pravde, pretože Maďari proti Turkom (a niekedy aj proti iným Maďarom) vybojovali mnoho dlhých vojen medzi 14. a 18. storočím.

Avšak v krajinách východnej Európy môžeme nájsť početné a autentické príklady spolužitia medzi muslimským svetom a obyvateľmi regiónu. Protipólom prezidenta Poľska je Gediminas Kirkilas, bývalý litovský premiér a teraz podpredseda parlamentu krajinu a podpredseda strany sociálnych demokratov. Uvedol:

Máme veľa skúseností s priatím rôznych kultúr a rôznych ľudí. Litovčania sú veľmi hrdí na históriu svojej krajiny. Litovské veľkovojvodstvo bolo od 13. do 16. storočia jednou z najväčších krajín v Európe. Práve v tomto období začala Litva implemenovať svoju komplexnú imigračnú politiku. V 13. a 14. storočí začali do Litvy prichádzať Tatári. Tatári [...] zostávajú aj naďalej vzácnou a zreteľnou aj keď malou časťou litovského obyvateľstva, rovnako ako jej kultúry a dedičstva (Kirkilas, 2015).

Bohužiaľ ani poľské ani maďarské elity si nie sú vedomé tohto potenciálu v oblasti zahraničnej diplomacie, alebo ho úmyselne odmietajú. Tá druhá možnosť, ktorú tiež môžeme nazvať lobotómiou svojej vlastnej história, je o to prekvapujúcejšia, že poľská a maďarská pravica často hovorí o národnej hrdosti. A faktom je, že Poliaci alebo Maďari by mohli byť naozaj hrdí na svoje vzťahy s muslimami, často jedinečné v celej Európe. Obe krajiny tiež môžu poskytnúť Európe viaceru príkladov mierového spolužitia medzi muslimami a kresťanmi.

Medzi 10. a 14. storočím bolo Maďarsko domovom pre pomerne početnú muslimskú komunitu z Povolžia a strednej Ázie. Muslimská menšina – Tatári – žijú v Poľsku a v Litve od 14. storočia až dodnes. Ich prítomnosť pomáhala pretvárať Litvu aj Poľsko už od 16. storočia na jedinečné krajiny Západu. Na druhej strane, mnoho Maďarov žilo počas 170 rokov pod osmanskou nadvládou spolu s muslimami. Osmanská nadvláda je v istom zmysle pozitívnym odkazom. Aj keď boli Maďari poddanými druhej kategórie, na územiach spravovaných Turkami (na rozdiel do habsburského Maďarska) vznikali mestá, v ktorých prekvital trh a žila

relatívne slobodná a bohatá buržoázia – tá nahromadila značný kapitál a presadzovala vlastné občianske postoje.

Unikátne postavenie maďarského Sedmohradiska v rámci Osmanskej ríše (najroziahlejšia autonómia v histórii osmanského štátu dosiahnutá kresťanským vazalom, ktorá bola zároveň zlatým vekom v kultúrnej histórii Maďarska) môže navyše slúžiť ako vynikajúci príklad možného *modus vivendi* medzi muslimami a kresťanmi. Vďaka osmanským panovníkom, relatívne tolerantným v porovnaní s väčšinou európskych krajín, sa protestantizmus mohol rozvinúť a udomáciť medzi Maďarmi. Nebola to náhoda, že prvý tolerančný patent v dejinách Európy bol prijatý v Turde v osmanskej Transylvánii v roku 1568. V prípade skoršieho víťazstva Habsburgovcov by boli maďarskí protestanti s najväčšou pravdepodobnosťou násilne konvertovaní na rímsky katolicizmus alebo poslaní do vyhnanstva rovnako ako v Čechách. Preto premiéra Orbána, mimochodom kalvinistu, možno vtipne nazvať živým dedičstvom osmanskej nadvlády.

V roku 1878 Maďarsko spolu s Rakúskom obsadili Bosnu a Hercegovinu, ktorá bola v roku 1908 pripojená k Rakúsko-Uhorsku ako kondomínium. Muslimskí Bosniaci okamžite získali štatút rovnoprávnych občanov oboch krajín. Od tej chvíle sa Maďarsko, de facto viac zaangažované do bosniánskych záležitostí ako Rakúsko, stalo európskou krajinou s najväčšou muslimskou menšinou v absolútnych číslach (3 percentá populácie).

Pro-turecké a pro-rakúske frakcie v Maďarsku medzi sebou súťažili od 16. až do 18. storočia. Významné osobnosti maďarského panteónu ako Ján Zápoľský, Imrich Tököli a František Rákoci, patrili k prvej skupine. V slávnych vojenských

ťaženiach, ktoré vyústili až do obliehania Viedne v roku 1529 a 1683, bojovali Zápoľský aj Tököli za osmanských Turkov proti Habsburgovcom. V roku 1620 českí protestanti, ktorí povstali proti Habsburgovcom, vyslali do Istanbulu diplomatickú misiu, aby sa uznala zvrchovanosť Osmanov. Pocta zostala len na papieri, pretože Habsburgovci protestantov porazili v Bitke na Bielej hore. Tököli a Rákoci, rovnako ako Ľudovít Košút, vodca maďarskej jari národov (1848), našli útočisko v osmanskom Turecku. Podobne v 18. a v 19. storočí sa osmanské Turecko stalo bezpečným útočiskom pre politických emigrantov z Poľska. Jedným z prvých bol poľský kráľ Stanislav Leščinský a jedným z najdôležitejších bol Adam Mickiewicz, najväčší poľský básnik s tatárskymi koreňmi.

Poliaci a Maďari žijúci v osmanskom Turecku často konvertovali na islam a hrali veľkú úlohu v modernizácii tejto krajiny. Ibrahim Müteferrika [etnický Maďar narodený v Sedmohradsku, neskôr konvertoval na islam, pozn. ed.] ako prvý v Turecku použil tlačiarenský lis s arabskými písmenami. Celaleddin Pasha, tiež známy pod menom Konstanty Borzęcki, napísal dielo „Les Turcs anciens et modernes“ [Starovekí a novodobí Turci, pozn. ed.], ktoré malo veľký vplyv na Kemala Atatürka. Poliaci (vrátane poľských Tatárov) veľmi významne prispeli aj k modernizácii iných turkických národov. Ich vodcovia pokladali poľských Tatárov za zdroj inšpirácie, čo len potvrdzuje, že bolo úplne možné prijať západnú civilizáciu a zároveň si zachovať svoju vlastnú identitu. Na druhej strane, moderné turecké a maďarské národné povedomia formujúce sa v druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia sa prelínali a vzájomne inšpirovali v rámci pantureckého ideového prúdu. Išlo o romantické nacionalisticko-kultúrno-politické hnutie hlásajúce nevyhnutnosť úzkej spolupráce alebo aliancie medzi

kultúrne, jazykovo či etnicko príbuznými národmi turkického, maďarského a mongolského pôvodu.

V 16. storočí vznikol Sarmatizmus, najoriginálnejší prúd v poľskej kultúre, ktorý si nemožno predstaviť bez intenzívnych kontaktov s muslimským Orientom. To isté môžeme povedať o Rumunoch – ich brancoveanský štýl sa v národnej architektúre objavil v 18. storočí a kombinoval rôzne umelecké vplyvy, vrátane tých islamských. Vzhľadom na svoj pravidelný kontakt s muslimami hrali ľudia z východnej Európy často úlohu sprostredkovateľov medzi Orientom a Západom a šírili znalosti o muslimskom svete v Londýne alebo v Paríži. Jedným z príkladov je postava rumunskej kniežaťa Dimitriea Cantemira žijúceho na prelome 18. storočia, autora monumentálnych diel o islame a o Osmanskej ríši. Rozkvet tureckých reálií si taktiež nemožno predstaviť bez výrazných úspechov maďarských vedcov ako Ármina Vámbéryho, zakladateľa prvej katedry turkológie na svete a priateľa sultána.

Východ a Orient

Z vyššie spomenutého vyplýva, že porovnanie Západu a Východu pomocou jednoduchých protikladov (kladné hodnoty proti záporným) európsku realitu plnú kontrastov viac zahmlieva ako vysvetluje. Je paradoxné, že Východ, v západnej Európe tradične stotožňovaný s muslimským Orientom, je teraz definovaný v európskych médiách ako nepriateľ islamu v Európe. Tieto dva Východy (európsky i orientálny) v rétorike Západu spája zásadne despotická podstata, čo je klasické orientalistické klišé. Takéto presvedčenie dnes pramení zo zámeru vybudovať neliberálnu väčšinovú demokraciu, čo Kaczyński a Orbán otvorene deklarovali. Avšak vnímať celý

európsky Východ prizmou týchto politikov znamená používať zjednodušené a nespravodlivé zovšeobecňovania. Liberálni kritici Orbána a Kaczynského z krajín tohto regiónu by si mali uvedomiť, že ak ich spájajú so „zlým“ Východom, nevedomky tým kultivujú mýtus bašty Západu, ktorú tentoraz ohrozuje východný despotizmus útočiaci zvnútra.

Kaczynski a Orbán samých seba prezentujú ako jediných vyslancov pravej Európy, ktorí majú brániť tradičnú kultúru, modernizáciu podľa vlastných predpokladov a suverenitu proti expanzii dekadentného Západu. Neuvedomujú si ako veľmi sa vo svojom vyjadrovaní podobajú na niektorých muslimských politikov brániacich svoju spoločnosť proti – väčšinou imaginárnej – expanzii Západu, ani do akej miery jedinečnosť ich krajín vyplýva okrem iného zo vzťahov s Orientom, ktorého sa toľko obávajú a hnuisia. Nerozhodnosť historických vzťahov východnej Európy s muslimským svetom je najlepšie zosobnená postavou poľského a maďarského hrdinu boja za slobodu proti agresorom – generála Jozefa Bema. Ministri zahraničných vecí oboch krajín ho nedávno vyhlásili za patróna večného poľsko-maďarského prialstva, ktorého jednou z najdôležitejších spoločných črt je obrana Európy proti muslimským utečencom. Pritom však „zabudli“ spomenúť, že Bem dožil svoj život ako moslim a generál Osmanskej ríše.

Tento príspevok je aktualizovanou verziou článku „Východná Európa a islam – nielen nenávist a strach“, ktorý bol pôvodne publikovaný v časopise Aspen Review č.2/2016.

Bibliografia

- Bachman, B. 2016. Diminishing Solidarity: Polish Attitudes toward the European Migration and Refugee Crisis. *Migration policy Institute*. <<http://www.migrationpolicy.org/article/diminishing-solidarity-polish-attitudes-toward-european-migration-and-refugee-crisis>>, cit. 20.10. 2016
- Fico chce zabrániť vzniku ucelenej muslimskej komunity na Slovensku. 2016. *SME*
- Kegl, A. 2016. 'You're DESTROYING Europe' Hungary PM predicts 'parallel Muslim society' due to migration. *Express*
- Kirkilas, G. 2015. Lithuania's Approach to Refugees: history, compassion and solidarity. *EurActiv*. <<http://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/opinion/lithuania-s-approach-to-refugees-history-compassion-and-solidarity/>>, cit. 20.10. 2016
- Website of the Hungarian Government*. 2015. Prime Minister Viktor Orbán on Kossuth Rádió's "180 minutes". <<http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-on-kossuth-radio-s-180-minutes>>, cit. 20.10. 2016
- Website of the Hungarian Government*. 2016. Interview with Prime Minister Viktor Orbán in the newspaper Passauer Neuer Presse. <<http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/interview-with-prime-minister-viktor-orban-in-the-newspaper-passauer-neuer-presse>>, cit. 20.10. 2016

2. časť

Život menšiny: výzvy a ako ich zvládať

Stačí na to rok a pol

Márton Bisztrai

Je držiteľom titulu MA v kultúrnej antropológii, študentom PhD. (Univerzita Eötvösa Loránda, Budapešť) a kvalifikovaným mediátorm (Stredoeurópska univerzita). V rámci výskumu a prednáškovej činnosti sa venuje vzťahom kresťanov a moslimov na Blízkom východe a jeho akademická práca pokrýva problematiku kultúrnych prepojení medzi národnou a náboženskou identitou. Po troch rokoch terénnego výskumu na Blízkom východe publikoval vlastnú knihu a viaceré články. V roku 2010 organizoval medzikultúrny projekt s názvom „Rugby za mier“, v rámci ktorého sa palestínsky a izraelský tím stretli na ihrisku pri zápase v rugby po vôbec prvý krát v histórii. Od výrazného nárastu v počte žiadateľov o azyl pracuje ako medzikultúrny mediátor a manažér mobilného tímu v rámci SOS Children's Villages Maďarsko a združenia Menedék. Je zapojený aj do riešenia integračnej problematiky so špecializáciou na rodové otázky.

Všetky prieskumy verejnej mienky realizované od politických zmien v roku 1989 neustále potvrdzujú, že medzi Maďarmi je nadmerná xenofobia. Prieskumy uvádzajú ako jej hlavné črty náchylnosť na antisemitizmus a veľmi silný rasizmus voči rómskemu obyvateľstvu. Odkedy sa spustil prílev žiadateľov o azyl, v každom prieskume verejnej mienky vedie islamofobia. Tá samozrejme nie je priamym dôsledkom fyzického kontaktu medzi miestnym obyvateľstvom a žiadateľmi o azyl. Je to skôr výsledok systematickej nenávistnej kampane maďarskej vlády. Vytvoriť nepriateľa,

ktorého väčšina Maďarov nikdy nevidela, jej trvalo len jeden a pol roka. Prostredníctvom životnej skúsenosti svojej kolegyne by som chcel poukázať na spojitosť medzi tým, čo tieto prieskumy verejnej mienky merajú a čo cíti moslim žijúci v Maďarsku.

Z Afganistanu do Maďarska

Mariam pochádza z Afganistanu. Do Maďarska, kde študuje medicínu vdľaka grantu od vlády, prišla v roku 2011. Je mladá, inteligentná a jej krásu má v sebe štipku orientálneho šarmu. Hovorí, číta a píše po maďarsky tak dobre ako ja – rodený Maďar, aj keď Maďarkou skutočne nie je. Je to dievča z Afganistanu, dobre integrované do maďarského-medzinárodného-mestského prostredia. Rada nosila svoj hidžáb [moslimská šatka, pozn. ed.], bolo to pre ňu prirodzené. Doma v Afganistane jej sestra ani jej matka šatku nenosili, nosila ju len Mariam a nechala si ju aj po príchode do Maďarska. Jej rodina jej nič nevnucovala, kedže sociálny tlak (ktorý všeobecne existoval v Afganistane) v Maďarsku zmizol. Avšak zhruba pred pol rokom si Mariam svoj hidžáb sňala... Tento jej čin je jadrom môjho príspevku. Aby sme pochopili Mariamino rozhodnutie – pretože bolo to jej vlastné rozhodnutie – treba ho vysvetliť v širšom kontexte zmien, ktoré sa v Maďarsku počas posledného roka a pol udiali.

V máji 2015 spustila maďarská vláda kampaň vo forme tlačenej ankety (poštou bola zaslaná do každej maďarskej domácnosti) – tzv. „národnú konzultáciu“ o migrácii a terorizme (Website of Hungarian Government, 2015). Pozostávala z dvanásťich manipulatívnych otázok:

1. Ako dôležité je pre Vás šírenie terorizmu, pokiaľ ide o Váš vlastný život?
2. Mohlo by sa Maďarsko podľa Vášho názoru stať v najbližších rokoch terčom teroristických útokov?
3. Súhlasíte s tvrdením, že chybná imigračná politika môže prispieť k šíreniu terorizmu?
4. Vedeli ste, že ekonomickí pristáhovalci prekračujú hranice nelegálne a že v poslednej dobe sa ich počet zvýšil dvadsaťnásobne?
5. Súhlasíte s názorom, že ekonomickí pristáhovalci ohrozujú pracovné miesta a živobytie maďarského ľudu?
6. Zlyhala podľa Vášho názoru pristáhovalecká a protiteroristická politika Bruselu?
7. Podporili by ste vládu v jej úsilí o zavedenie prísnejších imigračných predpisov v opozícii k Bruselu?
8. Podporili by ste nový predpis, ktorý by vláde umožnil umiestniť do internačných táborov pristáhovalcov, ktorí nelegálne vstúpili do krajiny?
9. Podľa vášho názoru by mali byť pristáhovalci, ktorí nelegálne vstúpili do krajiny, vrátení do svojich krajín v čo najkratšom čase?
10. Súhlasíte s tvrdením, že tí ekonomickí pristáhovalci, ktorí zostanú v Maďarsku, by mali pokryť svoje náklady na živobytie prácou?
11. Súhlasíte s tvrdením, že najlepší spôsob boja proti pristáhovalctvu je poskytnutie ekonomickej pomoci krajinám pôvodu pristáhovalcov?

12. Súhlasíte s vládou, že namiesto pridelenia finančných prostriedkov na pristáhovalectvo by sme mali podporovať maďarské rodiny a ich budúcich potomkov?

Namiesto premýšľania o relevantných otázkach boli milióny Maďarov zmanipulovaní tak, aby našli medzi migráciou a terorizmom priamu spojitosť a začali sa báť o svoje vlastné blaho. Keď v júni 2015 zasiahla Maďarsko prvá masívna vlna žiadateľov o azyl, nová billboardová kampaň už bola v uliciach. Po celej krajine šírila odkazy ako „ak prídeť do Maďarska, musíte rešpektovať našu kultúru“ (Proszektúra Blog, 2015). Nie v angličtine – jedine v maďarčine – čím mnohým ľuďom „objasnila“, akou hrozbou pre našu kultúru sú tieto neznáme (a pre väčšinu občanov aj neviditeľné) skupiny ľudí. Následne boli žiadatelia o azyl prítomní vo všetkých médiách.

Od konca júna do polovice septembra prešlo cez Maďarsko asi tristotisíc podivných ľudí. Nešlo to hladko, naopak – bolo to nepríjemné. Ľudia uviaznutí vo verejných parkoch, zablokované stanice. Všade samá špina, bolest a frustrácia. Vládou kontrolované médiá spájali migračnú vlnu s mladými slobodnými mužmi. Väčšina Maďarov od tej doby verí, že 90% migrantov sú muži. Verejná mienka bola „otrávená reálnou skúsenosťou“ a Maďarsko sa rýchlo stalo obeťou.

Muslimovia zaplavujú Európu

V septembri 2015 nastal čas konať a brániť Maďarsko pred inváziou „nových muslimských pristáhovalcov.“ Zo správ o udalostiach na južných hraniciach bolo každému „jasné“, že Maďarsko je vo vojne. Tento nový jazyk bol používaný ako v politickom diskurze, tak vo verejnoprávnych médiách, ktoré donekonečna opakovali, že „Maďarsko bojuje proti terorizmu

tým, že chráni svoje hranice“ (Hungary starts building fence, 2015). Z obete sa takto rýchlo stal hrdina. Na rad prišiel plot zo žiletkového drôtu, armáda, polícia a protiteroristické komando, ktoré malo ochrániť Európu pred vlnou islamu.

Do konca októbra 2015 sa cesta, ktorou prichádzali azylanti do Európy, zmenila. V tom čase bolo v Maďarsku asi dvetisíc žiadateľov o azyl (väčšina z nich v záchytných centrach) a každý týždeň nelegálne prekročilo hranice asi päťdesiat osôb. To však bolo na nasýtenie médií a strachu málo. Preto sa začali šíriť fámy, že incident podobný tomu v Nemecku „sa odohral aj v najmenšom maďarskom meste.“ Objavili sa nové prirovnania: „Moslimovia sú teroristi, všetci sú členovia ISIS. Všetci moslimovia boli v Kolíne nad Rýnom a všetci chcú znásilniť naše ženy. Moslimovia zaplavili Európu, vznikajú zóny, kam bieli nemôžu vstúpiť“ (Fidesz, 2016). Maďarská vláda podporovala webstránky, ktoré tieto nepotvrdené správy opakovali, čím dala týmto klamstvám dôveryhodný vzhľad.

V júli 2016 sa tón trochu zmenil. Propaganda si našla nového nepriateľa, nového vinníka: občiansku spoločnosť. To ona poskytovala utečencom pomoc a ochranu. Vláda začala očierňovať Georgea Sorosa, ktorého obvinila z používania financií na to, aby zaplavil Európu moslimami (Szegedma, 2016). Szilárd Németh, podpredseda maďarskej vládnucej strany Fidesz, oznámil parlamentnému výboru pre národnú bezpečnosť a národnému výboru pre obranu, že dokonca aj informácie, ktoré má k dispozícii tajná služba, uvádzajú Georgea Sorosa ako osobu stojacu za úsilím, ktoré v tomto smere vyvíja občianska spoločnosť (Fidesz, 2016 ; Magyaridők, 2016). Utečenci, migranti, moslimovia a tí, ktorí boli

presverdčení, že ide o ľudské bytosti, sa stali národným bezpečnostným problémom.

Polemické referendum

Maďarská vláda následne vyhlásila národné referendum o rozhodnutí EÚ prerozdeliť utečencov podľa vopred stanoveného systému kvót. Bola spustená i nová „informačná kampaň“, ktorej cieľom bolo zabezpečiť dostatočnú účasť a zamietnutie referenda: rozhlasové a televízne spotty, inzercia v novinách a obrovské množstvo billboardov obrích rozmerov doslova zaplavili Maďarsko. Odkazy objavujúce sa na billboarde zneli takto: „Viete, že od začiatku migračnej krízy zomrelo pri teroristických útokoch v Európe viac ako 300 ľudí?“, alebo „Viete, že od začiatku migračnej krízy obťažovanie žien v Európe prudko vzrástlo?“ a „Vedeli ste, že útok v Paríži bol uskutočnený pristáhovalcami?“ (Hungarian gov’t attacks, 2016).

Referendum sa konalo 2. októbra. Mariam v ten deň nechcela opuściť internát. Povedala si, že radšej zostane doma – kto vie, čo sa môže stať. Bola vydesená a cítila sa ohrozená. To bol priamy následok posledného roka a pol. A neboli to len strach a necítila ho len toho 2. októbra ... Mariam sa stala obeťou slovných útokov, pretože nosila hidžáb a nahnevané pohľady ju prenasledovali všade na verejných miestach. Cítila sa diskriminovaná niektorými pedagógmi na univerzite. Hidžáb, tak ako to opisujú islamské texty, pomáha ženám ukrývať ich krásu pred očami cudzincov a zostať neviditeľnými. Avšak táto dôležitá súčasť Mariaminej identity sa stala pre ňu nepohodlnou. Rozhodla sa teda šatku odložiť a vystaviť svoju krásu na obdiv len preto, aby sa mohla opäť stať neviditeľnou. Šatku nosila bez akéhokoľvek tlaku a dala si ju dolu uprostred

búrlivej agitácie maďarskej vlády. Jej čin teda interpretujem ako okolím spôsobené sebapoškodzovanie.

Bibliografia

- Fidesz.* 2016. Titkosszolgálati jelentések bizonyítják Soros Magyarországi befolyását. <<http://www.fidesz.hu/hirek/2016-05-25/titkosszolgatali-jelentesek-bizonyitjak-soros-magyarorszagi-befolyasat/>>, cit. 2.9.2016
- Hungarian govt attacks 'migrants' in new campaign. 2016. *Budapest Business Journal*. <http://bbj.hu/politics/hungarian-govt-attacks-migrants-in-new-campaign_119453>, cit. 11.9.2016
- Hungary starts building fence on border with Croatia: PM, 2015. *Reuters*. <<http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-orban-idUSKCN0R10GD20150918>>, cit. 2.9.2016
- Magyáridők.* 2016. Sorosékállnak a bevándorlók mögött. <<http://magyaridok.hu/belfold/sorosek-allnak-bevandorlok-mogott-715897/>>, cit. 10.9.2016
- Proszektúra Blog.* 2015. Nemzeti Kultúralis Kiskáté <http://proszektura.blog.hu/2015/06/12/kdnp_kulturalis_kiskat_eja>, cit. 1.9.2016
- Szegedma.* 2016. Orbán: nemzetközi erők migránsok behozatalán dolgoznak. <<http://szegedma.hu/hir/szeged/2016/06/orban-nemzetkozi-erok-migransok-behozatalan-dolgoznak.html>>, cit. 10.9.2016
- Website of the Hungarian Government.* 2015. National consultation on immigration to begin. <<http://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/national-consultation-on-immigration-to-begin>>, cit. 15.9.2016

Islam na Islande

Ahmad Taha Seddeeq Muhammad

Narodil sa v roku 1979 v Sýrii. Od roku 2003 pôsobil na Katedre anglického jazyka a prekladu islamských textov na prestížnej univerzite Al-Azhar v Egypte. V roku 2010 získal magisterský titul v islamských štúdiách v angličtine na tej istej univerzite. Dlhodobo sa venuje prekladu náboženských textov a islamských učebných materiálov do angličtiny. V roku 2010 navštívil Island ako hostujúci imám a prednášal na mnohých inštitúciách zaoberejúcich sa medzikultúrnym porozumením ako napr. Universal Peace Federation (UPF). Od roku 2011 pôsobí ako duchovný vodca Islamského kultúrneho centra na Islande.

Island je ostrovná severská krajina s počtom obyvateľov asi 333 000, z ktorých takmer 2000 tvoria muslimovia. Väčšina muslimskej populácie žije v hlavnom meste, v ktorom sa nachádzajú aj obe zaregistrované islamské združenia. Muslimské komunity neprevádzkujú na Islande žiadne súkromné školy, ale v snahe dosiahnuť spolužitie v spoločnosti existujú rôzne formy komunikácie a spolupráce medzi náboženskými inštitúciami a islandskými orgánmi. Island poskytuje modelový príklad spolunažívania medzi rôznymi náboženstvami a národnosťami v slušnosti a v mieri. Avšak utópia je stav mysele a problémy zostávajú aj naďalej soľou života.

Muslimské obyvateľstvo a oficiálne muslimské organizácie

Muslimská populácia na Islande by podľa niektorých odhadov mohla dosahovať takmer dvetisíc členov. Neformálne štatistiky dlhodobo uvádzali, že počet muslimov na Islande sa pohybuje okolo tisícpäťstca osôb, ale odvtedy je ich počet na vzostupe. V poslednej dobe totiž mnoho muslimov prišlo na Island z krajín, v ktorých zúria vojny, nepokoje a chaos. To zvýšilo počet muslimov na približne dvetisíc a z nich je približne tisíc oficiálne registrovaných v muslimských organizáciách na Islande.

Island má 44 náboženských organizácií reprezentujúcich rôzne vierovyznania a náboženstvá. Tieto organizácie dostávajú finančnú podporu od daňových poplatníkov, ktorí sa zaregistrovali ako členovia týchto organizácií. Členovia starší ako 16 rokov platia malú časť svojich daní náboženskej organizácií a tá je potom ďalej spracovaná daňovým úradom.¹³ Spomedzi týchto 44 náboženských organizácií vláda oficálne uznáva ako náboženské združenia iba dve muslimské organizácie a muslimovia majú právo zaregistrovať sa v ktorejkoľvek z nich. Jednou z nich je Muslimská islandská

¹³ Na Islande neexistuje žiadne formálne oddelenie cirkvi od štátu. Islandčania musia svoju príslušnosť k cirkvi zaregistrovať a takmer tri štvrtiny obyvateľstva sú členmi štátnej Evanjelickej luteránskej cirkvi na Islande. Existuje viac ako 40 ďalších registrovaných náboženských subjektov, ktoré môžu poberať tzv. „farské poplatky“ vyplácané prostredníctvom daňového systému. Štátna cirkev je podporovaná vládou, ale všetky registrované cirkvi a náboženské spoločnosti dostávajú podporu prostredníctvom cirkevných dane od daňových poplatníkov vo veku nad 16 rokov. V prípade, že nie sú registrovaní, táto daň smeruje do všeobecných príjmov. (Pozn. ed.)

asociácia na Islande a druhá je Islamské kultúrne centrum na Islande. V týchto organizáciách je registrovaných asi tisíc moslimov.

Aktivity moslimov zahŕňajú každodenné modlitby, stretávanie v piatky a oslavy hlavných sviatkov v roku. Tieto aktivity spájajú moslimské rodiny s deťmi, ktoré majú radi sviatky a očakávajú ich každý rok.

Islam na Islande v histórii

Muslimovia žijúci na Islande majú rozličný etnický pôvod – albánsky, bosniacky, kosovský, turecký, pakistánsky, stredovýchodný a africký. Asi 50 Islandanov konvertovalo na Islám, z toho väčšina bola žien, z ktorých niektoré žijú v zahraničí.

Podľa islandského vedca Kristjána Sigurðssona, komunikácia medzi Islandanmi a muslimami začala v 9. storočí prostredníctvom arabských obchodníkov, ktorí ako prví nadviazali kontakt so severskými krajinami. Podľa islandských písomností dosiahli muslimovia islandský breh po prvýkrát v roku 1627, keď takzvaní tureckí piráti zaútočili na juhozápadné pobrežie Islandu. Niektorí Islandania boli prinútení prestáhať sa do Alžírska s tureckými pirátmi a neskôr konvertovali na islam v Alžírsku, kde časť z nich aj ostala, zatiaľ čo druhá časť sa vrátila na Island. Medzi tými, ktorí sa vrátili späť na Island, bola aj Guðrun Símonardóttir, ktorá sa neskôr vydala za prominentného kresťanského lídra islandskej história Hallgrímura Péturssona. Po ňom je nazvaný aj najväčší islandský kostol – Hallgrímskirkja.

Dnešní moslimovia na Islande nemajú predkov, pretože podľa prvej zmienky prví, ktorí sa na Islande usadili, prišli v roku 1950. Pred týmto dátumom neexistujú o islame na Islande žiadne zmienky okrem udalosti z roku 1627, ktorá je spomenutá vyššie. Podľa modernej história je Sverrir Agnarsson prvý Islandčan, ktorý v roku 1972 konvertoval na islam. Medzi prvými sa na Islande usídlili moslimovia zo Sýrie niekedy v 60. rokoch 20. storočia. Mnoho moslimov prišlo v 70-tých rokoch 20. storočia, ale naozajstný nárast počtu muslimského obyvateľstva nastal najmä od začiatku konfliktu na Strednom východe. Tento konflikt spôsobil príchod moslimov z rôznych kultúrnych prostredí: Stredného východu, Západnej Afriky, Turecka, Ázie a Európy; patria tu aj Islandčania, ktorí sa rozhodli konvertovať na islam.

Spolupráca s mestskou políciou

V porovnaní s ostatnými škandinávskymi krajinami je muslimská komunita na Islande pomerne malá, ale v poslednej dobe prichádza čoraz viac ľudí z dôvodu nepokojo a vojen v ich krajinách. Spolu s nimi prichádza aj nemoslimské obyvateľstvo z Východnej Európy a iných častí sveta, čo prinieslo nové výzvy. V reakcii na túto demografickú zmenu pripravila islandská vláda rôzne projekty zamerané na lepšiu komunikáciu a porozumenie medzi pôvodným obyvateľstvom a pristáhovalcami a na riešenie zložitých situácií, ktorým teraz musia čeliť.

V januári 2016 spustila mestská polícia v Reykjavíku projekt na monitorovanie a prevenciu zločinov z nenávisti (Barylo, 2016). Tento projekt vznikol pod vedením policajnej inšpektorky, ktorá sa okrem iného stretla s náboženskými vodcami a lídry muslimských organizácií a pozorne si ich vypočula. Tieto

stretnutia pozitívne zapôsobili na muslimskú komunitu a na islandské obyvateľstvo, pretože potvrdili spoluprácu medzi úradmi a obyvateľstvom a zabezpečili komunikáciu, ktorá pomohla odstrániť strach a vysvetliť nedorozumenia a konflikty medzi týmito skupinami.

V októbri 2016 iniciovala mestská polícia ďalší veľký projekt s názvom „Polícia v rozmanitej spoločnosti.“ Cieľom projektu je zlepšiť komunikáciu medzi políciou a pristáhovalcami a vybudovať medzi nimi vzájomnú dôveru. Projekt je predĺžený do ďalšieho leta s cieľom zaručiť obojstrannú spoluprácu, pomôcť spoločnosti napredovať a zabezpečiť bezpečné a priaznivé prostredie. Projekt navádzza všetkých zúčastnených k uvedomieniu si, že týmito stretnutiami každý z nich prispieva k tvorbe a formovaniu názorov a rozhodnutí – každý sa správa ako súčasť tímu.

Pozemok na výstavbu mešity

Islandská vláda schválila grant na financovanie pozemku určeného na výstavbu mešity pre moslimov žijúcich na Isande a tento krok sa stretol s pozitívou odozvou zo strany muslimskej komunity. Pozemok na stavbu mešity bol pridelený Moslimskej asociácii a od tohto momentu sa členovia tohto združenia snažili získať finančnú podporu potrebnú na splnenie plánov tohto veľkého projektu. Dodnes ale mešita nebola postavená. Pridelenie pozemku rozpútalo diskusiu v islandskej spoločnosti a časť Islandčanov začala kritizovať rozhodnutie vlády a požadovať jeho stiahnutie a navrátenie pozemku. Vláda však dokázala čeliť kritike a dodržala slovo. Časť Islandčanov nebola s rozhodnutím spokojná a vytvorila facebookovú skupinu proti výstavbe mešity, ale vzápäťi vznikla protikladná skupina na jej podporu.

Táto skupina oponovala tej predošej a podporovala moslimov a ich právo na vlastné miesto na bohoslužby ako súčasť spoločnosti.

Hlas opozície sa však neskončil len pri slovách na sociálnych sieťach: neskôr niekto z oponentov umiestnil prasačiu hlavu na pozemok, na ktorom mala byť mešita postavená. Islandská spoločnosť sa tak rozdelila na tri skupiny: prvá, ktorá podporovala stavbu mešity; druhá, ktorá bola proti; a tretia, najväčšia, ktorá sa k tomuto problému postavila neutrálne a ktorú nezaujímalo, či mešita bude alebo nebude postavená.

Multikulturalizmus a medzináboženská spolupráca

Islandské médiá často informujú o muslimských sviatkoch, ako napríklad naposledy v septembri tohto roku (Þorbjörnsson, 2016). Tieto správy o muslimských aktivitách pomáhajú spoločnosti priať náboženskú rozmanitosť a odlišnosť. Medzináboženské stretnutia na Islande sa pravidelne konajú pod záštitou náboženských združení a zaoberajú sa spoluprácou a vzájomným porozumením medzi jednotlivými vierovyznaniami. Jedným z cieľov je nájsť a vyriešiť existujúce problémy, na ktoré sa tieto združenia snažia poukázať. Predstavitelia náboženských združení, ktoré sa zúčastňujú na týchto pravidelných stretnutiach, oslávili 24. novembra výročie. Stretnutia sa zúčastnil aj prezident a pri tejto príležitosti predniesol aj prejav.

Na Islande sa každý rok organizujú multikultúrne aktivity, ktorých sa moslimovia zúčastňujú a kde zároveň predstavujú svoju tradičnú literatúru, jedlo a sladkosti. Univerzity organizujú prednášky v spolupráci s muslimskými združeniami, pričom moslimovia majú možnosť podeliť sa o svoj islamský

pohľad na spoločnosť, vyvrátiť chybné predstavy a zodpovedať háklivé otázky. Niektoré sympóziá sú organizované Červeným krížom a organizáciami pre ochranu ľudských práv, ktoré podporujú pokojné spolunažívanie a vzájomnú toleranciu. Všetko toto úsilie je momentálne potrebné v európskych krajinách na dosiahnutie vzájomného porozumenia pri spolunažívaní a integrácii do týchto krajín.

Školy, univerzity a médiá by mali mať hlavnú úlohu pri šírení porozumenia v spoločnosti, pri budovaní silnejších väzieb medzi rozmanitými kultúrami v spoločnosti. Uvedomenie si týchto ťažkostí nám určite pomôže realizovať naše sny.

Bibliografia

- Barylo, W. 2016. Making of a Cohesive Society: Muslims In Iceland. *Huffington Post.* <http://www.huffingtonpost.co.uk/william-barylo/making-of-a-cohesive-soci_b_10023530.html>, cit. 10.10.2016
- Þorbjörnsson, G.B. 2016. Haldir upp á Eid al-Adha í Skútuvogi. *RÚV.* <<http://www.ruv.is/frett/haldir-upp-a-eid-al-adha-i-skutuvogi>>, cit. 10.10.2016

3. časť

**O stereotypoch:
ako čelit
protimuslimským
postojom?**

Nevítaní cudzinci: moslimovia na Slovensku

Jozef Lenč

PhDr. Jozef Lenč, PhD. Je slovenský politológ. Je spoluautorom publikácie *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti* a autorom publikácie *Náboženstvo v politike a pozícia náboženských politických strán*. Je členom katedry filozofie a aplikovanej filozofie na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V slovenských médiách pravidelne komentuje udalosti na Strednom východe.

Pri každej príležitosti sa prezentujeme ako tí, ktorí vítajú hostí chlebom a soľou. Budujeme obraz otvoreného a pohostinného národa. Aktuálne krízy a praktické skúsenosti moslimskej komunity na Slovensku odkrývajú zarážajúco odlišný obraz; obraz toho, že menšiny na Slovensku nemali vždy „na ružiach ustlané“ – rovnako ako tí, ktorí sa dobrovoľne alebo proti vlastnej vôle, ocitli na slovenskom území. Migrantov nevítame s otvorenou náručou. Stavíame pred nimi múry nedôvery a strachu. Najkontroverznejšie je prijímaná moslimská menšina. Etnický, rasový podtext nepriateľského náhľadu na moslimov sa objavil najmä po 11. septembri 2001 (Letavajová, 2007) a zvýraznený bol v kontexte utečeneckých vín v rokoch 2011 až 2016 (Liďák, 2015 ; Világi, 2015 ; Kadlecíková, 2016).

Moslimovia, nevítaní cudzinci

Pocit nechcených majú na Slovensku príslušníci viacerých menšíň. „Za komunizmu som si myšľel, že sa na Slovensku necítim doma preto, že je komunizmus, dnes viem, že je to preto, že nás tu nechcú“ (Szigeti In Gál, 2009:203). Po eufórii novembra 1989 mali tento pocit viacerí slovenskí Maďari. Pozícia nevitaných hostí platí pre slovenských moslimov napriek tomu, že sú prakticky neviditeľní, čo je výrazne odlišná situácia od väčšiny krajín EÚ. Aj tak sa v strednej Európe postupne prejavujú nebezpečné aspekty islamofóbie.¹⁴ Rastie popularita extrémizmu a pravicových strán, objavujú a tolerujú sa verejne prezentované nenávistné komentáre jednotlivcov i spoločenských a politických elít (Charvát, 2007). S úmyslom „zviest sa na vlne“ anti-muslimskej propagandy, sa islamofóbia stáva súčasťou vnútropolitického boja vo volebných kampaniach väčšiny politických strán (Štefančík, 2011a).

¹⁴ Islamofóbia je najčastejšie spájaná s vyjadreniami, ktoré sa a priori negatívne vymedzujú voči islamu a moslimom. Ide o protimoslimské správanie majoritného nemoslimského obyvateľstva, za ktorého príčinu je najčastejšie považovaný strach prameniaci z prezentovaných informácií o islame a moslimoch ako aj historické predsudky spojené s islamom a moslimami. Islamofóbia je pojem, ktorý nemá jednoznačnú definíciu – autori sa prikláňajú skôr k viacerým možným prístupom k tomuto pojmu. Islamofóbia má polysémantický charakter a je spájaná s politickým populizmom, ktorý odmieta vnútornú diferenciáciu islamu a prezentuje ho ako monolitnú hrozbu pre Západ a jeho hodnoty. Islamofóbia sa prejavuje v podobe diskriminácie, predsudkov, násilia a spoločenského vyčleňovania (Richardson, 2004:7-15; Štefančík, 2011b:12-15).

Slovenská spoločnosť sa paternalisticky bráni prieniku nových myšlienok a uzatvára sa pred novými menšinami. Toto sa zvýraznilo pri budovaní štátu a jeho etnicko-religióznej identity. Podpisom Základnej zmluvy so Svätou stolicou v roku 2000 sa štát zaviazal podporovať katolícku cirkev v jej pôsobení na Slovensku.¹⁵ Spolu s udalosťami prvých dekád 21. storočia a výrazne negatívnym obrazom islamu v spoločnosti sa vytvorili podmienky pre silnejúce prejavy negatívnych emócií namierených voči islamu a moslimom – prejavy islamofóbie.

Muslimská komunita na Slovensku je mimoriadne rozmanitá. Korene jej história siahajú do 60. rokov 20. storočia. V tom čase na Slovensko prišli prí moslimovia zo spriateľených socialistických krajín, ktorí študovali na československých univerzitách v Bratislave, v Martine a Košiciach, následne sa oženili a zostali na Slovensku aj pôsobiť. Oni a ich potomkovia tvoria základný pilier slovenskej muslimskej komunity. Organizovaná komunita na Slovensku – podobne ako

¹⁵ Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskom bola prijatá počas prvej vlády Mikuláša Dzurindu v roku 2000. Zmluva obsahovala niekoľko konkrétnych zvýhodnení pre katolícku cirkev na Slovensku, ktoré mali oporu v tom, že dokument má podobu medzinárodnej zmluvy, ktorá má nadradený status nad vnútrostátnou legislatívou. V zmluve sa Slovensko zaviazalo, že: vo vieroučných a personálnych otázkach má katolícka cirkev absolútну suverenitu, štát bude rešpektovať dni pracovného pokoja, nedele a cirkevné sviatky (vymenované v zmluve), spolupracovať s cirkvou pri ochrane a podpore manželstva, vymedzila práva cirkvi v oblasti pastoračnej a vzdelávacej činnosti a pod. Dodatočné zmluvy mali obsiahnuť oblasť finančnej podpory, vzdelávania (Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou).

v Čechách – však oficiálne neexistovala. Neexistujú žiadne relevantné záznamy a môžeme len predpokladať, že moslimovia na Slovensku praktizovali vieru iba v súkromí alebo v širšom rodinnom kruhu. Život moslimov podliehal „utajeniu“ podobne ako ostatné náboženské aktivity jednotlivcov či menších skupín.

Zdroenie a problémy muslimskej obce na Slovensku

Prelom 80. a 90. rokov 20. storočia priniesol zmenu. Na Slovensko prichádzajú študenti z Afganistanu, ktorí úspešne absolvovali štúdium na stredných školách a univerzitách. Usadili sa tu, založili si rodiny a vytvorili jednu z najpočetnejších komunit. Zintenzívnili sa tiež kontakty s arabskými krajinami, s Palestínou, s Irakom, so Sýriou, s Líbyou a z tohto prostredia sa začiatkom 90. rokov 20. storočia kreovala prvá organizovaná komunita moslimov na Slovensku. K tomu, aby to bolo možné, bola nutná zmena režimu a legislatívy umožňujúcej slobodné združovanie sa osôb.

Vytvorenie muslimskej komunity na Slovensku nebolo v prvých rokoch slobody prekvapivé. Zahraniční študenti sa v skromných podmienkach snažili udržiavať muslimské náboženské tradície už predtým, minimálne organizovať stretnutia pri piatkových modlitbách. Chýbala im však náboženská autorita, ktorá by dokázala aktivity koordinovať. V nedemokratickom prostredí sa otázka viery a jej verejná prezentácia stávali príťažou. Zo spomienok moslimov vieme, že v tom čase bolo na Slovensku niekoľko konvertitov z radov Slovákov, avšak ich identitu dnes už nepoznáme. Neexistujú ani informácie o tom, že by na Slovensku bola podobne významná osobnosť, ktorá by pôsobila v rámci komunity a požívala rovnakú autoritu ako prof. Šilhavý v Čechách.

Slovenská *umma* [spoločenstvo veriacich, pozn. ed.] len čakala na svoj oficiálny vznik.

Súčasťou komunity boli utečenci z Balkánu – ich počet sa pohyboval rádovo v stovkách; ku komunité sa postupne pridávali moslimovia z Ruskej federácie, resp. Albánci z krajín bývalej Juhoslávie t.j. z Bosny, z Kosova a z Macedónska. So vznikom samostatnej Slovenskej republiky a otvorení zastupiteľských úradov moslimských krajín sa komunita obohatila aj o zamestnancov týchto ambasád. Z nich sú dlhodobo najaktívnejší moslimovia z Indonézie angažujúci sa aj v oblasti vzdelávania. Začiatkom 21. storočia sa na územie Slovenska dostávajú aj skupiny migrantov z afrických moslimských štátov. Ide o azylantov z konfliktných regiónov východnej Afriky (Sudán, Eritrea, Somálsko) a čiastočne z Nigérie a Alžírska, ktoré taktiež prechádzajú komplikovaným vnútropolitickým vývojom. Spoločne tak vytvorili bohatú mozaiku slovenského islamu.

Začiatkom deväťdesiatych rokov sa vytvorili adekvátnie podmienky pre slobodné združovanie rôznych komunit. Ponúknutú možnosť využili aj slovenskí moslimovia. V Bratislave sa prvé miesto pre neoficiálну modlitebňu našlo v blízkosti Nám. 1. mája, kde pôsobili až do roku 1999. V týchto priestoroch vznikol i *Všeobecný zväz moslimských študentov* (vznik 1993) (Nielsen a kol., 2011). Pravdepodobne aj v ostatných univerzitných mestách na Slovensku (Martin a Košice) sa začali objavovať podobné miesta, ktoré slúžili na občasné stretnutia sa moslimov. V Bratislave pôsobil vôbec prvý známy imám slovenskej muslimskej komunity, Daúd Imeri. Napriek podmienkam sa mu podarilo vybudovať životaschopnú komunitu, nápomocnú pri integrácii prvých migrantov na Slovensku. Kedže svoje povolanie – duchovného

a učiteľa islamskej teológie – kvôli chýbajúcej registrácií nemohol vykonávať oficiálne, rozhodol sa v roku 1996 opustiť Slovensko.

Všeobecný zväz muslimských študentov na Slovensku pokračoval v pokusoch o uznanie islamu. V krátkych intervaloch vydával niekoľko časopisov, distribuoval muslimskú literatúru, organizoval rôzne prednášky, šíril osvetu, organizoval spoločné modlitby a v neposlednom rade realizoval sociálnu pomoc pre muslimov. Po odchode Daúda Imeriho ho v pozícii imáma v modlitebni na Nám. 1. mája v Bratislave nahradil Muhammad Safwan Hasna. O niekoľko rokov neskôr sa zväz transformoval na Islamskú nadáciu na Slovensku. Pri jej vzniku stáli Muhammad S. Hasna, Artan Qineti, Akram al-Hajwan. So založením nadácie sa oživilo úsilie o výstavbu mešity. Nadácia disponuje stavebným pozemkom, odpor voči výstavbe zo strany mesta a verejnosti však neumožňuje postaviť islamské kultúrne centrum, ktoré by dôstojne reprezentovalo islam a muslimov na Slovensku. Od roku 2009 je nadácia prevádzkovateľom *Kultúrneho centra Córdoba*. Islamská nadácia funguje najmä vďaka Muhammadovi S. Hasnovi, Artanovi Qinetu, Zuzane Hasna, Marošovi Zofčinovi a mnohým ďalším slovenským konvertitom a muslimom z rôznych častí pestrofarebného muslimského sveta.

Podľa údajov Husaina Kettaniho žije na Slovensku asi 4 870 muslimov, pričom vychádza zo sčítania ľudu v roku 2001, v ktorom uviedlo inú než štátom uznanú vieri 6 214 obyvateľov Slovenskej republiky (Kettani, 2010). Neoficiálne sčítania islamskej nadácie uvádzajú počty blízke Kettaniho odhadu. Analýza rôznych muslimských komunit žijúcich na Slovensku – občanov Slovenskej republiky, sezónnych pracovníkov,

podnikateľov a študentov – ukazuje, že komunitu tvorí: cca. 1 500 Arabov (študenti aj naturalizovaní Arabi), 1 000 muslimov z Macedónska (tzv. Osmanli a Albánci z mestečka Vrapčište, Gostivar, Tetovo a pod.), 240 Afgancov, 300 až 400 muslimov z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, 200 muslimov z Bosny a približne rovnaký počet z Kosova, 150 až 200 Turkov, približne 200 Afričanov (prevažne Somálčanov), približne 400 muslimov z ostatných kútov sveta (juhovýchodná Ázia – Indonézia, Pakistan) a približne 350 až 500 slovenských konvertitov, medzi ktorími dominujú ženy vydaté za muslimov. Sčítaním tohto odhadu dospejeme k celkom reálnemu číslu cca. 4 700 muslimov.

Muslimskú komunitu tvoria vysokoškolsky vzdelaní občania s dobrou znalosťou slovenského jazyka i úspešní podnikatelia, ktorí vytvárajú pracovné miesta a podieľajú sa na raste ekonomiky krajinu. Muslimovia nie sú spoločensky izolovaní ani oddelení od väčšinovej spoločnosti, čo čiastočne minimalizuje negatíva mediálneho a politického obrazu o islamе. Islamská nadácia má dobré vzťahy s mimovládnymi organizáciami, ktoré sa angažujú v ochrane práv a slobôd, žiaľ na Slovensku doposiaľ chýba politická strana, ktorá by sa verejne postavila za práva náboženských menšíň, s úmyslom zmeniť niektoré aspekty diskriminačných zákonov platných na území Slovenskej republiky.

Zákonom proti muslimom

„Diskriminácia vyznávačov islamu je na Slovensku ukotvená aj v zákone. Novelizáciou zákona o slobode náboženskej viery a postavenia cirkví a náboženských spoločností z roku 2007 sa Slovenská republika zaradila medzi štáty s najprísnejšou normou v Európe“ (Štefančík, 2011b:21). Zákon definuje nové

podmienky registrácie náboženských spoločností, ktoré nie sú Slovenskou republikou uznané. V § 11 zostalo, že návrh na registráciu je možné „podať, ak sa preukáže, že sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti hlási najmenej 20 000 plnoletých členov“, avšak tí musia mať trvalý „pobyt na území Slovenskej republiky a [byť] občanmi Slovenskej republiky.“ (Zákon č. 201/2007 Z. z.) Problém je v tom, že náboženské obce nemajú možnosť evidovať zoznamy ľudí, ktorí sa k nim hlásia. Najmä islam, pretože konvertovanie na islam nie je späté s „krstom“ a nemusí oňom existovať relevantný doklad. Úradníci (štát), majú možnosť svojvoľne rozhodnúť, ktoré podpisy spĺňajú alebo nesplňajú náležitosť k uznaniu. Môže sa tým oddaľovať registrácia „nepohodlnej“ náboženskej spoločnosti, akokoľvek to štátu vyhovuje. Takýto úmysel prezentovali viacerí slovenskí politici – minister vnútra Kaliňák (september 2006), minister kultúry Maďarič (január 2016) alebo predseda parlamentu Danko (v rokoch 2015 a 2016).¹⁶

Zákon sa vymyká štandardom Európskej únie¹⁷ a je prísnejší než niektoré právne normy v nedemokratických režimoch

¹⁶ Pozri: <http://www.islamonline.sk/2016/09/sns-vravi-ze-sprisnenie-registracie-ma-zabranit-spekulantom-nie-je-to-cela-pravda/>; <http://www.islamonline.sk/2016/05/vyroky-premiera-nas-opat-preslavili-vsimpli-si-ich-turisti-ambasady-komentatori-i-zahranicie/>; <http://www.islamonline.sk/2016/01/minister-kultury-madaric-zakon-na-registraciu-cirkvi-sme-sprisnili-aby-sa-zabranilo-islamizmu/> (10.11.2016)

¹⁷ Štáty Európskej únie si v legislatíve pri akceptácii menšinových náboženstiev stanovujú minimálne počty potrebných podpisov na registrovanie novej cirkvi či náboženskej spoločnosti. Existujú prípady, kedy si štát nečiní žiadny nárok na registrovanie náboženských obcí pôsobiacich na svojom území. Náboženské obce vystupujú ako spoločenské alebo súkromné organizácie

(Bielorusko)¹⁸ alebo v krajinách, v ktorých prebieha proces transformácie (Ukrajina).¹⁹ Negatívne sa k nemu vyjadrili domáce a zahraničné inštitúcie. Každoročná správa Ministerstva zahraničných vecí USA o miere slobody vierovyznania vo svete opakovane zdôrazňuje, že „zákon o registrácii cirkví v mnohých prípadoch znevýhodňuje menšie náboženské spoločnosti“ (Religious Freedom Report, 2011). Problém vidí v tom, že

duchovní neregistrovaných náboženských spoločností sa nemohli starať o svojich členov vo väzniciach a štátnych nemocniacach a cirkevné sobáše členov

a v prípade, že ich doktrína nie je v rozpore s morálkou alebo ústavou štátu a neporušuje práva a slobody osôb dostáva sa im rovnakej právnej ochrany ako majoritnej náboženskej obci. Zvyčajne však bez finančného príspevku. V prípadoch vyžadujúcich počet podpisov pre uznanie sa pohybuje v rozmedzí od desiatok členov (pobaltské štáty) po stovky členov (krajiny V4). Prípadne sa udáva percentuálne zastúpenie v populácii t.j. od 0,002% po 0,5%. (Moravčíková a Lojda, 2005).

¹⁸ Bielorusko navzdory faktu, že patrí k posledným nedemokratickým režimom Európy je v medziach akceptácie nových cirkví a náboženských spoločnosti otvorennejšie než Slovenská republika. V Bielorusku je stanovená imperatívna podmienka štátnej registrácie náboženských spoločností, ktorá sa po roku 2002 sprísnila, napriek tomu súčasná právna norma vyžaduje iniciatívu a podpis najmenej 20 občanov, ktorí dosiahli vek 18 rokov a majú trvalý pobyt na území jednej alebo niekoľkých obcí (Moravčíková a Lojda, 2005).

¹⁹ Ukrajina je pri akceptovaní nových cirkví a náboženských spoločností liberálnejšou krajinou než Bielorusko. K získaniu štátneho uznania, resp. právnej subjektivity je potrebná registrácia, o ktorú požiada 10 zakladajúcich členov (Moravčíková a Lojda, 2005).

týchto spoločností museli byť doplnené civilným obradom, aby boli právoplatné. Príležitostne sa stávalo, že členom týchto spoločností nebolo povolené pochovať ich príbuzných na mestských cintorínoch [...]. Neregistrované spoločnosti sa nespomínajú v oficiálnych učebných materiáloch náboženskej výchovy (Ibid.).

K zákonu č. 201/2007 Z. z. sa vyslovila Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, ktorá predložila námietku aj na Ústavný súd SR. Vo výslednom stanovisku súd nevyhovel návrhu prokuratúry pozastaviť účinnosť zákona č. 201/2007 Z. z. a sudcovia Ústavného súdu sa zhodli, že „skutočnosť, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania“ (Nález PL ÚS 10/08). Nestotožnil sa s tým suds Lajos Mészáros, ktorého výhrady sú súčasťou Nálezu č. PL ÚS 10/08. Namieta, že počet podpísaných na žiadosti o registráciu limituje slobodu vierovyznania. Konštatuje, že „vychádzajúc z nemožnosti získať právnu subjektivitu pri nízkom počte členov [...] v danej veci ide o zásah do slobody prejavovať svoje náboženstvo.“ (Mészáros, 2010).

Sloboda neznamená len možnosť prihlásiť sa k viere a žiť ju súkromí. Sloboda zahŕňa všetky oblasti vrátane výstavby svätýň a možnosti legalizovať náboženské sobáše a pohreby (Letavajová, 2007). Ten istý zdroj dodáva, že štát zákonom vytvára nerovnoprávne postavenie, v ktorom uznáva cirkvi, ktoré majú rádovo stoviek menší počet členov, ale neakceptuje komunitu, ktorá tradične pôsobí na Slovensku a počtom veriacich prevyšuje registrované cirkvi. Potvrdzuje

predpojatosť štátu voči islamu a moslimom. Dokazujú to vyjadrenia politikov a programové tézy niektorých strán (Štefančík, 2011c ; IslamOnline, 2015, 2016).

Dezinformácie a ako to zmeniť

Symptomatickým faktorom, ktorý ovplyvňuje postavenie muslimskej komunity na Slovensku je vytváranie dezinformácií o islame a o moslimoch a ich šírenie v spoločnosti. Ruka v ruke sa na tom podieľajú politické a spoločenské elity a médiá. Úrodnou pôdou pre anti-islamské dezinformácie sú: a) nedostatočné vzdelenie o islame (moslimská mládež na Západe, konvertiti a nemoslimská verejnosť); b) mediálny obraz o islame a moslimoch (opakovane prezentovaný teror, násilie a „šari’atske“ tresty); c) predsudky, ktoré sú prezentované cirkvami, politikmi a prvkami ľudovej slovesnosti. Platí tiež, že islamofóbii na Slovensku (a v strednej Európe vo všeobecnosti – V4) napomáha, že pravdivý obraz o islame de facto neexistuje.

Najrozšírenejšie fabulácie sú: a priori negatívny vzťah islamu, resp. moslimov k nemoslimom, ktorí majú zákaz sa prialiť a povinnosť s nimi bojovať; dôležitosť a miesto džihádu v islame, ktorý je prezentovaný len ako tzv. svätá vojna; jedinosť islamu a jednota islamskej komunity, na základe ktorého sa vytvára obraz jednotného primárne „bojovného a nenávistného islamu“ ako jediná alternatíva a moslim ako terorista; a nakoniec postavenie žien v islame, ktoré je interpretované ako „poddanské“ bez existencie akýchkoľvek ženských práv. Najviditeľnejším dôsledkom rozširovania mýtov a dezinformácií je aktuálna nenávistná diskusia v slovenskom parlamente (a internete), ktorá prebieha v kontexte novelizácie zákona o slobode vierovyznania s

úmyslom posilniť reštrikčný charakter zákona č. 308/1991 Zb. (zákon 201/2007 Z. z.).²⁰

Obojstranné poznávanie a akceptovanie odlišností je najlepším spôsobom, ako sa vyrovnať s iracionálnym strachom. Vidieť to na Islande, kde má muslimská komunita podobnú história a štruktúru ako na Slovensku. Tiež sa tu začala formovať už v 60. rokoch minulého storočia a rovnako ako slovenská je etnicky výrazne farebná. Odlišný je postoj štátu k moslimom, keďže na Islande je islam štátom uznaný, podporovaný pri budovaní kultúrnych a náboženských centier a navyše štát úzko spolupracuje s miestnou komunitou na procese integrácie a bezpečného spolužitia, búrania mýtov a dezinformácií. Posilňovanie vzájomnej diskusie, pochopenie a koexistencia sú reálnym spôsobom, ako sa boriť s narastajúcim extrémizmom na oboch stranách. V tomto by mal byť Island pre nás nasledovania hodným vzorom.

Bibliografia

- Gál, F. 2009. *Z prvej ruky*. Trnava: Edícia Ryba
- Charvát, J. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál
- Kadlečíková, J. 2016. *Rozumne o migrácii*. Bratislava: CVEK, s. 9-44
- Kettani, H. 2010. *World Muslim Population*. Honolulu: Hawai International Conference on Arts and Humanities
- Letavajová, S. 2007. *Zmiešané slovensko-muslimské manželstvá ako príklad etno-kultúrnych aspektov migrácie cudzincov na Slovensko*. In: Etnologické rozpravy 2007. (2), s. 25-43

²⁰ Pozri: <http://www.islamonline.sk/2016/10/muslimaci-zberba-cidielo-diabolo-takto-niekto-poslanci-v-parlamente-hovorili-o-muslimoch/> (15.11.2016)

- Lidák, J. 2015. *Migračné toky v Európe na začiatku 21. Storočia*. In: Aktuálni problémy súčasného sveta: Politika – Ekonomika – Spoločnosť. Kolín: Nezávislé centrum pre studium politiky
- Moravčíková, M. & Lojda, M. 2005. (eds.) *Islam v Európe: náboženská sloboda a jej aspekty*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví
- Nielsen, J. et al. 2011. (ed.) *Yearbook of Muslim in Europe*. Leiden: Brill NV.
- Richardson, R. 2004. (ed.) *Islamophobia Issues, Challenges and Action*. Oakhill, Stoke on Trent: Trentham Books Limited
- Štefančík, R. 2011a. Úroveň migračnej politiky. In: *Politické vedy, ročník XIV.* (3), s. 6-34
- Štefančík, R. 2011b. Islamofóbny populizmus v straníckej politike. In: *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorizmu*. 9(2), s. 1-30
- Štefančík, R. 2011c. Migrácia v Európe v II. polovici 20. Storočia. In: Štefančík, R. & Lenč, J. (eds.) *Migračná politika národných štátov*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, s. 9-31
- Világi, A. 2015. Slovensko v krízami poznačenej Európskej únii. In: Brezáni, P. (ed.) *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky*. Bratislava: SFPA, s. 19-33

Iné zdroje:

- Islamská nadácia na Slovensku / IslamOnline.* <<http://www.islamonline.sk/>>, cit. 20.10.2016
- Mészáros, L. 2010. *Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. PL ÚS 10/08.* <http://portal.concourt.sk/Zbierka/2010/1_10s.pdf>, cit. 15.11.2016
- Religious Freedom Report. 2011. *Slovenská republika.* <http://slovakia.usembassy.gov/religious_freedom_report_slovenska_republika.html>, cit. 15.11.2016
- Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/kon-sr.htm>>, cit. 7.11.2016

Zákon č. 201/2007 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení
cirkví a náboženských spoločností

Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví
a náboženských spoločností

Moslimovia a ich komunikácia s inými náboženstvami (nielen) vo Francúzsku: aktéri zmeny a sociálny mier

Samia Hathroubi

Samia Hathroubi je komentátorka a aktivistka žijúca v Paríži, venuje sa otázkam menšíň a všeobecnému vývoju v Európe. V súčasnosti pracuje na rôznych projektoch, ktoré sa zasadzujú o práva menšíň a o náboženský dialóg spolu s mnohými európskymi, francúzskymi a americkými inštitúciami, vrátane Newyorskej Nadácie za etnické porozumenie - nezisková organizácia, zaoberaúca sa posilňovaním vzájomných vzťahov medzi rôznymi etnickými a náboženskými skupinami a projektom Coexister, ktorý sa venuje rozvoju mládežníckeho medzináboženského hnutia vo Francúzsku. Je absolventkou magisterského štúdia na Lyonskej univerzite v odbore islamské štúdie a kurzu moslimsko-židovské vzťahy v histórii na Woolfovom inštitúte v Cambridge, jednej z vedúcich inštitúcií v akademickom svete, ktorá sa venuje štúdii vzťahov medzi židmi, kresťanmi a moslimami. Prednášala na Univerzite v Cambridge a ďalších významných sociologických inštitúciách ako sú napr. École des hautes études en sciences sociales (EHESS), École pratique des hautes études

(EPHE) a Politický inštitút v Rabate. Pravidelne vystupuje na CNN, Skynews, BBC alebo v televízii Al Jazeera.

Ak by sme použili metaforu z gréckeho jazyka, snaha venovať sa každému aspektu toho, čo je predmetom názvu tohto príspevku sa rovná sisyfovskej práci. Genéza tejto témy sa opiera o moje vlastné, takmer sedemročné skúsenosti v oblasti komunikácie s inými náboženstvami vo Francúzsku, v Európe a v iných kútoch sveta. Tento príspevok je súčasťou mojej dráhy ako Francúzky a mladej muslimky angažujúcej sa v oblasti komunikácie s inými náboženstvami. Môj príbeh je veľmi špecifický, ale zároveň aj dobre známy väčšine muslimskej populácie vo Francúzsku. Moja rodina, tak ako tisícky iných muslimských rodín vo Francúzsku, prišla z bývalých francúzskych kolónii v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Môj otec pracoval ako nekvalifikovaný robotník v továrni. Ja a moji súrodenci sme navštevovali štátne školy a univerzity. Na rozdiel od väčšiny tých, ktorí pochádzali z pracujúcej triedy imigrantov, som mala možnosť absolvovať vybrané kurzy a vysoké školy. V roku 2005, počas nepokojo na francúzskych predmestiach – väčšinou obývaných deťmi imigrantov – som sa rozhodla zapojiť a išla som učiť na odbornú strednú školu, na ktorej nepokoje začali. Takto som začala stúpať po spoločenskom rebríčku. Posledných sedem rokov som zapojená do židovsko-muslimského dialógu na národnej aj európskej úrovni v spolupráci s európskymi politickými orgánmi.

Moja priama skúsenosť so zapojením sa do dialógu medzi náboženstvami na spoločenskej aj inštitucionálnej úrovni mi umožnila bližšie sa zoznámiť s touto problematikou a aktívne do nej prispieť prostredníctvom výskumu a samotnej práce. Dlhú dobu sa samotný dialóg medzi náboženstvami vyznačoval

konkrétnymi črtami: historickou životnosťou, vertikálnym operačným módom, aj samotnými aktérmi. V dôsledku týchto paradigm sa dialóg medzi náboženstvami stal hermetickým a s limitovaným potenciálom spoločenského vplyvu. Od minuloročných [teroristických] útokov [v roku 2015 v Paríži, pozn.ed.] vidíme výrazný nárast nových aktérov v samotnej činnosti, v dialógu aj v spolupráci medzi komunitami a jednotlivcami z rôznych vierovyznaní. Tomuto sa budem venovať bližšie a na konkrétnych príkladoch poukážem na nové formy horizontálnej činnosti a konkrétnie na proliferáciu a nútené objavovanie sa muslimských aktérov v rámci komunity aj medzi komunitami.

Historická a sociologická hybná sila: moslimovia žijúci vo Francúzsku

Zakaždým, keď sa zmieňujem o moslimoch, mám na mysli každého človeka, ktorý sa definuje ako stúpenec tejto viery, komunity alebo identity (imámovia, praktizujúca mládež, tí, ktorí sa považujú za liberálnych). V rámci dialógu medzi náboženstvami môžeme zvažovať aj typológiu. V širokom slova zmysle môžeme komunikáciu medzi náboženstvami chápať takto: kooperatívna a pozitívna interakcia medzi ľuďmi s rôznymi vierovyznaniami a morálnymi náhľadmi (náboženskými aj svetskými) na individuálnej aj inštitucionálnej úrovni. Cieľom je dospiť k spoločnému chápaniu toho, čo jednotlivé vierovyznania spája, k spoločným hodnotám vedúcim k pluralizmu (náboženský pluralizmus predstavuje komunitu, v ktorej rôzni jednotlivci alebo skupiny rešpektujú vzájomné rozdiely náboženskej a filozofickej identity a náhľadu) a oddanosť svetovým náboženstvám a svetu.

Pre pochopenie špecifickosti situácie, v ktorej Francúzsko je, sa potrebujeme zmieniť o francúzskej demografii a kolektívnej pamäti. Nielenže je Francúzsko domovom najdôležitejšej a najväčej muslimskej komunity, ale je tiež aj jednou z najpluralitnejších a najrozmanitejších európskych krajín v zmysle náboženských vierovyznaní (druhá najväčšia muslimská a najväčšia židovská komunita), čo robí z Francúzska zaujímavé miesto na dialóg medzi náboženstvami. Avšak zároveň, a toto treba zdôrazniť, je to sekularizovaná spoločnosť, v ktorej všetko nasvedčuje tomu, že čoraz menej ľudí je veriacich, v ktorej sa právny rámec *laïcité* stáva témou národnej diskusie a v ktorej náboženstvo a náboženské identity nesú v sebe negatívny historický odkaz. Ako poukázal Raymond Aron²¹, barbarskosť náboženských vojen medzi protestantmi a katolíkmi výrazne poznačila kolektívnu pamäť Francúzska.

Ak porovnávame história západných muslimov v Európe, prípad Francúzska má rovnaké kontúry (francúzska dekolonizácia, rodiny sa pripájajú k otcom/manželom, ktorí tam prišli pred sprísnením migračnej politiky). O muslimoch vo Francúzsku nemáme presné dátta; je však isté, že sa považujú za prvú menšinu v krajinе. Francúzski muslimovia sa považujú za hybnú silu, pretože musia definovať svoju vlastnú identitu ako menšina v sekulárnej krajinе. Pre prvú generáciu muslimov prispôsobenie sa francúzskemu kontextu (konceptu *laïcité* a dialógu) znamená lepšie pochopenie rámca (právneho aj historického), v ktorom sa integrovala prvá generácia muslimských vodcov v komunikácii medzi náboženstvami: v muslimskom kontexte, sa slovo „*laïcité*“ alebo

²¹ Francúzsky sociológ, historik a politický komentátor známy svojou skepsou voči ideologickým ortodoxiám (pozn. ed.).

„sekularizmus“ často vnímal ako synonymum slova „ateizmus.“²²

Počas jedného z mojich interview s francúzskym muslimským vodcom som rozobrala problémy prvej generácie francúzskych muslimov vo francúzskom historickom a filozofickom kontexte (Benbassa a Attias, 2015). Imám Gaci, vedúca osobnosť Muslimského bratstva, mal na začiatku problém pochopíť právny rámec *laïcité* a teraz to vidí ako príležitosť komunikovať s inými vo verejnom priestore. Azzedine Gaci je zaujímavý aj z toho hľadiska, že je jednou z vedúcich osobností kresťansko-islamského dialógu, resp. platformy. Môžeme vidieť, že muslimovia si osvojili model iniciovaný židmi a kresťanmi podľa druhého vatikánskeho koncilu (1962), čo bolo začiatkom nového vzťahu medzi židmi a kresťanmi ako dôsledok *šoa* (holokaustu, pozn. prekl.).

²² Laïcité alebo sekularizmus je systém, ktorý vylučuje cirkvi z uplatňovania právomoci v politických a administratívnych záležitostiach, najmä v organizácii vzdelávania. Laïcité je základnou hodnotou pre každý štát, ktorý má v úmysle obhajovať svoju nezávislosť pred akýmkoľvek náboženskými skupinami. Sekulárny štát rozlišuje medzi svetskou a duchovnou rovinou a všetky prejavy viery vymedzuje do súkromnej sféry. V prípade Francúzska bolo oddelenie cirkvi od štátu vyhlásené v roku 1905, čím sa formálne ustanovila sloboda svedomia a neutralita spoločnosti v náboženských záležitostiach. Sekularizmus je často ukotvený v ústave moderných národov - princíp sekulárneho štátu upravuje článok 1 francúzskej ústavy z roku 1958. (Encyclopédia Larousse, 2015, pozn.ed.)

Príležitosti a výzvy

Je doležité zdôrazniť medze účasti muslimov v oblasti medzináboženskej komunikácie. Čím dlhšie sa zaoberáme touto tému, tým viac paradoxov vo vzťahu francúzskej moci k viere a k náboženským komunitám nachádzame. Existujú dva hraničné body pre účasť muslimov v komunikácii s inými náboženstvami: prvý je, keď komunikácia medzi náboženstvami slúži politickým cieľom. Napísala som príspevok do knihy (*Ibid.*), v ktorom rozoberám tento problém, t. j. ako môže politická moc použiť „moslimských aktérov“ a komunikáciu medzi náboženstvami na získanie sociálneho mieru v čase násilia. Avšak veľmi často táto snaha nie je úprimná. Okrem toho v tom vidíme obrovskú iróniu, keďže vieme, že francúzske autority neuznávajú komunity ale jednotlivcov. Jedným z dôležitých hraničných bodov bude, keď sa komunikácia medzi náboženstvami bude vnímať ako priorita. V súčasnej situácii sa za priority a za problémy, s ktorými musia moslimovia zápasíť, rátajú etnické profilovanie, vysoká miera nezamestnanosti či rast islamofóbie. Toto spôsobuje, že je čoraz ťažšie zapojiť muslimov do komunikácie s predstaviteľmi iných vierovyznaní. Príkladom úspešného výsledku tejto snahy je *Coexist* – francúzske mládežnícke hnutie v rámci komunikácie medzi náboženstvami. Má 45 miestnych pobočiek, vysoký podiel muslimských lídrov a samotná prezidentka je moslimka. Veľa členov patrí k sľubnej pro-aktívnej moslimskej generácii, ktorá vidí komunikáciu s inými náboženstvami ako príležitosť navzájom si pomáhať v otázkach antirasizmu, spoločenského angažovania sa a vytvorenia bezpečného miesta pre interakciu a vysvetľovanie islamu.

Budúce výzvy

Roky bola medzináboženská komunikácia vnímaná ako dialóg medzi najvyššími predstaviteľmi vierovyznaní a náboženskými lídrami. Zapojení moslimovia boli väčšinou teológovia a imámi. Od r. 2015 sme svedkami perspektívnej interakcie medzi moslimami a majoritným obyvateľstvom. V r. 2015 hlavné federácie nasledovali britský príklad a spustili operáciu Deň otvorených dverí v mešite.²³ Na jeden deň alebo víkend boli mešity otvorené pre každého, čo vytvorilo a podnietilo nový rámcov komunikácie. Prestala to byť diskusia medzi najvyššími predstaviteľmi; teraz ide o vzťah medzi rovnými. Navyše, vidíme, že už to nie je len záležitosť veriacich. Prešli sme od komunikácie medzi náboženstvami ku komunikácii medzi presvedčeniami. Neveriaci, ateisti a skeptici sú nevyhnutnou súčasťou tejto novej komunikácie. A v kontexte Francúzska je to ešte dôležitejšie, pretože 30 percent populácie sa definuje ako agnostik alebo ateista.

Môžeme dôjsť len k čiastočnému záveru, pretože to, čo som popísala, je v procese. S odstupom času sa roky 2015 a 2016, vzhľadom na vlnu teroristických útokov, javia ako zlomové. Každý útok predstavuje nejaký zlom – existuje obdobie „pred“ a „po.“ Minuloročné útoky boli zlomové v tom, že pravdepodobne budú mať dôležitý vplyv na médiá a môžu vyvolať nebývalé reakcie medzi členmi muslimskej komunity. Politická i mediálna sféra, verejnosť, komunita aj lídri boli hlboko zasiahanutí dôsledkami týchto útokov. Útoky mali vplyv aj na oblasť komunikácie medzi náboženstvami – toto však z útokov urobilo aj zaujímavé objekty analýzy, ako napr. vývoj dôsledkov zabitia katolíckeho kňaza [Otca Hamela zo Saint-

²³ angl. The Open Mosque (pozn. prekl.)

Étienne-du-Rouvray, pozn. ed.]. Nehrú raz povedal, že jedinou alternatívou spolužitia je vzájomná deštrukcia; tragédie, ktoré sa stali v Európe a vo Francúzsku poukazujú na obrovskú potrebu a dôležitosť takejto komunikácie, pretože len takto môžeme dospieť k spoločným očakávaniam.

Bibliografia

Benbassa, E. a Attias, JF (dir.). 2015. *Juifs et musulmans. Retissons les liens!* Paris: CNRS Éditions, coll. « Débats »

Závery a odporúčania

Mário Nicolini

1. Razantne **zastaviť plazivé prijímanie netolerantrých a radikálnych postojov vo verejnej diskusii**. Do čela zápasu o tolerantnejšiu spoločnosť sa musia postaviť oficiálni predstaviteľia štátu, ako uviedol na záver Ján Orlovský, riaditeľ Nadácie otvorenej spoločnosti. Úloha mimovládok a médií je takisto nezastupiteľná, rovnako ako cirkví, vzdelávacích inštitúcií a kultúrnych organizácií.
2. Vytvárať príležitosti na **osobné stretávanie** medzi ľuďmi a poznávanie príbehov moslimov žijúcich na Slovensku.
3. Vo výuke na základných a stredných školách **odstrániť čierno-biely a západocentristický pohľad na islam**. V rámci dejepisu demytologizovať osmanskú nadvládu či križiacke vojny, v literatúre zaradiť preklady arabskej a perzskej literatúry.
4. Skvalitniť **učebnice** a posilniť vzdelávanie **učiteľov** v relevantných predmetoch.

5. Poskytovať žiakom exkurzie na Slovensku a v susedných krajinách do **miest kontaktu s muslimskou kultúrou**.
6. **Realizovať programy pre médiá**, kultúrnych redaktorov, podporovať odvážnu, otvorenú, spoločensky zodpovednú žurnalistiku.
7. **Pracovať s mladými** tvorcami verejnej mienky, žurnalistami, bloggermi a youtubermi.
8. Spolupracovať s náboženskými, duchovnými a občianskymi organizáciami s cieľom **šíriť posolstvo o mierovej povahе islamu** a proaktívne podporovať domáce iniciatívy na podporu medzináboženského a medzikultúrneho dialógu.
9. **Zaradiť medzikultúrny a medzináboženský dialóg do učebných osnov** s cieľom vychovať obetavú mladú generáciu vedenú hodnotami, nie egoizmom a krátkodobým ziskom.
10. Náboženské a menšinové komunity by mali **prekonat' vzájomnú nedôveru, strach a egoizmus** a vzájomne sa podporovať pri ochrane svojich práv a slobôd v mušketierskom duchu: útok na jedného je útokom na všetkých.
11. Dôsledne **aplikovať ustanovenia trestného zákona** týkajúce sa hanobenia národa, rasy a presvedčenia a podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti.
12. Zvážiť **využitie filozofie školského projektu Three Faiths Forum** na odbúravanie predsudkov voči rómskej komunite, ako navrhol riaditeľ Nadácie Milana Šimečku Laco Oravec.
13. **Povzbudzovať veriacich** všetkých náboženských tradícií, osobitne kresťanov, židov a muslimov, k zaujatiu aktívneho postoja vo verejnom živote a smeľej prezentácií neskreslenej reality života veriaceho človeka.

ISBN 978-80-89571-11-6